

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN-I KERİM'DE ŞEHÂDET KAVRAMI

116 859

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ali KAYA

Enstitü Ana Bilim Dalı : **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**
Enstitü Bilim Dalı : **TEFSİR**

Bu tez 14/06/2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Recep KAYMAKÇI

Jüri Başkanı

Urd. Doç. Dr. Muhittin AĞAÇ

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN

Jüri Üyesi

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Kelimeler dilin yapı taşlarıdır. Kur'an ilimlerinden en başta meşgul olunması gereken ilim, lafzî ilimler, yani kelime bilgileridir. Kelimeler bina yapmak isteyen bir ustanın ihtiyaç duyduğu kerpiç gibidir. Onlar, kültür ve dil ortamında bir gelişim ve değişim seyri takip ederler. Anlamalarını uzun müddet bozulmadan muhafaza ederler. Bu da, kelimelerin hayat sahibi olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, tarihî süreç içerisinde kelimelerin anlamlarında kayma, daralma ve değişme; yani kelimelerin anlam alanlarında muhteva değişikliği ortaya çıkmaktadır. Bu olgu, sadece Kur'an diline has değildir. Aynı şekilde diğer dillerdeki kelimelerin başına gelen bu değişimi görmek de mümkündür. Kur'an'ın nüzûlünden kısa bir süre sonra Kur'an'ın ilk muhatap çevresi olan Araplar, çok farklı kültürlerle karşılaşmış, toplumsal değişim çok hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum, Kur'an'ın temel kavramlarında bir takım anlam kaymalarına ve muhteva değişikliklerine neden olmuştur.

Kur'an kavramlarının tahlili ve tefsiri, Kur'an-ı Kerim'in doğru ve murâd-ı ilâhiye uygun anlaşılmasının yollarından biridir. Kelime ve kavramlar Kur'an'ın düşünce dünyasına adım atmamıza zemin hazırlayan anahtar terimlerdir. Bu anahtarları kullanmadan Kur'an'ın mana dünyasına girebilmemiz imkânsız olacaktır. Kur'an'ı doğru bir şekilde anlamak için de kelime ve kavramlarının, hem ilk anlamlarının hem de Kur'an'ın nüzûlü sonrasında yüklendikleri yeni anlamlarının iyice tespit edilmesi zorunludur. Bunun için de öncelikle kelimelerin, Kur'an'ın indirildiği dönemde karşıladıkları manaları iyice belirlemek gerekmektedir. Bununla, Kur'an'ın ilk muhatap kitlesi olan Arapların, Kur'an'da anahtar terim rolünü üstlenen kelimelerden anladıkları manaların doğru tespit edilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Şehâdet kavramı Kur'an'ın nüzûlü sonrasında, anlam alanında kayma ve daralma olmuş Kur'an kelimelerinden birisidir. Kur'an'da birden fazla anlamda kullanılmış olmasına rağmen, "Allah yolunda öldürülen müslüman" anlamıyla sınırlanacak kadar anlam alanında bir daralma olmuştur. Kur'an'ın doğru anlaşılması için, söz konusu kavramın semantik bir tahlilinin yapılması zorunludur. Bu çalışma, böyle bir amaçla hazırlanmıştır.

Kur'an'da şehâdet konusu işlenirken öncelikle *lughatlar*, kelime ve kavramların Kur'an'da kullanışları ve anlamları hakkında bilgi veren *el-vucûh* ve *'n-nazâir* kitaplarına ve *klasik tefsirlere* başvuruldu. Bunların yanı sıra son yıllarda kaleme alınmış Kur'an kelime ve kavramlarını konu edinen kitaplar ve ansiklopedi maddelerinden de gerektiğince yararlanılmıştır.

Tez, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şehadetin etimolojisi yapıldıktan sonra, Kur'an'da "şehâdet" ile eş-anlam, zıt-anlam veya şehâdetle bir şekilde anlam ilişkisine sahip diğer kelime ve kavramlara işaret edildi. Ardından şehâdetin, Kur'an'da siyak-sibaka bağlı olarak ihtiva ettiği anlamları, başta *el-vucûh* ve *'n-nazâir* ve klasik tefsirlerden de yararlanılmak suretiyle tespit edildi. İkinci bölümde de şehadet, varlıklara nispeti açısından, yani Yaratıcı'nın veya yaratılanların bir eylemi veya sıfatı olduğunda ne tür anlamlar ifade ettiğine değinildi. Bu bölümde ilkin şehâdetin zaman boyutuna (zaman öncesi/bezm-i elest'teki şehâdet-dünyada şehâdet-ahirette şehâdet) işaret edildi. Takiben, tefsirlerden yararlanılmak suretiyle Yaratıcı'nın ve yaratılanların (peygamberlerin, müminlerin, ehl-i kitabın, meleklerin ve insan organlarının) şehâdetlerinin mahiyetleri irdelendi.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde her zaman çok yakın ilgisini gördüğüm ve yapıcı eleştirilerinden faydalandığım danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Muhittin

AKGÜL'e ve tezi okuyarak tashihinde yardımcı olan Ahmet EKŞİ'ye şükranlarımı
arz ederim.

Ali KAYA
İSTANBUL-2002

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vii
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix
GİRİŞ.....	1
Konunun Önemi.....	8
1.ŞEHÂDET KAVRAMININ TAHLİLİ.....	11
1.1.ŞEHÂDETİN ETİMOLOJİK TAHLİLİ	11
1.1.1.Şehadet.....	11
1.1.2.Şâhit.....	14
1.1.3.Şehîd.....	16
1.1.4.Şehâdet Fiilinin Diğer Kalıpları.....	18
1.1.4.1.Meşhûd (el-Meşhûdu).....	18
1.1.4.2.Meşhed (el-Meşhedu).....	19
1.1.4.3.Şehâdet'in Fiil Kalıpları.....	19
1.2.ŞEHADETİN KUR'AN'DAKİ ANLAM ÇERÇEVESİ.....	21
1.2.1.Kur'an'da Şehâdetle İlgili Kelimeler.....	21
1.2.1.1.Şehâdet Kelimesine Anlam Yakınlığı Olan Kelimeler.....	21
1.2.1.2.Şehâdet Kelimesine Anlamca Zıt Olan Kelimeler.....	24
1.2.1.3.Şehâdet Köküne veya Zıt Anamlı Olmadığı Halde Onunla Sıkı Anlam İlişkisi Olan Kelimeler.....	31
1.2.2.Şehâdet İfadesinin Ku'an'daki Anlamaları	39
1.2.2.1.Bir Yerde Hazır Bulunmak, Bir Meclise Gelmek.....	39
1.2.2.2.Ademoğlunun Amelini Yazan Koruyucu Melek.....	40
1.2.2.3.Allah Yolunda Öldürülen Müslüman.....	41
1.2.2.4.Ortaklar/Allah Dışında Şahitliğine Başvurulanlar.....	45

1.2.2.5.Peygamber.....	45
1.2.2.6.Ümmet-i Muhammed.....	47
1.2.2.7.Müşahede/Gözlem.....	48
1.1.2.2.8.Kasem/Yemin.....	48
1.2.2.9.Kat’i Haber.....	49
1.2.2.10.İkrar Etmek.....	50
1.2.2.11.Kur’an-ı Kerim.....	50
1.2.2.12.Hüküm Vermek.....	51
1.2.2.13.Hesap Günü.....	51
1.2.2.14.Mahşer.....	52
1.2.2.15.İşaret Edip Yol Göstermek, İstişare Meclisinde Görüş Açıklamak.....	52
1.2.2.16.Şehadet Âlemi-Gayb Âlemi.....	52
1.2.2.17.Şahitlik Etmek.....	54
2.VARLIKLARA NİSBETİ AÇISINDAN ŞEHÂDET.....	58
2.1.YARATICININ (ALLAH TEÂLÂ’NIN) ŞEHÂDETİ.....	64
2.1.1.Allah’ın Zatı’na Şehadeti.....	64
2.1.2.Allah’ın İndirdiğine (İnzâline) Şehadeti.....	67
2.1.3.Allah’ın Hz. Muhammed (sav)’in Peygamberliğine Şehadeti.....	69
2.1.4.Allah’ın Münafıkların Yalancılığına Şehadeti.....	72
2.1.5.Allah’ın bir ismi olarak Şehadet	74
2.2.YARATILANLARIN ŞEHADETİ.....	75
2.2.1.Peygamberlerin Şehadeti.....	76
2.2.1.1.Hz. Muhammed (sav)’in Şehadeti	76
2.2.1.2.Diğer Peygamberlerin şehadeti.....	82
2.2.2.Müminlerin Şehadeti.....	84
2.2.3.Ehl-i Kitap’ın Şehadeti.....	90

2.2.3.1.Tarihî Olaylar.....	91
2.2.3.2.Kur'an'ın İşareti.....	92
2.2.3.3.Tevrat ve İncil'deki İşaretler.....	95
2.2.4.Meleklerin Şهادeti.....	97
2.2.5.İnsan Organlarının Şهادeti.....	100
SONUÇ.....	105
KAYNAKLAR.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	115

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.md.	: Adı geçen madde
as	: Aleyhi's-selam
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi
ra	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahu aleyhi ve sellem
trs.	: Tarihsiz
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖZET

Şehâdetin temel/kök anlamı “hazır olmak”tır. Kök anlamının dışında ikrar etmek, yemin etmek, şahitlik etmek, tasdik etmek, idrak etmek...gibi anlamları da ifade etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de şehâdet çeşitli açılardan diğer bir takım kelime ve kavramlarla anlam bağlantı içerisinde olmuştur. Şehâdetin diğer kelimelerle olan ilişkisi üç şekilde olmuştur. Birincisi “hazır olmak” ve “ilim” ile olan eş-anlam ilişkisidir. İkincisi “gayb”, “ketm” ve “istitâr” ile olan zıt-anlam irtibatıdır. Üçüncüsü ise şehâdetin “gaflet”, “kıst-adalet” ve “ez-zûr” kelimeleri ile olan, zıt-anlam ve eş-anlam ilişkisine dayanmayan bir irtibattır. Kur’an sistematüğinde şehâdetin anlam alanında bir genişlemenin olduğı göze çarpmaktadır. Şehâdet Kur’an’da ilk anlamı olan “hazır olma”nın yanısıra melek, Allah yolunda öldürölen müslöman, peygamber, hesap günü, mahşer, şahitlik etmek...gibi tam on yedi anlamda kullanılmıştır.

Şehâdet varlıklara nispeti açısından değerdendirildiğinde, başta Yaratıcı’nın (Allah Teâlâ’nın), sonra görönen-görönmeyen yaratılmışların birer eylemi olunca bambaşka bir anlam dünyasıyla karşılaşılmaktadır. Allah Teala, maddi ve manevi delillerle Zatı’na, Hz. Muhammed (sav)’e indirdiklerine ve O’nun risaletine bizzat kendisi şehadet etmiştir. Şehâdet peygamberler ve müminlerin birer fiil ve sıfatı olunca, özellikle “örnek olma” anlamının ön plana çıktığı görölmüştür. Başta Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), sonra diğer peygamberler ümmetlerine şâhit olarak gönderilmişlerdir. Onlar söz, fiil ve örnek yaşantılarıyla en iyi şekilde muhatap kitlelerine örnek olmuşlar ve İslâm’ın ferdî ve sosyal hayatta nasıl yaşanacağını göstermişlerdir. Müminlerin de birbirlerine ve diğer ümmetlere en güzel şekilde örnek olma ve hakikatin şahitliğini yapma gibi bir görevleri vardır. Ehl-i kitap kendi kitaplarında yer alan Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed ilgili gerçeklere şehâdette bulunmuşlardır. Fakat işlerine gelmediğı için bu gerçekleri inkâr etmişler ve şehâdetlerini gizlemişlerdir. Şehâdet meleklerin bir eylemi olduğunda “ikrar etmek” anlamına gelmektedir.

SUMMARY

KEYWORDS: Koran, Witness (martyrdom.), Witness(present), The invisible

Root meaning of “şehadet” is “to be present”. It also expresses some other meanings as ‘to admit, to swear, to witness, to confirm, to comprehend etc. “Şehadet” is in meaning connection in Koran with some other words and concepts from different respects. Its connection with other words appears to be in three ways. The first is a synonymy connection with “to be present” and “knowledge”. The second is a connection of opposite meaning with “gayb (the invisible)”, “ketm (concealment)” and “istitar (being veiled)”. The third is a connection of it with the words “gaflet (ignorance)”, “kist-adalet (justice)” and “al-zur” which is based on neither a synonymous nor an opposite connection. There seems an extension in the meaning field of “şehadet” in the Koranic systematics. Şehadet is used in the Koran in seventeen meanings besides its original meaning of “being present”, which are angle, a Muslim who is killed for the sake of Allah, a messenger, the judgement day, the last judgement, to give testimony etc.

With regard to its connection with beings, the concept bears quite a different meanings as an action of God at first and also of visible-invisible creatures. Allah witnessed to His Being, to the Prophet Muhammed, to that revealed to the Prophet, and to his prophethood. In case that it means an action and characteristics of prophets and believers, its meaning “following the example of” gains significance. Our prophet Muhammed (p.b.u.h) and other prophets are sent to their communities as witnesses. They represented best examples for their responsive communities and showed how Islam could be practised in the personal and social life. The believers have also a mission of showing best examples for themselves and for the other communities and witness the truth. The people of the book witnessed to the truths regarding the Prophet Ibrahim and Prophet Muhammed. But whenever seeing this not in their interest, they denied those truths and concealed their witnesses. When means an action of angles, it means “to admit”.

GİRİŞ

Allah Teâlâ “her topluluğa kendi dillerini bilen bir rasûl gönderme”¹ sünneti gereğince, Arap toplumunun şahsında da tüm insanlığa hitap etmiş,² son Kitab’ının dilinin Arapça olmasını murad etmiştir.³ Tebliğ ve tebyîn⁴ maksadıyla Hz. Muhammed (sav)’e 23 yıl gibi uzun bir zaman diliminde parça parça⁵ indirilen Kur’an-ı Kerim, açık ve anlaşılır bir kitaptır.⁶

Hiz. Muhammed (sav) kendisine indirilene anladı⁷ ve ona iman etti.⁸ İnanıp tasdik ettiğİ Kitabı hayatına aktardı; söz, fiil ve örnek şahsiyetiyle nasıl yaşanacağını gösterdi. Kur’an’ın ilk muhatap kitlesi sahabeler de Peygamberimiz (sav)’e nazil olanı ve bu nazil olanın ne demek istediğini anlıyorlardı.⁹ Kur’an’ın doğru anlaşılmasında bir müşkilte karşılaştıklarında Rasulullah (sav)’e başvurmak suretiyle çözüme kavuşturuyorlardı.¹⁰ Ancak Kur’an, ilk muhataplarının kullandığı dil kalıplarıyla indirilmiş olmasına rağmen, onda yer alan bazı ayetlerin mutlak, müphem, mücmel, müşkil ve müteşâbih olması, ayrıca Kur’an’ın ilk muhataplarının zeka ve kültür bakımından farklı seviyelerde bulunmaları, Kur’an ayetlerinin anlaşılmasında zaman zaman bazı ihtilaflara yol açabilmiştir. Bu yüzden sahabeler, gelen her yeni vahiy muhtevâsından haberdar olmak maksadıyla Allah Rasûl’ünün

¹ İbrahim, 14/4.

² Zehebî, Muhammed Hüseyin, et-Tefsîr ve’l- Mufessirûn, Beyrut-Trs., s. 1/25.

³ Zümer, 39/28.

⁴ İbrahim, 14/52; Nahl, 16/44.

⁵ Furkan, 25/32-33.

⁶ Nahl, 16/89; Nur, 24/34, 46.

⁷ Zehebî, a.g.e., 1/25.

⁸ Bakara, 2/285.

⁹ Zehebî, a.g.e., 1/25.

¹⁰ Zehebî, a.g.e., 1/25-26 ve 32-33; Zerkânî, Muhammed Abdülazim, Menâhilü’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân, Beyrut-1996, s. 1/26-27 ve 1/342-343; Suphi es-Salih, Mebâhis fî ulûmi’l-Kur’ân, Beyrut-1996, s. 119; Mennâu’l-Kattân, Mebâhis fî Ulûmi’l- Kur’an, Riyad-1996, s. 346; Cündioğlu, Dücane, Kur’an’ı Anlma’nın Anlamı, İstanbul-1997, s. 100.

sohbetlerine iştirak etmişler, manasını anlayamadıkları ayetler hakkında, çeşitli vesilelerle Peygamberimizin açıklamalarına başvurmuşlardır.¹¹ Bu meseleyi Suyûtî şöyle izah etmiştir: “Kur’an Arapların en fasih konuştukları bir zamanda Arap diliyle nazil olmuştur. Araplar o dönemde Kur’an’ın zevâhirini ve ahkâmını biliyorlardı. Kur’an’ın derin anlamları ise, -çoğu durumda Hz. Muhammed (sav)’e sormakla birlikte- belli bir düşünme ameliyesinden sonra onlara zâhir oluyordu; tıpkı, “(iman edip) imanlarına zulüm karıştırmayanlar”¹² ayeti nâzil olduğundaki sualleri gibi. O zaman onlar, “Hangimiz nefesine zulmetmedi ki?” diye sormuşlar, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) de “Şirk muhakkak ki büyük bir zulümdür”¹³ ayetiyle istidlâl etmek suretiyle, bu ifadeyi açıklamıştır.”¹⁴ Ancak şu da bir gerçek ki, sahabeler Rasûlullah (sav)’e her şeyi soramıyorlardı. Çünkü onlar, çok soru sormaktan men edilmişlerdi.¹⁵

Kur’ân’a dair bilgilerin yazıya geçirilmesine ihtiyaç duyulmamış olması, sahabeler arasında okur-yazar olanların sayısının az olması, yazı malzemelerinin temininde birtakım güçlüklerin bulunması ve Hz. Peygamber (sav)’in, “Benden, Kur’an’dan başka hiçbir şey yazmayınız. Kim benden Kur’an’ın dışında (bir şey) yazmışsa onu imha etsin...”¹⁶ buyurarak Kur’an metni dışındaki şeylerin yazılmasını yasaklamış olması...gibi birtakım sebeplerden dolayı, Resûlullah (sav) döneminde Kur’an’ın tamamının yazılmış olmasına rağmen, Kur’an ilimleri tedvin edilmemiştir. Kur’an’la ilgili bütün bilgiler, sahabeler tarafından şifahi nakil yoluyla Tabiin’e aktarılmıştır.

¹¹ Zehebî, a.g.e., 1/26-27. Demirci, Muhsin, Tefsir Usulü ve Tarihi, İstanbul-1998, s. 96-97.

¹² En’am, 6/82.

¹³ Lokman, 31/13.

¹⁴ Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman, el- İtkân fi Ulûmi’l-Kur’an, Takdim: Dr. Mustafa Dibu’l-Buğa, Beyrut-1996, s. 2/1192-1193.

¹⁵ Yıldırım, Suat, Peygamberimizin Kur’an’ı Tefsiri, İstanbul-1998, s. 22; Demirci, a.g.e., 96-97.

¹⁶ Müslim, Zühd, 16.

Sözkonusu bu ilimlerin, hazırlık döneminin ardından Hicri I. Asrın sonlarına doğru yavaş yavaş yazıya geçirildiği görülmektedir.¹⁷

Kur'an'ın ilk muhataplarının bu dünyadan göç etmesiyle, ilk muhatapların yerini dolaylı muhataplar, yani tabiun aldı. Dolaylı muhataplar, Kur'an'ı doğru anlamak ve anladıklarının *doğru anlam* olduğundan emin olmak için seleflerine başvurdular, onların yolundan ayrılmadılar. Kişisel ve keyfi anlam vermekten kaçındılar. Hatta Kur'an konusunda iler-geri konuşanların uhrevi akıbetlerinden bile endişe ettiler. Kur'an kelimelerinin *sahih anlamını* muhafaza için bazı disiplinler geliştirdiler. Kısacası ne lazımsa onu yaptılar.¹⁸

İşte bu bilinçle Kur'an'ın ilettiklerinin *ne* demek istediğini doğru anlamak için değişik yaklaşım tarzları/yöntemler geliştirilmiştir. Mesela, Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu ortamı tanımak için *Esbâb-ı Nuzûl* ilmi¹⁹, bazı ayetler arsında ihtilaf ve tezat gibi görünen hususların bağdaştırılmasını konu edinen *Müşkilü'l-Kur'an* ilmi²⁰ ve birbirini takip eden kelime ve cümleler veya ardarda anlatılan olaylar arasındaki irtibat ve ilişkiyi açıklayan *Münâsebetü'l-Kur'an* ilmi²¹, bu maksatla geliştirilen ilimlerden sadece bir kaçıdır.²²

¹⁷ Zerkânî, a.g.e., 1/27; Demirci, a.g.e., 97-98.

¹⁸ Cündioğlu, a.g.e., 100.

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman, el- İtkân, 1/445-453; Zerkânî, a.g.e., . 1/71-103; Mennâu'l-Kattân, Mebâhis fi Ulûmi'l- Kur'an, 75-99; Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usûlü, Ankara-1991, s. 115-121; Demirci, a.g.e., 100-111.

²⁰ Bkz. Suyuti, a.g.e., 1/445-453; Cerrahoğlu, a.g.e., 179-182; Demirci, a.g.e., 166-173.

²¹ Bkz. Suyuti, a.g.e., 1/445-453; Demirci, a.g.e., 198-201.

²² Kur'an ilimleriyle ilgili geniş bilgi için şu kitaplara bakılabilir: Zerkeşi, Bedruddin, el- Burhan fi Ulumi'l- Kur'an; Suyuti , İtkân; Zerkâni, Menâhil; Suphi es-Salih, Mebâhis; Mennâu'l-Kattân, Mebahis; Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü; Sabuni, Muhammed Ali; et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'an; Demirci, Muhsin, Tefsir Usulü ve Tarihi.

Nâsih-mensûh, Esbâb-ı Nuzûl ve Müphemâtu'l-Kur'an gibi bazı Kur'an ilimleri tamamıyla veya kısmen rivayetlerden ibaret iken, diğer bir kısmı, Arap dili ve edebiyatının çeşitli disiplinlerinin Kur'an'daki tatbiki görünüşleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela, *Garîbu'l-Kur'an* Arap lügatının; *İ'râbu'l-Kur'an* nahvin bilinmesine bağlı ilimlerdir. *el- Vucûh ve'n-Nazâir* ilmiyle *Aksâmu'l-Kur'an* ilmi de Arap diliyle alakalı ilimlerden sayılmaktadır.²³ İlk dönemlerde adı *Ulûmu'l-Kur'an* olan ve şifahi bir nakille sonraki nesillere aktarılan *Usûlü't-Tefsir*, İslam alimlerinin samimi gayretleri sonucu bağımsız bir ilim olmuştur.²⁴

Usûlü't-Tefsîr (Tefsir Usûlü) umum başlığı altında yer alan bütün Kur'an İlimleri, Kur'an'ın doğru anlaşılmasına yardımcı olmayı hedef edinmişlerdir. Bu ilimlerin en önemlilerinden birisi de, "aynı kökten türeyen kelimelerin, değişik ortamlarda kazandığı farklı anlamları ve kök itibariyle büsbütün farklı olan kelimelerin bir çok yerde aldığı aynı anlamları" konu edinen "el-Vucûh ve'n-Nezâir" ilminin²⁵ ilgi alanına giren lafzî ilimler(dilbilim)dir.

Vucûh, "vech" kelimesinin çoğuludur. "Bir kelimenin Kur'an'da farklı anlamlarda kullanılması" anlamına gelir. Mesela *ümme* lafzında olduğu gibi, müteaddit manalarda kullanılan *müşterek lafzın* manalarına *vucûh* denir.²⁶ Farklı kullanımlarıyla Kur'an'da on yedi manası olan "*hüda*" kelimesi, *vucûh* ilmine güzel bir örnektir.²⁷

Nezâir ise "nazire" kelimesinin çoğuludur. "Kur'an'daki farklı kelimelerin aynı anlamı ifade etmesine" denir. Mesela *Cehennem, nar, sakar, hutame ve cahîm* gibi

²³ Albayrak, Halis, Kur'an Bütünlüğü Üzerine (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri), İstanbul-1996, s. 90.

²⁴ Zerkânî, a.g.e., 1/31; Demirci, a.g.e., 93.

²⁵ Albayrak, Kur'an Bütünlüğü Üzerine, 22.

²⁶ Mukâtil b. Süleyman, el-Vucûh ve'n-Nazâir, Hazırlayan: Ali Özek, İstanbul-1993, s. 26; Suyûtî, a.g.e., 1/445; Cerrahoğlu, a.g.e., 184; Demirci, a.g.e., 178,

farklı kelimeler, anlam itibariyle *azaba* delalet etmektedirler.²⁸ İşte bu özellikleri sebebiyle *vucûh'a*, *el-elfâzu'l-müştereke* (eş-adlı lafızlar); *nezâir'e* ise *el-elfâzu'l-mütevâtie* (eş-anlamlı lafızlar) denilmiştir.²⁹

Bu araştırmada şehadet ve şehâdetin Kur'an'da geçtiği yerlere göre aldığı değişik anlamlar ele alınacaktır. Bundan dolayı çalışmayı, *el-Vucûh* ve *'n-Nezâir* ilminin, özellikle *vucuh* kısmı doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü şehadet teriminin, Kur'an'ın bütününe yayılan farklı kalıplarıyla elde ettiği birden fazla anlamının tespit edilmesi, *vucûh* ilminin konusudur. *Vucûh* ilmi, Kur'an tefsirini hedefleyen önemli ve faydalı yöntemlerden birisidir. Zira Kur'an tefsirinin birinci kaynağı olan Kur'an'ın kendisi (Kur'ân'ın Kur'an'la Tefsiri), bu yöntemde merkezi bir yer işgal etmektedir. Diğer bir ifadeyle bu sistemde esas olan, *âyeti âyetle tefsir etmektir*.³⁰ Mesela bir kimse, Kur'an'da geçen bir kelimenin manasını bilse, o kelimeye Kur'an'da geçtiği her yerde aynı manayı vermeye çalışsa, büyük bir hataya düşebilir. Çünkü kelimelerin, bulundukları değişik ortamlarda, kök anlamlarının dışında, farklı manalara gelebilme özelliği vardır.³¹ Kur'an'ı anlamak için kelimelerin mücerret anlamlarını, Arap dilinin ifade özelliklerini bilmek, terkiplerin ve cümlelerin nahiv ve belagat açısından çözümlenebilmesi yeterli olmayabilir. Bu merhalede, kelimelerin ve terkiplerin, kullanıldıkları mana ortamında kazanabilecekleri anlamların tespitinde, Kur'an'ın bütünlüğünü oluşturan sistemin rol oynaması söz konusudur. Çünkü kelimeler, bir bakıma, sevk edildikleri ifade bütünlüğü içinde(siyakta) gerçek anlamlarını bulurlar.³²

²⁷ Suyûti, a.g.e., 1/446-447.

²⁸ Mukatil b. Süleyman, a.g.e., 26; Suyûti, a.g.e., 1/445; Cerrahoğlu, a.g.e., 184; Demirci, a.g.e., 179.

²⁹ Suyûti, a.g.e., 1/445; Demirci, a.g.e., 179.

³⁰ Mukatil b. Süleyman, a.g.e., 27.

³¹ Mukatil b. Süleyman, a.g.e., 27.

Kelimeler dilin yapı taşlarıdır. Kelimelerin doğru anlamları iyi tespit edilmez ise cümleler anlaşılmaz. Kur'an kelime ve kavramları, bir bakıma Kur'an'ın mânâ dünyasına girmemize vesile olan anahtar gibidirler. Kur'an metninin doğru anlaşılması, bu anahtar terimlerin tahlilinin iyi yapılması; kök ve izâfi anlamlarının doğru tespit edilmesine bağlıdır. Ragıp el-İsfahânî'nin ifadesiyle, "Kur'an ilimlerinden en başta meşgul olunması gereken lafzî ilimler(dilbilim)dir. Lafzî ilimler (dilbilim)den de, kelimelerin köklerini tahkik edip araştırmaktır. Kur'an'ın manalarını anlamak isteyen kimse için başta gelen yardımcıları olması hasebiyle Kur'an lafızlarının kök manaları, bina yapmak isteyen kimse için en başta gelen yardımcı olan kerpiç gibidir. Bunun faydası sadece Kur'an ilimlerine münhasır değil, bütün İslamî ilimleri kapsar"³³

Bir dilin anahtar terimleri üzerinde çalışmalar yapmak; dili, kelimelerin tarihî seyir içerisinde kazandığı manalar bakımından incelemek aynı zamanda semantik (anlambilim) bir çalışmadır.³⁴ Kur'an kelimelerinin delâlet ettiği mânâları ortaya çıkarmak için, âyetlerdeki kelimelerin esas/kök ve izâfi anlamlarını belirlemek, tarihî gelişimini ve zaman içerisinde uğradıkları mânâ değişikliklerini (bu da anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması olarak üç şekilde olmaktadır) ortaya koymak zaruridir.³⁵ Kur'an'daki bir kavramın tefsiri ve semantik tahlili için şu aşamalar takip edilmektedir:

- 1-Öncelikle klasik sözlüklere bakılarak kelimenin etimolojisi yapılır,
- 2-Kelimenin esas/kök anlamı belirlenir,

³² Albayrak, Kur'an Bütünlüğü Üzerine, 136.

³³ Ragıp el-İsfahânî, Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân, Tahkik: Safvan Adnan Davudi , Beyrut-1992, s. 54-55.

³⁴ Ekin, Yunus, Kur'an'a Göre İnancsızlık, İstanbul-2001, s. 16; Soysaldı, Mehmet, Kur'an'ı Anlama Metodolojisi, Ankara-2001, s. 33.

³⁵ Soysaldı, a.g.e., 27-33.

3-Kelimenin kök anlamının yanında tarih boyunca kazandığı anlamların analizi yapılarak bu yeni anlamlarla kök anlam arasındaki benzerliklere dikkat çekilir,

4- Cahiliyye şiirinden hareketle kelimenin “Kur’an öncesi anlamları” tespit edilir,

5-Kelimenin Kur’an öncesi anlamları belirlendikten sonra, bu kelime ve kavramın Kur’an sistematığı içerisinde ihtiva ettiği anlamlara işaret edilir. Bu aşamada Kur’an’a bir bütün olarak yaklaşılmalı ve siyak-sibaka dikkat edilmelidir,

6-Son olarak, kelime ve kavramların Kur’an nüzûlünden sonraki devirlerde bir anlam daralması, genişlemesi ve kayması olmuşsa, bu yeni anlamlara işaret edilir.³⁶

Aynı kökten türeyen kelimelerin, değişik ortamlarda kazandığı farklı anlamların tespit edilmesi (kavram tefsiri), kökleri İslâm’ın ilk asrına uzansa da, mana ve metot olarak ilk defa bu asırda ortaya çıkmış olan *Konulu Tefsir Metodu*’nun bir alt dalı olduğu ifade edilmektedir.³⁷

Bütün bunlardan sonra, İslam alimlerinin Kur’an’ın doğru anlaşılması için, Kur’an kavramlarının iyice tahlil edilmesi gerektiği üzerinde durdukları görülmektedir. Murâd-ı İlâhiyi kavramanın başta gelen yollarından birisi de Kur’an terimlerinin, yine Kur’an’ın kendi sistemi içinde, temel/kök anlam ve yan/izafî anlamlarının tespit edilmesidir. Kavram çalışmalarının herbirinin Kur’an’ın doğru ve murâd-ı İlâhi’ye uygun anlaşılmasına katkı sağladıkları ve belli bir boşluğu doldurdıkları kesindir.

³⁶ Soysaldı, a.g.e., 34-35. Ayrıca bakz. Ekin, a.g.e., 16-29.

³⁷ Mustafa Müslim, *Kur’an Çalışmalarında Yöntem (Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım)*, Çeviren: Salih Özer, Ankara-1993, s. 45-51; Akyüz, Vecdi *Kur’an’da Siyasi Kavramlar*, İstanbul-1998, s. 11-13; Eren, A. Cüneyt, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul-2000, s. 34. *Konulu Tefsir Metodu*, “Kur’an’da herhangi bir konu ile ilgili bütün ayetleri toplayarak, bunları mümkün olduğunca nüzul sırasına koyup, ilmi bir incelemeye tabi tuttukten sonra, Allah Teâla’nın o konu ile ilgili muradını toplu bir şekilde ortaya koymaya çalışan” bir tefsir metodudur. Bkz. Mevlüt Güngör, “Tefsir’de Konulu Tefsir Metodu”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c.2, sayı:7 (Mayıs 1988), s. 49-55; es-Sadr, Muhammed Bakr, *Kur’an Okulu*, Çeviren: Mehmet Yolcu, Ankara-1996, s. 13-26. Ayrıca, *Konulu Tefsir Metodu*’nun, öne çıkan yazar ve eserlerini tanımak için bkz: Rahmâni, Ahmed, *Mesâdiru’t-Tefsîri’l-Mevdûi*, Cezayir-1998.

Şehadet kavramının kök anlamının ve siyak-sibak çerçevesinde aldığı yeni anlamlarının belirlenmesi, Kur'an'ın doğru anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Konunun Önemi

Şehadet/şahitlik, insan hayatının bütününde vardır. Şehadet (şahit olma), “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur ve Hz. Muhammed (sav) O’nun Rasûlüdür” anlamıyla İslâm itikadını ikrarıdır. Müslümanların, doğumdan ölüm anlarına kadar duydukları ilk ve son söz budur. Bebeklere, doğumdan hemen sonra aileleri veya refakat edenler, bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okurlar. Böylece çocuk hayata şehadetle başlamış olmaktadır. Ölüm anında ise, söylemeye güç yetirebiliyorlarsa bizzat kendileri, değillerse onlar için başkaları şehadet getirirler. Yine cenaze töreninde, ölüye, “Allah’tan başka hiçbir ilahın olmadığı, Hz. Muhammed (sav)’in Allah’ın Elçisi” olduğu hatırlatılır. Böylece Müslümanın hayatı şehadetle başlar ve şehadetle sona erer.³⁸

Hayat ve ölüm arasında, müslümanlar tarafından sayısız defa tekrarlanan bu kelimeler bazen de toplumsal bir mahiyet taşımaktadır. Mahkemelerde herhangi bir şahitlik yapılmadan önce, ilgili kişinin müslüman olduğunu vurgulamak için şehadet getirilir. Şehadet, dinde, kişinin İslam’a bağlılığı için yeterli bir delil olduğundan bir başka açıklamaya gerek görülmemektedir. Diğer dinlerin aksine İslam’da sadelik esastır; yani gayr-ı müslim birisinin, İslam’a girişi esnasında görkemli törenlere başvurulmaz. Müslüman olmanın tek şartı, ezberlenmiş belirli terimlerin (kelim-i şehadet) anlamını

³⁸ Faruki, İsmail Raci -Luis lamia, İslam Kültür Atlası, Çeviren: Mustafa Okan Kibaroglu-Zerrin Kibaroglu İstanbul-1997, s. 160-161.

kavramış irade sahibi bir kişinin, bir bütün olarak, iman esaslarına razı olduğunu ciddi olarak bildirmesi ve ilan etmesidir.³⁹

İslam hukukunda da şahitlik en önemli ispat vasıtasıdır. Yerine göre iki veya dört müslümanın ifadesi/şهادeti ile kula ya da Allah'a ait haklar sabit olmakta, idama kadar varan ağır cezalar verilebilmektedir. Hakların subutu ve adaletin tesisi bakımından şهادetin önemi açıktır. Zulmün önlenmesi ve adaletin tesisinde büyük rol oynayan şahitliğe eski ve yeni hukuk sistemlerinde de yer verilmiştir.⁴⁰ Şahitlik kurumuna verilen bu önem, şüphe yok ki adaletin tecellisi içindir. Bu bakımdan İslam hukukunda şahitliğin makul sayılabilmesi için bazı şartlar aranmıştır. Bunlardan en önemlisi adalettir. Kur'an da şahitlerin adalet sahibi olmalarını istenmektedir. *"...İçinizden de iki adil şahit getirin; şahitliği Allah için yapın...."*⁴¹

Şahadetin getirildiği diğer durumlar ise ferdi ve hususidir. Bu tip şهادeti ibadetlerde görmekteyiz. Her müslüman, abdest ya da gusül (boy abdesti) sonunda, sabah uyanıp kalktıktan sonra ilk iş, akşam yatmadan önce son iş olarak; namazın her tahiyyatında şهادet söylenmesi gerektiği bilincindedir. Günde beş vakit namaz kılan müslüman böylece şهادeti bir günde en az on defa tekrarlamış olmaktadır. Şهادet bazen ibadet kabilinden olmayarak da söylenmektedir. "Meselâ bir konuşmada, nidâ halinde, beklenmeyen bir durum karşısında, hayret ya da güven ifadesi olarak zaman zaman durarak olduğu kadar, hitabelerde ve mektuplarda, önsöz ve takdimlerde ilk söz mahiyetinde söylenir."⁴²

³⁹ Faruki, a.g.e., 160.

⁴⁰ Kuru, Baki, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Medenî Usul Hukuku, Ankara-1998, s. 400-407.

⁴¹ Talak, 65/2.

⁴² Fârûkî, a.g.e., 161,

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de, *"(O gün) şahitlik edene, şahitlik edilene (görenlere ve görülene) and olsun ki!"* ⁴³ diye buyurarak şehadet konusu ile yemin etmiştir. Bu vesileyle şehadetin önemine işaret edilmiştir.⁴⁴ Kur'an'da Hz. İsa (as)'a tam inanan, O'nunla beraber Allah'ın yoluna baş koyan, bu uğurda her şeylerini feda eden Havarilerden bahsedilirken, şöyle dua ettikleri haber verilmiştir: *"Ey Rabbimiz! İndirdiğin Kitaba iman edip Elçinin yolunu tuttuk. "Sen de bizi, birliğini ve nebilerini tanıyan şahitlerle birlikte yaz" dediler."* ⁴⁵ Ayrıca şehadetin ihmali ve savsaklanması asla hoş görülmez. İnsan hangi boyutta ve hangi ad altında olursa olsun, şehadetten kaçınamaz, uzak kalmaz. *"Bir de şahitliği, görüp bildiğinizi gizlemeyin, onu gizleyenin kalbi günâhkâr olur."* ⁴⁶ *"... ve şahitliği de Allah için dürüst yapın..."* ⁴⁷

⁴³ Burûç, 85/3.

⁴⁴ Turgay, Nurettin, "Şehadet" ve "şehîd", Şamil İslam Ansiklopedisi, İstanbul-2000, s. 7/283.

⁴⁵ Âl-ı İmrân, 3/53.

⁴⁶ Bakara, 2/283

⁴⁷ Talak, 65/2

1.ŞEHÂDET KAVRAMININ TAHLİLİ

Şehâdet kavramı, Kur'an'da önemli yer tutan, fakat en fazla anlam kaybına uğrayan kavramlardan biridir. Kavram Kur'an'ın bütününe yayılmıştır; geçtiği siyakta (bağlam) değişik anlamlar ifade etmesine rağmen, “*Savaşta öldürülen Müslüman*” anlamıyla sınırlanacak kadar anlam alanında bir daralma olmuştur.⁴⁸ Genel anlamda Kur'an'ın, özelde şehâdet kavramının yer aldığı ayetlerin doğru anlaşılması için, şahadet teriminin temel/kök anlamının ve Kur'an'daki kullanışıyla aldığı yeni anlamların iyice tespit edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, şehâdet'in anlamlarının doğru tespiti için kendisiyle uzaktan yakından anlam ilişkisi içerisinde olan başka kelimelerin de anahatlarıyla tahlil edilmesi zorunludur. Bu bölümde, öncelikle klasik sözlükler esas alınarak, şahadet ifadesinin etimolojisi yapılacaktır. Ardından diğer kelime ve kavramlarla olan ilişkisine ve Kur'an muhtevasında aldığı yeni anlamlara atıfta bulunulacaktır.

1.1.ŞEHÂDETİN ETİMOLOJİK TAHLİLİ

1.1.1.Şehadet

Şehâdet (=eş-Şehâdetu), “şehide” fiilinin iki mastarından birisidir. Klasik sarf kitabı (bina kitabı) kalıplarına göre dördüncü babtandır (=şe.hi.de-yeşhedu-şuhûden ve şahâdeten). Bu fiil, hemen hemen bütün lugat kitaplarında “ha.da.ra=(*bir yerde*) hazır bulundu, (*bir meclise*) geldi” fiiliyle açıklanmıştır. Bu da, şahadet teriminin temel/kök⁴⁹ anlamının “*bir yerde hazır bulunmak, bir meclise gelmek*” olduğunu

⁴⁸ Ünal, Ali, Kur'an'da Temel Kavramlar, İstanbul, 1990, s. 455; Ece, Hüseyin K., İslâm'ın Temel Kavramları, İstanbul, 2000, s. 610.

⁴⁹ Izutsu, kelimenin kök anlamına, yani basit, sürekli manasına “esas mana” ; özel sistem içinde, geçtiği bağlamda aldığı anlam veya anlamlara ise “izafi mana” ismini vermektedir. Geniş bilgi için bkz. Izutsu, Toshihiko, Kur'an'da Allah ve İnsan, Çev: Süleyman Ateş, İstanbul-Trs., s. 26-31.

göstermektedir.⁵⁰ Nitekim (Nur, 24/2)'deki şahadet kavramı “bir yerde hazır bulunmak” anlamındadır: “İmdi, zina eden kadın ve erkeğin her birine yüz değnek vurun ve eğer Allah’a ve Ahiret Günü’ne inanıyorsanız onlara karşı duyduğunuz acıma, sizi Allah’ın bu yasasını uygulamaktan alıkoymasın; ve inananlardan bir topluluk da onların cezalandırılmalarına şahit olsun/hazır bulunsun(ve ’l yeşhed)”⁵¹

Şehâdet kelimesi, kök anlamının dışında müşahede etmek, yemin etmek, ikrar etmek, kat’i haber, aleniyet (herkes tarafından bilinme), şahitlik etmek, tasdik etmek, (bir şey hakkında) bilgisi olmak, (gözlemlediğini) haber vermek, muttali olmak, idrak etmek anlamlarını da ihtiva etmektedir.⁵²

Ragıp el- İsfahani, şehâdet teriminin “müşahede ile birlikte bir yerde hazır bulunmak, bir meclise gelmek” anlamında olduğunu belirtmiştir. Bu da: 1-Maddi gözle görmek (kafa gözüyle görmek), 2-Basiretle görmek (kalp gözüyle görmek) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İsfahâni birincisine, “ Ve onlar meleklerin (de)-ki Rahman tarafından yaratılan varlıklardır-dişi olduklarını iddia ederler;(yoksa) onların yaratılışını

⁵⁰ Cevherî, Ebu Mansur İsmail b. Hammad es-Sihâh, Tahkik: Şihabuddin Ebu Amr, Beyrut-1997, s. 1/41; Ragıp el-İsfahani, Müfradât-u Elfâzi’l-Kur’ân, Tahkik: Safvan Adnan Davudi , Beyrut-1992, s. 465; İbn Manzûr, Ebu’l-fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisânu’l-Arap, Beyrut-Trs., s. 3/239-240; Cürçânî, eş-Şerîf Ali b. Muhammed, Kitâbu’t-Ta’rîfât, Beyrut-1983, s. 124; Fîrûzâbâdî , Mecduddin Muhammed b. Yakup el-Kâmûsü’l-Muhîr, Beyrut-1993, s. 485; ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza el- Hüseyinî, Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l- Kâmûs, Tahkik: Abdülaziz Natr, y.y.-1970, s. 8/253; Bustânî, Butros, Muhîtu’l- Muhîr, Beyrut-1983, s. 485.

⁵¹ Mukatıl b. Süleyman, a.g.e., 55; Dâmeğânî, Ebu Abdillâh el- Hüseyin b. Muhammed el-Vucûh ve’n-Nazâir li-Elfâzi Kitâbillâhi’l- Azîz, Tahkik: Muhammed Hasan Ebu’l-Azm ez-Zefîfî, Kahire-1992, s. 1/471; Ayrıca bkz. Furkan, 25/72; Bakara, 2/133; Nisa, 4/72; Kasas, 28/44; Müddessir, 74/13.

⁵² Cevherî, a.g.e., 1/41; Ragıp el -İsfahânî, a.g.e., 465-467; İbn Manzûr, a.g.e.,3/239-243; Zebîdî, a.g.e., 8/252-261; Carra de Vauks, “Şahadet”, İslam Ansiklopedisi (İA) , İstanbul-1979, s. 11/388-389; Ünal, a.g.e., 446; Muntasır Mir, Kur’ani Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, Çeviren: Murat Çiftkaya, İstanbul-1996, s. 178-179; Vizâratü’l-Evkâf ve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, el-Mevsuatu’l-Fikhiyye, Kuveyt-1992, s. 26/214; Ece, Hüseyin K., İslâm’ın Temel Kavramları, 610. “Şehadet” kalıbının, başka kelimelerle birleşerek oluşturduğu tamlamaların anlamları için bkz. Tahânevî , eş-Şeyhu’l-Ecel el- Mevla Muhammed b. Ali, Keşşâf-u İstilâhâtî’l-Fünûn, Tashih: el-Mevlevî Muhammed Vecih, İstanbul-1984, s. 1/738.

gördüler mi?” ⁵³ âyetini örnek vermiştir. Basiretle olan görmeye ise: “*Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına tanık kıldım ne de kendilerinin yaratılışına...*” ⁵⁴ âyetini örnek olarak zikretmiştir. ⁵⁵ Şehâdet, “gözlem” ile “(bir yerde), hazır bulunma, (bir meclise) gelme” arasındaki ilişki dikkate alınarak, “Kafa gözüyle/maddî gözle(basar) veya kalp gözüyle(basiret) yapılan gözlemle elde edilen bilgiyi ifade eden sözdür.” şeklinde tanımlanmıştır. ⁵⁶

Kur'an'ın nüzûlü sonrasında şehâdet ve türevlerinin İslâmi disiplinlerce farklı şekilde tanımlandığı görülmektedir. Yalnız bu yeni anlamlar, şehâdetin kök anlamından ve Kur'an bütünlüğünde yüklendiği anlamlardan tamamen bağımsız değildir. “Şehâdet” kelimesi, hukuki açıdan “bir kimsenin bir şahısta olan hakkını ispat etmek için “şehâdet” lafzıyla hâkimin ve karşı tarafın huzurunda vuku bulan doğru ihbardır,” şeklinde tanımlanmıştır. ⁵⁷ Bu da, “şehâdet”in anlamındaki değişimi göstermektedir. Ayrıca “şehâdet” kelimesi, başka kelime ve kavramlarla birleştirilerek birtakım hukukî deyimler de oluşturulmuştur. Mesela, “*şehâdet-i hisbe*”: Bazı hususlardan dolayı Hak Teâlâ'nın rızası için talep vuku bulmaksızın gidip şهادette bulunmaktır. “*Şehâdet bi't-tesamu*”: Bir kimsenin halktan işittiği bir olay hakkında mahkemede şهادette bulunmasıdır. “*Şehadet bi't-tevatür*”: Bir olay hakkında tevatür derecesine ulaşmış bir topluluk tarafından yapılan şهادettir. “*Şehâdet-i zûr*”: “*Onlar ki, yalan ve asılsız olandan yana şهادet etmezler (lâ yeşhedûne'z-zûr); boş ve anlamsız şeylerle (uğraşan kimselere) rastladıkları zaman yanlarından vakarla geçip giderler.*”

⁵³ Zuhurf, 43/19.

⁵⁴ Kehf, 18/51.

⁵⁵ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 465. Ayrıca bkz., Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kup, Besâir-u Zevî't-Temyîz fî Letâifî'l-Kitâbi'l-Azîz, Tahkik: Muhammed Ali Neccar, Beyrut-Trs., s. 3/350; Öztürk, Yaşar, Nuri, Kur'an'ın Temel kavramları, İstanbul-1991, s. 554; Ece, a.g.e., 610.

⁵⁶ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 465; Fîrûzâbâdî, Besâir, 3/350. Benzer bir tanımlı Kâdî Beydavi'de görmekteyiz: “Huzurda bulunmaktan elde edilen bilginin haber verilmesidir.” (Beydavi, el-Kâdî Nâsiruddin, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, Mısır-Trs., s. 2/248.)

⁵⁷ Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul-1998, s. 418.

⁵⁸ âyetinde de yer aldığı gibi yalan yere, hakikata muhalif olarak yapılan şهادettir. “*Nisâb-ı şehâdet*”: Bir olay hakkında şهادetleri makul olacak kimselerin miktarı demektir. “*Edâ-i şehâdet*”: bir kimsenin bildiği şey hakkında mahkemede bilfiil şهادette bulunması demektir.⁵⁹ “Şehide” fiili Kur’an-i Kerim’de 26 yerde “şehâdet” kalıbında (mastar isim olarak) yer almıştır.⁶⁰

1.1.2.Şâhit

Şâhit (=eş-Şâhidu) “şehide” fiilinin ism-i failidir/ aktif halidir. Kelime olarak “(bir yerde) hazır olan, (bir meclise) gelen kişi” anlamlarına gelir. Çoğulu “şuhûdun”, “şuhhedun”, “eşhadun” ve “şehdun” kelimeleridir.⁶¹ Şahit kelimesi Peygamberimiz (sav)’in isimlerinden birisidir. Bununla birlikte bildiğini açıklayan, cuma günü, yıldız, lisan, melek, atın yürüyüşündeki güzelliğe tanık olmak/şahit olmak anlamlarını da içermektedir.⁶²

Akşam namazına “salât-ı şahit”(=yıldız namazı) denilmiştir. Çünkü bu namaz, şâhidin/yıldızın doğuşu esnasında ikame edilmektedir. Kaldı ki göğün yıldızları, akşam namazı vaktinde görülmektedir.⁶³ Baş parmaktan sonraki parmağa, tahiyyât duasının şahâdet bölümü okunurken dikildiği için “şahit” denmiştir⁶⁴

⁵⁸ Furkan, 25/72.

⁵⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul-Trs., s. 8/118-119; Erdoğan, a.g.e., 418.

⁶⁰ Bkz. Muhammed Fuad Abdülbaki, “şhd”, el-Mu’cemu’l-Müfreh li elfazi’l- Kur’an, Beyrut-1987.

⁶¹ İbn Manzûr, a.g.e., 3/240; Fîrûzâbadî, Kâmus, 372; Zebîdî, a.g.e., 8/253.

⁶² İbn Manzûr, 3/238-243; Fîrûzâbadî, Kâmus, 372; Zebîdî, a.g.e., 8/257; Bustânî, a.g.e., 485.

⁶³ Ezherî Ebu Mansur Muhammed b. Ahmet, Tehzibu’l-Luğa, Tahkik: Muhammed Abdulmun’im Hafaci-Muhammed Fercu’l-Ukde, y.y.-1964, s. 6/76; İbn Manzûr, a.g.e., 3/241; Bustânî, a.g.e., 485.

⁶⁴ Bustani, a.g.e., 486; Hançerlioğlu, Orhan, “Şahadet” , İslam inançları Sözlüğü, İstanbul-1984, s. 568.

Yine “şâhit” kalıbı bir cümlede “anlatılanların asıl maksadı” anlamını da ifade etmektedir.⁶⁵ “Şâhit” terimini ayrıca fıkıhçılar, tasavvufçular, Arap-dilcileri, hadisçiler ve münazara ehli kendi disiplinleri açısından tanımlamışlardır. Bu da söz konusu terime, zamanla kök/temel anlamının dışında yeni anlamlar yüklenmiş olduğunu göstermektedir.⁶⁶

Bu cümleden olarak İslam hukukunda “şâhit” kelimesi ile “ceza ve hukuk davalarında, bilgileri hakkında beyanda bulunan üçüncü şahıslar” veya “bazı hukuki işlemlerin güvenilirliğini ve aleniyetini temin etmek için kanunun emriyle veya tarafların arzularıyla hazır bulundurulmuş üçüncü şahıslar” kastedilmektedir. Evlenme merasiminde olduğu gibi.⁶⁷

“Şahit” kelimesinin anlamındaki kayma ve değişim, Hadis İlimlerinde ve Tasavvuf ilminde bariz bir şekilde görülmektedir. “Şâhit” kalıbı, Hadis açısından şöyle tanımlanmaktadır: “Hadisin râvisine, bir başka râvinin, aynı hadisi diğer bir sahâbiden lafzen ve mânen benzeyen -veya sadece mâna itibariyle benzeyen-bir metinle rivâyet ederek muvâfakat ettiği hadîstir”.⁶⁸

“Şahit” kelimesi tasavvuf ilminde de şu üç anlama gelmektedir: a-Kalpde hazır olup daha fazla hatırlanan ve sözü edilen. “Falan ilim şahidi iledir” demek, akli fikri hep ilim ile meşguldür, zihninde sürekli ilim konusu vardır, zihnindeki şey âdetâ gözünün önündedir, demektir. Vecd şahidi, hâl şahidi, Hak şahidi ve muhabbet şahidi gibi ifadeler böyle açıklanır. b-Tecellî, temâşâ edilen zuhûrât ve fuyûzât. c-Şâhid-şâhed:

⁶⁵ Bustâni, a.g.e., 486.

⁶⁶ Tahânevî, Keşşâf, 1/738; Bustâni, a.g.e.,486; Tûsî, Ebu Nasr Serrâc, el-Luma’ (İslam Tasavvufu), Hazırlayan: H. Kamil Yılmaz, İstanbul-1996, s. 65-66.

⁶⁷Erdoğan, a.g.e., 414.

⁶⁸Geniş bilgi için bkz. Subhi es-Salih, Hadis ilimleri ve Hadis İstılahları, Çeviren: M. Yaşar Kandemir, İstanbul-1996, s. 200-203; Erdoğan, a.g.e., 414.

Güzel, sevgili. Bunun yanında “Şevâhidu’l-Hak”: Mükevvin şahitlik eden ekvânın hakikâtleri, demektir.⁶⁹ Şâhit kelimesinin çoğulu olan “şuhûd” kelimesi de, Hakk’ı Hak ile görme, ilâhi tecellileri temâşâ, mânâ alemini seyretme, anlamını ifade etmektedir.⁷⁰

Şahit kelimesinin müennesi “eş-Şâhidetu” ifadesidir. Bunun da: 1- arz (yeryüzü) ve 2- kabre dikilen uzun taş, olmak üzere iki anlamı vardır.⁷¹ “Şehide” fiili Kur’an-i Kerim’de 16 yerde “şâhit” formunda geçmektedir.⁷²

1.1.3.Şehîd

Şehîd (=eş-Şehîdu) kelimesi “feîl” kalıbında “hazır olan” anlamında bir sıfat-ı müşebbehedir. “Kendisinden hiç bir şey gizlenmeyen; gizliyi de gizlinin gizlisini de bilen” anlamında Allah’ın isimlerinden birisidir. Ayrıca şahadetinde çok güvenilir olanlara şehit dendiği gibi, Allah yolunda öldürülen müslümanlara da şehit denmiştir.⁷³ “Şehide” fiili “istif’âl” kalıbından olursa, 1-(*Birisinden*) şahitlik yapmasını istemek, 2-(*meçhul/edilgen olunca*) Allah yolunda şehit düşmek, anlamlarını ifade eder. Yine aynı fiil, “if’al” kalıbında (*meçhul/edilgen olunca*) “Allah yolunda şehit düşmek” anlamını vermektedir.⁷⁴

⁶⁹ Tahânevî, a.g.e., 1/738-739; Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul-1977, s. 484.

⁷⁰ Tahânevî, a.g.e., 1/738; Uludağ, a.g.e., 500.

⁷¹ Bustânî, a.g.e., 486.

⁷² Muhammed Fuâd Abdülbaki, a.g.e., (“şhd” md.si).

⁷³ İbn Manzûr, a.g.e., 3/237-239; Fîrûzâbâdî, Kâmus, 372; Zebîdî, a.g.e., 8/254-256; Tahânevî, Keşşâf, 1/739; Bustânî, 476; Hançerlioğlu, a.g.e., 576.

⁷⁴ İbn Manzûr, a.g.e., 3/240; Fîrûzâbâdî, Kâmus, 373; Zebîdî, a.g.e., 8/253.

Kur'an'da "Allah yolunda öldürölme" olgusu başka kelime ve değişik ifade kalıplarıyla anlatıldığı halde⁷⁵, neden "Allah yolunda öldürölren Müslöman"a "*şehit*" denmiştir? Klasik sözlüklerimizde ve tefsirlerimizde bu isimlendirmeye ilgili olarak birden fazla görüşün var olduğu müşahede edilmektedir. Şöyle ki, "*Allah yolunda öldürölren Müslöman*"a;

- 1-Rahmet meleklerinin kendisine şehadet etmesi,
- 2-Allah Teâlâ ve meleklerinin "Allah yolunda öldürölren müslöman"ın cennette olduğuna şehadette bulunmaları,
- 3-Şehit olunca yere düşmesi (çünkü "eş-Şâhidetu" kelimesinin bir anlamı da "yeryüzü"dür),
- 4-Rabb'inin katında diri/canlı ve hazır bulunması,
- 5-Allah'ın emri konusunda, Hakk'ın şahitliğini yerine getirirken şehit düşmesi,
- 6-Askeri seferlere şehadet etmesi/katılması ve,
- 7-Dış görünüş itibariyle "Allah yolunda öldürölren"ın imanına şehâdet edildiğı için "şehid" denmiştir.⁷⁶

Şehâdet ilim ve yaşantı ile Hakk'a şahitlik etmek ve hakikatin şahitliğini yapmak⁷⁷ olduğu için, bunun bir göstergesi olarak Allah yolunda can vermeye de "şehide" fiilinin mübalağalı bir kalıbı olan "şehîd" kelimesi kullanılmaktadır. Şehitlik, "şehadet"ın bir başka şekilde gerçekleşmiş halidir.⁷⁸ Fakat şehîd olmak mutlaka savaşta ölmeyi gerektiren bir durum değildir. Savaşta Allah yolunda ölmek, şehadetin bir yan özelliğidir ve aslından değildir. Şehadetin özü yakın bilgi (ilim), adalet, takva

⁷⁵ Turgay, Nurettin, "Şehîd", Şamil İslam Ansiklopedisi, İstanbul-2000, s. 7/286. Ayrıca bkz. Bakara, 2/154; Al-i İmran, 3/157 ve 159-172; Muhammed, 47/4.

⁷⁶ Taberî, Ebî Ca'fer Muhammed İbn Cerir, Câmiu'l-Beyân An Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an, Tahriç: Sıdkî Cemil el-Uttar, Beyrut,1995, s. 4/224; Beydâvî, , a.g.e., 1/17; İbn Manzûr, a.g.e., 3/242; Fîrûzabâdi, Kâmûs,372; Zebîdî, a.g.e., 8/254-255; Bustânî, a.g.e., 486; Turgay, a.g.md., 7/286.

⁷⁷ Zuhurf, 43/86.

⁷⁸ Ünal, a.g.e., 453; Ece, a.g.e., 613-614.

ve yaşayışla Hakk'a şahit olmak ve hakikatin şahitliğini yapmaktır.⁷⁹ “Bazılarının Allah'tan başka sığınıp yalvardıkları bu (varlıklar, hayatlarında) hakikate şahitlik yapmış ve (Allah'ın tek ve benzersiz olduğunun) farkına varmış olanlar dışında (Hesap günü) hiç kimseye şefaet etme gücüne sahip değiller”⁸⁰

“Şehî” kelimesi tasavvuf literatüründe iki anlama gelmektedir: a-“Hak yolda Hak için Hak sevgisiyle can veren âşık, sevgilisinin tecellî ışıyla hayata gözlerini yuman”, anlamını ifade etmektedir. bunlara “şehîd-i Hak”, “şehîd-i aşk” denir. b- Müşâhede ehli ve şuhûd sahibi. Bunlar nerede olursa olsun ve hangi surette tecelli ederse etsin her yerde ve her şekilde Hakk'ı müşahede ederler.⁸¹ Şehit kelimesinin çoğulu “şüheda”dır. Bu kavram, Kur'an-ı Kerim'de 36 yerde “şehit”, 20 yerde ise “şüheda” kalıbında yer almıştır.⁸²

1.1.4.Şehâdet Fiilinin Diğer Kalıpları

1.1.4.1.Meşhûd (el-Meşhûdu)

İsm-i mef'ûl kalıbında, “mahdûr= (bir yerde) hazır bulunan, (bir meclise) gelmiş” anlamında bir isimdir. Sözlüklerde bu kelimenin Cuma günü, Kıyamet günü ve Arafat günü anlamlarını da içerdiği ifade edilmiştir.⁸³ “Meşhud” Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

⁷⁹ Ünal, a.g.e., 453.

⁸⁰ Zuhurf, 43/86.

⁸¹ Uludağ, a.g.e., 490.

⁸² Muhammed Fuad Abdûlbaki, a.g.e., (“şhd” md.si).

⁸³ Ragıp el-İsfahâni, a.g.e., 467; İbn Manzûr, a.g.e., 3/240; Fîrûzabâdi, Kâmûs, 372; Zebîdî, a.g.e., 8/257.

*“Ahiretin azabından korkanlara, bunda hiç şüphesiz ibret vardır. Bu, insanların toplanacağı gündür; bu, görülecek bir gündür.”*⁸⁴

*وَشَٰهَدٍ وَمَشْهُودٍ “Kıyamet günü şahitlik edene ve şahitlik edilene and olsun ki, insanlar öldükten sonra diriltileceklerdir.”*⁸⁵

1.1.4.2.Meşhed (el-Meşhedu)

“Meş’alun” kalıbında bir ism-i mekandır. Kelime olarak “hazır bulunulan yer” manasınadır. Çoğulu “meşâhid” kelimesidir. “Meşâhid-i Hacc”, meleklerin ve insanların iyi olanlarının hazır bulunacağı yer anlamını ifade ettiği gibi, Hacc’da “menâsikin yerleri” ni de ifade eder.⁸⁶ “Meşhed” kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de bir yerde yer almıştır.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدٍ يَوْمٍ عَظِيمٍ

*“Fırkalar, kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. Vay o büyük Günü görecek (meşhed) kâfirlerin haline!”*⁸⁷

1.1.4.3.Şehâdet’in Fiil Kalıpları

Şahadet terimi, Kur’an-ı Kerim’de fiil olarak 53 yerde geçmektedir.⁸⁸ Bu fiillerin bulundukları siyakta hangi anlamları yüklendikleri yeri gelince açıklanacaktır.

Kalıp olarak Kur’an’da yer almamasına rağmen, işaret ettiği anlam itibariyle konumuzla alakalı olan “et-Teşehhüd” formunun ilgili anlamından bahsetmek yerinde

⁸⁴ Hud, 11/103.

⁸⁵ Burûç, 85/3.

⁸⁶ Ragıb el -İsfahânî, a.g.e., 465; İbn Manzûr, a.g.e.,3/241; Fîrûzabâdî, Kâmûs, 373; Fîrûzabâdî, Besâir, 3/350. Yine “Meşâhid-i Mekke” tamlaması, “etrafında toplanılan yerler” anlamındadır. Bkz. İbn Manzûr, a.g.e., 3/241.

⁸⁷ Meryem, 19/37.

⁸⁸ Muhammed Fuad Abdübâki, a.g.e., (“şhd”) md.si.

olacaktır. “et-Teşehhüt fi’s-Salât” namazda tahiyât duasını okumak demektir. Tahiyat duasında iki tane şahadet kelimesi (eşhedü) olduğu için böyle isimlendirilmiştir. Bu deyim, İbn Mes’ûd’dan gelen bir hadiste şöyle ifade edilmiştir: “(Resulullah (sav), Kur’an’dan bir sure öğrettiği gibi, et-Teşehhüdü de öğretiyordu.”⁸⁹ Ragıp el- İsfahani “et-Teşehhüd” ifadesinin aslında “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve rasûluhu (Ben şahadet ederim ki, Allah’ta başka hiçbir ilah yoktur. Yine ben şahadet ederim ki, Muhammed O’nun Kulu ve Elçisidir)” demek olduğunu ve bu kalıbın zamanla namazda okunan tahiyât duasına isim olduğunu belirtmiştir.⁹⁰ İbn Manzûr’a göre, “Eşhedü en lâ ilâhe illallah (Ben şahitlik ederim ki Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur)” cümlesinin anlamı şudur: “Ben bildiririm ki, ben açıklarım ki, ben ikrar/itiraf ederim ki Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. Yine ben bildirir ve açıklarım ki Muhammed (sav) Allah’tan aldığı haberleri iletendir.”⁹¹

Kişi gerek nefsiyle, gerekse duyularıyla bir şeyin doğruluğunu anlarsa ve o şeyin doğru olduğundan emin olursa, onu itiraf eder, onun öyle olduğuna tanıklık eder. Tevhid kelimesini söylemek, Allah’ın varlığına ve birliğine iman etmektir. Yani bu kelimeyle verilen bilginin doğruluğundan emin olmak, onun doğruluğuna şahit olmaktır. Burada hislerle, diğer bir ifadeyle, kafa ve kalp gözüyle bir şeyin doğruluğu gözlenmiş, emin olunmuş ve bu doğrulayıcı tavır bir *şehâdet* ile ortaya konmuştur.⁹²

⁸⁹Ragıp el-İsfahânî, a.g.e.,468; İbn, Manzûr, a.g.e.,3/239; Zebîdî, a.g.e.,8/257; Bustânî, a.g.e.,485. Hançerlioğlu, a.g.e.,569; Ayrıca bkz. Vizârat, el-Mevsuat, 26/215.

⁹⁰ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e.,468. Ayrıca bkz. Ezherî, a.g.e., 6/75; İbn Manzûr, a.g.e.,3/239; Firûzâbâdî, Besâir, 3/354; Zebîdî, a.g.e.,8/257.

⁹¹ İbn Manzûr, a.g.e.,3/239 (“şhd” mad.si). Ayrıca bkz. Ezherî, a.g.e.,6/73; Vizârat, el-Mevsuat, 26/215.

1.2. ŞEHÂDETİN KUR'AN'DAKİ ANLAM ÇERÇEVESİ

1.2.1.Kur'an'da Şehâdetle İlgili Kelimeler

Şehadet kelimesinin çeşitli açılardan diğer birtakım kelimelerle yakın irtibatı vardır. Kur'an'da yer aldığı pasajlar dikkatle incelendiğinde, şehadet kelimesine yakın ve zıt anlamlı kelimelerin varlığı müşahade edilecektir. Kavramın doğru ve sağlıklı bir tahlili için diğer kelime ve kavramlarla olan anlam ilişkisinin iyice belirlenmesi gerekmektedir. Öncelikle şehadet kelimesine anlam açısından yakın veya müteradif diyebileceğimiz kelimelerin varlığından bahsedilebilir. İkinci olarak, “şehadet” kelimesinin anlamına zıt kelimelerden söz etmek mümkündür. Üçüncü olarak da, zıt ve yakın anlamlı olmayan, ancak yakından ilgili olan diğer kelimelerin varlığına dikkat çekilebilir.

1.2.1.1.Şehâdet Kelimesiyle Anlam Yakınlığı Olan Kelimeler

Huzûr(bir yerde hazır bulunmak, bir meclise gelmek): “Hadara”, “Gayb” kelimesinin zıddı,⁹³ “Şehâdet” kelimesinin de bir benzeri olarak bir yerde bulunmak, bir meclise gelmek ve şahit olmak gibi manalara gelmektedir.⁹⁴ “Hadara”nın mastarları olan “el-Hadratu”, “el-Hâdiratu” ve “el-Hidâratu”, çöl ve çöl yaşamını ifade eden “el-Bedv” ve “el-Bâdiye” ifadelerinin zıddıdır.⁹⁵ “Hadara” fiili, Kur'an-ı Kerim'de türevleriyle birlikte yirmibeş yerde geçmektedir⁹⁶ ve bu ayetlerin dördünde “el-mevt(ölüm)” kelimesiyle irtibatlı olarak gelmiştir.⁹⁷

⁹² Ece, a.g.e., 611.

⁹³ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arap, “hdr” md.si; Fîrûzâbâdî, Kâmus, 481.

⁹⁴ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arap, “hdr” md.si; Ragıp el-İsfahâni, a.g.e., 241-242.

⁹⁵ Fîrûzâbâdî, Kâmus, 481.

⁹⁶ Muhammed Fuad Abdûlbaki, a.g.e., (“hdr” mad.si).

“Hadara” (), şehadet kelimesinin temel/ilk anlamıdır. Şehadet, lugatlarda “hadara” fiiliyle manalandırılmıştır.⁹⁸ Kaldı ki, şehadet kelimesinin Kur’an’daki anlamlarından birisi de “bir yerde hazır bulunmak, bir meclise gelmek”tir.⁹⁹ Bütün bunlar, “şehide” ile “hadara” fiilleri arasındaki anlam benzerliğini ve yakınlığını ortaya koymaktadır.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتَ...

“Yoksa Yakup’a ölüm geldiği vakit sizler yanında mı idiniz?.....”¹⁰⁰

İlim: “Alime” fiil kökündendir. Ragıp el-İsfahani’nin tanımına göre İlim, herhangi bir şeyin hakikatının idrak edilmesidir. Bu da ya zatını idrak, ya da bir şeyin kendisi için mevcut olan vücûduna veya kendinden yok olan şeyin uzaklığına hükmetme şeklinde olur. Bir diğer açıdan ilim, “nazarî” ve “amelî” olur. “Nazarî” bilgi, bilinenin idrakiyle kemale ulaşır; varlıkları bilmek gibi... “Amelî” olansa, ancak amelle tamam olur; ibadetler ilmi gibi...¹⁰¹ İlim her şeyi tam bir şekilde bilmektir. Marifet, şuur, fitnat, idrâk, ihsâs, akl, ...gibi Arapça’da bilmeyi ifade eden kelimeler, ilmin özel şekillerine delâlet ederler. İlim daha kapsamlı bir kavramdır. Cenâb-ı Hakk’ın bilmesini “ilim”le ifade edip, öbürlerinin Kur’an’da mahlûklar için irad ettiği halde, kendisine bir defa bile izâfe etmemesi elbette manidardır.¹⁰² İlim kelimesi, Kur’an bütünlüğünde en çok yer alan bir kelimedir. Değişik kalıplarıyla birlikte yaklaşık dokuzyüz defa geçmiştir. Mukatil b. Süleyman “ilim” maddesinin Kur’an’da üç anlama geldiğini (üç vecih) ifade etmiştir. Bunlar “görmek”,¹⁰³ “bilmek”¹⁰⁴ ve “izin”¹⁰⁵ dir.¹⁰⁶

⁹⁷ Bakara, 2/133 ve 180; Nisa, 4/18; Maide, 5/106.

⁹⁸ Cevherî, a.g.e., 1/41; Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 465; İbn Manzûr, a.g.e., 3/239-240.

⁹⁹ Nûr, 24/2.

¹⁰⁰ Bakara, 2/133. Ayrıca bkz. Maide, 5/106.

¹⁰¹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 580.

¹⁰² Yıldırım, Suat, Kur’an’da Ulûhiyyet, İstanbul-1997, s. 146.

¹⁰³ Muhammed, 47/31; Âl-ı İmrân, 3/142; Tevbe, 9/16.

¹⁰⁴ Nahl, 16/23; Enbiya, 21/110.

¹⁰⁵ Hûd, 11/14.

¹⁰⁶ Mukatil b. Süleyman, a.g.e., 112.

Şehâdet kelimesi bir yandan açıklığı, görünürlüğü ve bilinirliği ifade etmesi bakımından “gayb” kelimesine zıt bir konumda iken, diğer yandan onun “ilim” kelimesiyle aynı anlamda kullanılır oluşunu gösteren Kur’an’da bir ayet vardır. Bu ayette “şehadet”-“ilim” ve “gayb”-“ilim” ilişkisinin bir özeti görülmektedir. Çünkü bu ayette “şehadet”, “ilim” ve “gayb” kelimeleri bir arada bulunmaktadır. Konunun anlaşılması için ayetin geçtiği siyak-sibak çerçevesinde anlatılan konunun hatırlanması gerekmektedir. Hz. Yûsuf’un isteği üzerine Yakup (as)’ın oğulları, Yusuf (as)’ın gelmesini arzu ettiği kardeşini Mısır’a getirirler. Yûsuf (as) onun Mısır’da kalmasını istemektedir ve bunun için bir plan yapmıştır. Bu planın uygulanması sonucu Yûsuf (as)’ın Mısır’da alıkoymak istediği kardeşinin yükünden çalıntı bir mal çıkmıştır. Cezası da Mısır’da alıkonulmaktır. Ancak Yakup (as)’ın oğulları babalarına çok ısrar ederek kardeşlerinin Mısır’a gelişini sağladıkları için babalarına ne cevap vereceklerini ciddi ciddi düşünmüşler¹⁰⁷ ve en büyük kardeş babalarına şöyle demelerini öğütlemiştir:

جَعُوا إِلَىٰ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمَنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ
ار

“Siz dönüp babanıza da deyin ki: “Ey bizim babamız! İnan oğlun hırsızlık yaptı! Biz ancak bildiğimize şehadet ediyoruz, gaybın hafızları değiliz...” ¹⁰⁸

Burada olayın kardeşler için görünen bir boyutu vardır. Onların şehâdetleri gözlem ve bilgiye dayanmaktadır. Onların bildiği, kardeşlerinin hırsızlık yaptığıdır. Olayın görünen tarafı budur. Ancak olayın bir de görünmeyen tarafı (Yusuf (as)’ın planı) vardır. Onlar olayın içyüzünü bilmediklerini ifade etmişlerdir. Burada “şehadet” ile “ilim” birbirlerine yakın anlamda kullanılmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi

¹⁰⁷ Yûsuf, 12/60-80.

¹⁰⁸ Yusuf, 12/81.

şehadetin kök anlamı “bir yerde bulunmak, bir meclise gelmek”tir. Yakup (as)’ın oğullarının bilgisi “bir yerde bulunmaya” dayanmaktadır. Onlar hazır bulundukları bir ortamda gözlemledikleri, müşahade ettikleri ve müşahade edip bilgilendikleri bir olaya şahadet etmişlerdir.

1.2.1.2.Şehâdet Kelimesine Anlamca Zıt Olan Kelimeler

Gayb: Gayb, “ğâbeti’ş-şemsu” ve benzeri ifadelerde kullanılan “Ğâ be (aslı: ğayebe)” fiilinin mastarı olup, “gözden gizlenme, gözden ve diğer duylardan gizli olan” anlamındadır. Genel olarak, “duylardan ve insan ilminden gizli olan her şey için” kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Ancak Allah Teâlâ için bir gizlilik ve görünmezlik söz konusu değildir. Çünkü O’nun ilmi herşeyi kuşatmıştır, O her şeyi görür, herşeyden haberdardır.¹¹⁰ Gaybın bu temel anlamının dışında, alçak arazi, sık ağaçlı orman (=ğâbe),¹¹¹ gizlilik, içinde ne olduğu bilinmeyen mekan, arkasında ne olduğu bilinmeyen yer, yolculuk yapmak, güneşin ve yıldızın batması gibi anlamları da ihtiva ettiği görülmektedir.¹¹² Bir kimsenin arkasında (hoşuna gitmeyen şeyleri) konuşmak anlamına gelen “ğiybet” kelimesi de gayb’tan alınmış bir kelimedir.¹¹³ Gayb kelimesinde ve türevlerindeki ortak nokta, “gizlilik, görünmezlik ve hazır bulunmayış”tır.¹¹⁴

Terim olarak, gaybın anlamı “görünmeyen” den ibaret değildir. Gayb, arizî sınırlamaları nedeniyle insanın ulaşmaya imkânı olamadığı, Allah’ın verdiği imkân ve

¹⁰⁹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 616.

¹¹⁰ En’am, 7/73.

¹¹¹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 617.

¹¹² Fîrûzâbâdî, Kâmus, 155-156; Albayrak, Kur’an’da İnsan-Gayb İlişkisi, 16-18.

¹¹³ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 617. “Ğiybet” Kur’an’da “iğtâbe” fiiliyle ifade edilmiştir. (Hucurât, 49/12).

¹¹⁴ Albayrak, Kur’an’da İnsan-Gayb İlişkisi, 19.

vesilelerle mazhar olabildiği herşeyi içine almaktadır.¹¹⁵ Muhammed Esed'e göre, Kur'an'da gayb, insanın kavrayış alanının ötesinde bulunan, onu aşan hakikatin tüm safhalarını ifade etmek için kullanılır.¹¹⁶ Mevdûdî ise, gaybı, “duyularla algılanamayan ve insanın deney ve gözlemlerine konu olamayan şeyler” şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁷

Gayb kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de, lugavî anlamlarından bağımsız olmayan, fakat siyak-sibaka bağlı olarak birden fazla anlam ihtiva etmiştir: Geçmiş olaylar,¹¹⁸ gizli ve sır olan şeyler,¹¹⁹ bir şeyin/bir olayın içyüzü,¹²⁰ fizik dünyada (şehadette) başkalarının göremediği davranışlar,¹²¹ görünmeyen¹²² ve bilinmeyen her şey.¹²³

Kur'an-ı Kerim dikkatle incelendiğinde gaybın, anlam ağı çok geniş bir kelime olduğu görülecektir. Onunla yakın anlamı ifade eden kelimeler olduğu gibi, zıt anlam ilişkisine sahip ve tam bir zıtlık olmasa da ona yakın manalara gelen kelimeler vardır. Kur'an-ı Kerim'de gayb kelimesine anlam yakınlığı olan kelimeler şunlardır:¹²⁴ “bâte(=beyete)”,¹²⁵ “habe”,¹²⁶ “hazene”,¹²⁷ “hafete”,¹²⁸ “hafiye”,¹²⁹ “hanise”,¹³⁰

¹¹⁵ Muntasır Mir, a.g.e., 179.

¹¹⁶ Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, (Çeviren: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul-1999, s. ¼.

¹¹⁷ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'an, Çeviren: Kurul, İstanbul-1996, s. 1/49.

¹¹⁸ Âl-ı İmran, 3/44; Yusuf, 12/102; Kehf, 18/22 ve 26.

¹¹⁹ Tevbe, 9/78; Ra'd, 13/9-10.

¹²⁰ Yûsuf, 12/81.

¹²¹ Tevbe, 9/94 ve 105.

¹²² En'am, 6/73.

¹²³ A'raf, 7/187-188; Hud, 11/31.

¹²⁴ Bu kelimeler hakkında geniş bilgi için şu kitaba müracaat edilebilir: Albayrak, Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi, 101-125.

¹²⁵ A'raf, 7/4.

¹²⁶ Neml, 27/25.

¹²⁷ En'am, 6/50; Hûd, 11/31.

¹²⁸ Tâhâ, 20/103.

¹²⁹ Bakara, 2/271; Âl-ı İmran, 3/29 ve 154.

¹³⁰ Nâs, 114/4; Tekvîr, 81/15.

“batana”,¹³¹ “setere”,¹³² “serre”,¹³³ “sadere”,¹³⁴ “azebe”,¹³⁵ “ğāşiye”,¹³⁶ “kenne”,¹³⁷ “keteme”,¹³⁸ “lehime”,¹³⁹ “necâ(=neceva)”,¹⁴⁰ “vahâ(=vaheye)”.¹⁴¹ ve “cenne”¹⁴²

Kur'an'da özellikle “gayb” kelimesi, “şehadet” kelimesinin tam karşısı bir anlamda kullanılmıştır. Geleneğimizde yer alan “şehadet âlemi” ve “gayb âlemi” diye iki kavram vardır ki bu terimlerin kökü Kur'an'daki “şehadet-gayb” ayrımına dayanmaktadır. Aslında Kur'an'da “şehadet âlemi” ve “gayb âlemi” ifadeleri yoktur. Allah'ın gaybı ve şehadeti bilen oluşunu ifade eden “âlimu'l-ğaybi ve's-şehâdeti” ifadesi vardır.¹⁴³

Şehadet kelimesi, “açıklığı, görünürlüğü ve bilinirliği” ifade etmesi bakımından “gizliliği, görünmezliği ve hazır bulunmayışı” ifade eden gayb kelimesininin karşıtıdır. Kök anlamdaki bu karşıtlık, Kur'an-ı Kerim'de de vardır. Bu iki kelime Kur'an'da birbirlerinin tam karşısı olarak yer almışlardır.

إِرْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمَنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظِينَ

¹³¹ Âl-ı İmran, 3/118.

¹³² Fussilet, 41/22.

¹³³ Bakara, 2/77; Yusuf, 12/77.

¹³⁴ Âl-ı imran, 3/29, 119, 154; Maide, 5/7.

¹³⁵ Yunus, 10/61; Sebe, 34/3.

¹³⁶ Hûd, 11/5.

¹³⁷ Bakara, 2/235; Neml, 27/74.

¹³⁸ Bakara, 2/33; Âl-ı imran, 3/167.

¹³⁹ Şems, 91/8.

¹⁴⁰ Tâhâ, 20/62; Mücadele, 12/58.

¹⁴¹ Nisa, 4/163; En'am, 6/112 ve 121.

¹⁴² En'am, 6/76.

¹⁴³ En'am, 6/73; Tevbe, 9/94 ve 105; Ra'd, 13/9; Mü'minun, 23/92; Secde, 32/6; Zümer, 39/46; Haşr, 59/22; Cuma, 62/8; Teğabun, 64/18.

“Siz dönüp babanıza da deyin ki: “Ey bizim babamız! İnan oğlun hırsızlık yaptı! Biz ancak bildiğimize şehadet ediyoruz, gaybın hafızları değiliz...” ¹⁴⁴

Bu ayette dikkat çeken husus, “gayb” ile “ilim” ilişkinin tam tersinin “şehadet”le “ilim” arasında var olduğu hususudur. Yani insan olayların ancak görünen, bilinen ve hissedilen yönünü bilebilir. Ancak görünmeyen ve hissedilmeyen iç yüzünü bilemez. Gayb kelimesiyle şehadet kelimesi arasında özellikle insanın bilgisi sözkonusu olduğunda tam bir anlam zıtlığının bulunduğu rahatlıkla görülmektedir. Ama Allah’ın bilgisi söz konusu olduğunda böyle bir zıtlığı görmek mümkün değildir. Çünkü O, “âlimu’l-ğaybi ve’ş-şehâdeh”dir ve gayb da şehadet de O’nundur. ¹⁴⁵

Kur’an’da “âlimu’l-ğaybi ve’ş-şehâdeti” formunda gelen âyetlerin hepsinde bu zıt-anlam ilişkisini görmek mümkündür. ¹⁴⁶ Allah gizli ve açık olanı, ¹⁴⁷ yaratılmışların idrakini aşan şeyleri ve onların duyuları ve akıllarıyla kavrayabilecekleri şeyleri bilir. ¹⁴⁸

Ketm: Mastarları “el-Ketmu” ve “el-Kitmânu” kelimeleri olan “keteme”, gizlemek, saklamak gibi anlamları ifade etmektedir. Bu kelime sözkonusu olunca özellikle akla ilk gelen “sözün gizlenmesi” manasıdır. ¹⁴⁹ Kur’an’da birçok ayette bu anlamı ifade etmektedir: “O gün, inkâr edip peygambere başkaldırmış olanlar, yerle bir olmayı ne kadar isterler ve Allah’tan bir söz gizleyemezler (ve lâ yektumûnallâha hadîsen).” ¹⁵⁰

¹⁴⁴ Yusuf, 12/81.

¹⁴⁵ Albayrak, Kur’an’da İnsan-Gayb İlişkisi, 131-132.

¹⁴⁶ Esed, a.g.e., 1/240; Kur’an’da “âlimu’l-ğaybi ve’ş-şehâdeti” formunun yer aldığı ayetler şunlardır: En’am, 6/73; Tevbe, 9/94 ve 105; Ra’d, 13/9; Mü’minun, 23/92; Secde, 32/6; Zümer, 39/46; Haşr, 59/22; Cuma, 62/8; Teğabun, 64/18.

¹⁴⁷ Nesefî, a.g.e., 2/19.

¹⁴⁸ Esed, a.g.e., 1/239.

¹⁴⁹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 702.

¹⁵⁰ Nisa, 4/42.

*“Yoksa İbrahim, İsamil, İshak, Yakup ve torunlarının yahudi veya hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? Peki, siz mi yoksa Allah mı daha iyi bilir? de. Allah tarafında kendisine bildirilen gerçeği gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.”*¹⁵¹

Ketm kelimesi, “Allah’ın gizli ve açık, insanların gizledikleri ve aleni yaptıkları her şeyi bildiği” temasının işlendiği ortamlarda görülmektedir. Bununla birlikte, Kur’an-ı Kerim’de “cehere” ve “ibda” gibi kelimelerin zıt-anlamlısı olarak yer almıştır: *“...Allah ‘ben gökler ve yerde görünmeyeni biliyorum, sizin açıkladığınızı (tübdûne) ve gizlemekte olduğunuzu (tektumûna) da bilirim, diye size söylememiş miydim?’ dedi.”*¹⁵² *“Doğrusu O, açığa vurulan sözü (el-cehra) de bilir, gizlediklerinizi (tektumûna) de”*¹⁵³

“Şehadet” ile “ketm” arasındaki anlam ilişkisi, tam bir zıtlık esasına dayanmamaktadır. Bununla birlikte, şehadetin açık ve aşıkâr olanı, ketmin ise gizli ve saklı olanı ifade ettikleri açıktır. Şehadet tabiat itibarıyla görülen, hissedilen ve gözlemlenebilen bir olgudur. Gizliliği kabul etmez. Şehadet (görülen ve müşahade edilen olay, söz...) gizleniyorsa, büyük bir yanlışlık yapılıyor demektir. Böyle bir tutumun büyük bir günah olduğunu ve kalbi kararttığını Kur’an beyan etmektedir.¹⁵⁴

“Ketm” üç ayette şehadetle aynı bağlamda bulunmuştur. Bakara sûresinde, “Allah katındaki şehadeti/Hz. İbrahim’in yahudi ya da hristiyan olmayıp hanîf olduğu gerçeğini”¹⁵⁵ bile bile ötrbas edip gizleyen ehl-i kitap yerilmektedir.

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ عَآلَمٌ

¹⁵¹ Bakara, 2/140. Ayrıca bkz. Bakara, 2/146 ve 283; Âl-ı imran, 3/71; Nisa, 4/37.

¹⁵² Bakara, 2/33. Ayrıca bkz. Nûr, 24/29.

¹⁵³ Enbiya, 21/110.

¹⁵⁴ Bakara, 2/283.

¹⁵⁵ Zamehşerî, a.g.e., 1/316.

أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“İbrahim’in, İsmail’in, İshak’ın, Yakup’un ve onların soyundan gelenlerin “yahudi” ve “hristiyan” olduklarını mı iddia ediyorsunuz? De ki: “Allah’tan iyi mi biliyorsunuz? Allah tarafından kendisine verilen bir delili örtbas eden de daha zalim kim olabilir? Ama Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.”¹⁵⁶ Başka bir ortamda ise şahadet/ şahitlik etmek, “ketm” fiilinin mefulü olarak gelmiştir:

وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ

“Ve şahit olduğumuz şeyi gizlemeyin; zira onu gizleyen vebal altındadır.”¹⁵⁷

وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

“Ve Allah huzurunda şahit olduğumuz hiçbir şeyi gizlemeyeceğiz, yoksa günahkârlar arasına gireriz.”¹⁵⁸ Ticari muamelelerde olsun veya diğer anlaşmalarda olsun, kişinin doğru şahadette bulunması, gözlemlediği ve vâkıf olduğu olduğu şeyleri olduğu gibi söylemesi ve haber vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde, bu kişinin kalbi vebal içinde olacaktır. Burada ketm fiilinin kalbe isnad edilmesi,¹⁵⁹ “şahadeti gizleme” eyleminin çok büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Çünkü kalp, bütün azaların reisidir. O ıslah olursa, bütün organlar ıslah olur. O bozulursa, bütün organlar bozulur. “Şahadeti gizlemek”, kalbin günahlarından ve İslam’da büyük günahlardan birisi sayılmaktadır.¹⁶⁰

İstitâr: İstitâr “setere” kökünden alınmış bir kalıptır. “Sitr”, bir şeyin örtülmesi, “sütre” kensisiyle bir şeyin örtüldüğü nesne, örtü manasına gelmektedir. İstitâr ise “gizlemek” demektir.¹⁶¹ İstitâr Kur’an’da sadece bir yerde şahadetle ilgili bir bağlamda yer almıştır.

¹⁵⁶ Bakara, 2/140.

¹⁵⁷ Bakara, 2/283.

¹⁵⁸ Maide, 5/107.

¹⁵⁹ Bakara, 2/283.

¹⁶⁰ Zamehşerî, a.g.e., 1/406.

¹⁶¹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 396.

حَتَّىٰ إِذَا مَاجَاوَهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
وَقَالُوا لِيَجْلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ
وَالِيهِ تَرْجَعُونَ
وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ
لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ

“Ve onlar ateşe yaklaştıklarında, kulakları, gözleri ve derileri onlara karşı tanıklık yapacak ve onların (yeryüzünde) yaptıklarını anlatacaklardır. Derilerine soracaklar: “Neden aleyhimize tanıklık yaptınız?” Onlar da: “Her şeye konuşma imkânı veren Allah, bize (de) vermiştir. Sizi yoktan var eden O’dur, (şimdi) yine O’na döndürülüyorsunuz. Ve kulaklarınız, gözleriniz yahut deriniz size karşı tanıklık yapmasın diye (günahlarınızı) gizlemeye çalışanlardan olmadınız: Üstelik Allah’ın yaptıklarınız hakkında fazla bir şey bilmediğini sandınız.” ¹⁶²

Bu ayette, daha önceki ayetlerde Allah düşmanları olarak tanıtılan kimselerin kulaklarının, gözlerinin ve derilerinin aleyhlerine şahitlik yapabileceklerini akıllarına getirmedikleri için yaptıkları işleri gizlemedikleri anlatılıyor. Yine insanları şeffaf bir ortamda, gizlinin, saklının olmadığı bir hayat yaşadığı anlaşılmakta ve aynı zamanda insanın *şehadette gaybı yaşadığı* görülmektedir. Kulağı, gözü ve derisi bile insanın göremediği, farkına varamadığı bir gözcülük fonksiyonu icra etmektedir. İnsanlar böyle bir ortamda, doğal olarak yaptıklarını gizleme ve saklamaya güç yetiremeyecektir.¹⁶³ İnkarcılar, organlarının ahirette aleyhlerine şehadette bulunacaklarını bilmemektedirler. Bu yüzden günah ve masiyetlerini gizleme gereğini duymamışlardır. Kaldı ki onlar ölümden sonra dirilişi ve cezayı inkâr

¹⁶² Fussilet, 41/20-22. Sözkonusu ayetin nazil olmasına sebep olan bir de rivayet mevcuttur. İbn Mes’ûd der ki: İki Kureyşli veya ikisi Sakifli, biri Kureyşli üç kişi Kabe’nin yanında münakaşa ediyorlardı. İçlerinden biri, “Ne dersiniz Allah, konuştuklarımızı duyuyor mu?” diye sordu. İkincisi, “Açıktan konuştuğumuz zaman duyuyorsa gizli konuştuğumuz zaman da duyuyordur.” dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, bu iki ayet-i kerimeyi (Fussilet, 41/22-23) inzal buyurdu. (Kâdî, Abdulfettah, Esbâb-ı Nüzûl, Çeviren: Salih Akdemir, Ankara-1996, s. 342).

etmekteydiler.¹⁶⁴ Şehadet görünür olanla, istitâr ise görünmez ve gizli olanla ilgilidir. Böylece bu kelime arasındaki zıt-anlam ilişkisi de görülmektedir. Yalnız burda da, “ketm” de olduğu gibi, tam bir zıtlık sözkonusu değildir.

1.2.1.3.Şehâdet Köküne Yakın ve Zıt Anlamlı Olmadığı Halde Onunla Sıkı Anlam İlişkisi Olan Kelimeler

Gaflet: Gaflet, “yeterince uyanık ve dikkatli davranılmadığı için insana ârız olan yanılğı ve unutkanlık haline” denmektedir.¹⁶⁵ Kur’an’da maddî ve manevî menfaatlerini bilen insanlara “zâkir” ve “ehl-i zikir”, bundan habersiz olanlara da “gâfil” denilmiştir.¹⁶⁶ Değişik formlarda Kur’an’da 33 ayette yer almıştır.¹⁶⁷ Gaflet “unutma ve yanılma” manasını taşımakla birlikte aslında bu iki kavramdan farklıdır. Bir şeyi bile bile terketmek gaflet, bilmeden terketmek unutmaktır. Kur’an-ı Kerim, kalpleri olup da gerçeği kavrayamayan, gözleri olup da göremeyen ve kulakları olup da işitmeyen cin ve insanları “gâfil” diye nitelemiştir.¹⁶⁸ Müminlerin gâfil olmamalarını isteyerek¹⁶⁹ Allah’ın ayetlerinden gafil olanların cehennemlik olduklarını bildirmiştir.¹⁷⁰ Gaflet kelimesi Kur’an’da “habersiz olma” anlamında da kullanılmıştır.¹⁷¹ Allah Teâlâ’nın gâfil (olup bitenden habersiz) olmadığı hususna sık sık dikkat çekilmiştir.¹⁷²

¹⁶³ Albayrak, Kur’an’da İnsan-Gayb İlişkisi, 109.

¹⁶⁴ Nesefî, a.g.e., 4/92.

¹⁶⁵ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 609.

¹⁶⁶ Uludağ, Süleyman, “Gaflet”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul-1996, s. 13/283.

¹⁶⁷ Bkz. M. F. Abdülbaki, Mucem, (“ğfl” md.si.)

¹⁶⁸ A’raf, 7/179.

¹⁶⁹ A’raf, 7/205.

¹⁷⁰ A’raf, 7/146; Yûnus, 10/7-8.

¹⁷¹ Yusuf, 12/3; Kâf, 50/22.

¹⁷² Bakara, 2/74, 85, 140, 144 ve 149.

Gaflet kelimesi, Kur'an'da dört yerde şهادetle aynı bağlamda bulunmuştur. Kıyamet günü insanın bir mazeret ileri sürememesi ve “haberim yoktu” dememesi için, Allah Teâlâ, insanoğlunun sulbünden soyunu alıp kendileri hakkında şahit tutmuştur. Böylece Allah Teâlâ, bütün insanları fitratlarının başlagıcında tevhit inancına ve İslam'a kabiliyetli olarak yaratmış, objektif ve subjektif delillerle Allah'ın rablığını anlayabilecek şekilde ve İslam'a yatkın olarak yaratmış olduğunu beyan etmiştir.¹⁷³ İnsanoğlunun hem dünya hayatında hem de ahirette, daha önceki (bezm-i elest) şهادet ve ikrarından gafil olmaması gerekmektedir. İnsan ruhunun bezm-i elestteki şهادeti şu ayette ifade edilmiştir:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

*“Rabbin Adem evlatlarından, mîsak aldığı da düşünün: Rabbin onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onların kendileri hakkında şahitliklerini isteyerek “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” buyurunca onlar da “Elbette!” diye ikrar etmişlerdi. Kıyamet Günü “Bizim bundan haberimiz yoktu!” yahut, “Ne Yapalım, daha önce babalarımız Allah'a şirk koştular, biz de onlardan sonra gelen bir nesil idik, şimdi o bâtılı başlatanların yaptıkları sebebiyle bizi imha mı edeceksin?” gibi bahaneler ileri sürmeyesiniz diye Allah bu ikrarı aldı.”*¹⁷⁴

Gaflet kelimesi Kur'an'da ehl-i kitabın şهادetinin konu edildiği iki yerde “vemallâhu bi-ğâfilin an mâ te'melûn=Allah yaptıklarınızdan gafil değildir” şeklinde yer almıştır. Yahudi ve hristiyanların; İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakup'un ve onların soyundan gelenlerin “yahudi” veya “hristiyan” şeklindeki iddialarından, ve Allah

¹⁷³ Zamehşeri, Ebi'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer, el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, , y.y.-1977, s. 2/129-130; Beydâvî, a.g.e, 2/204; Neseffî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medârikü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Mısır-Trs., s. 2/84; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat ve Dağıtım, y.y.-1979, s. 4/2324-2325.

¹⁷⁴ Araf, 7/172-173.

tarafından kendilerine verilen delili örtbas etme girişimlerinden (Hz. Muhammed (sav)’in Hak Peygamber ve İslam’ın da Hakk Din olduğunu onun dışında başka bir dinin kabul edilmeyeceği gerçeğinin yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı olduğuna dair şهادetlerini gizleme gayretlerinden)¹⁷⁵ Allah Teâlâ’nın gafil olmadığı vurgulanmaktadır.¹⁷⁶ Gaflet kelimesi bir başka yerde Allah’ın dışında tapınılan (şürekâ) şeylere isnad edilmiştir. Bunlar Allah Teâlâ’yı şahit göstererek müşriklerin kendilerine tapınmalarından gafil olduklarını, kendilerinin bu tapınmadan habersiz olduklarını ifade etmektedirler.¹⁷⁷ Muhammed Esed’in ifadesiyle, “put, ikon, tasvir gibi cansız tapınma nesneleri, kendileriyle onlara tapınan kimseler arasında herhangi bir ilgi ya da bağın bulunduğunu sembolik olarak reddedeceklerdir.”¹⁷⁸

Kıst ve Adalet: Adaletin her bir cephesini ifade eden bir çok kelime vardır ve bunlardan da en çok kullanılanı “adl” kelimesidir. Adaletin pek çok anlamdaşı vardır ve en önemlileri şunlardır: Kıst, kasd, istikâme, vasat, nasib, hisse, mizan vs...¹⁷⁹ Şهادet, adalet nalamını ifade eden bu kelimelerden sadece “adl” ve “kıst” ile aynı bağlamda yer almıştır. “Adl (adalet)” kelimesi, değişik kullanımlarıyla birlikte Kur’an’da 28 ayette geçmektedir. “Adl” fiilinin mastarıdır. Bazen “idl” şeklinde de kullanılır. “Adl” denkliği ve basiretle idrak olunanı, “idl” ise duyularla idrak olunanı ifade etmektedir.¹⁸⁰ “Adl” kelimesi, zulüm anlamını ifade eden “cevr” kelimesinin zıddıdır.¹⁸¹ “Adl” doğru olmak, doğru davranmak, aynı düzeyde yapmak, düzeltmek,

¹⁷⁵ Taberî, Ebî Ca’fer Muhammed İbn Cerir, Câmiu’l-Beyân an Te’vîl-i Âyi’l-Kur’an, Tahric: Sıdkî Cemil el-Uttar, Beyrut-1995, s. 3/34.

¹⁷⁶ Bakara, 2/140; Arıca bkz. Âl-ı İmrân, 3/99.

¹⁷⁷ Yûnus, 10/29.

¹⁷⁸ Esed, Kur’an Mesajı, 1/400.

¹⁷⁹ Hadduri, Macid, İslam’da Adalet Kavramı, İstanbul-1999, s.23.

¹⁸⁰ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 551.

¹⁸¹ Fîrûzâbâdî, Kâmus, 1331-1332; Hadduri, a.g.e., 23.

düz oturmak, ta'dil/tashih etmek, dengede durmak, tartmak anlamlarına geldiği gibi¹⁸² meyletmek, kaymak ve sapmak anlamlarına da gelmektedir.¹⁸³

Allah Teâlâ insanı “adl” üzere, yani düzgün, eli, ayağı, gözü... kısaca bütün organları birbirine denk gelecek ve dünya hayatını sürdürmesini sağlayacak şekilde yaratmıştır; yani onu tam bir denge üzerinde yaratmıştır.¹⁸⁴ Allah nasıl insanı adl üzere yarattıysa, onun da yeryüzünde “adl” üzere davranmasını, dengeli olmasını ve koyduğu mizana göre hareket etmesini istemiştir.¹⁸⁵

el-Kıst kelimesi ise, Kur'an'da değişik kalıplarda 27 ayette yer almıştır.¹⁸⁶ Dildeki anlamı, “adaletle verilen, alınan veya bölüştürülen nasiptir.”¹⁸⁷ Kıst kelimesinde gerek “mizan” ve gerek “adl”de olduğu gibi “vasat” olma, orta yolda gitme, her türlü aşırılıklardan sakınma sözkonusudur.¹⁸⁸

Şehadet kelimesi Kur'an'da dört yerde “kıst” ifadesiyle aynı bağlamda yer almıştır. Bu da, iki kavramın arasındaki yakın ilişkiye işaret etmektedir. Allah'ın bütün bir kâinat ve insanların hayatıyla ilgili idaresi (kaimen), sürekli olarak kıst (adalet) üzeredir. Allah adildir ve adaleti her daim ayakta tutmaktadır. Bütün kainatı belli bir dengede, yani adalet üzere yaratmıştır.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأَوَّلُوا الْعِلْمَ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allah'tan başka tanrı bulunmadığına şahit bizzat Allah'tır. Bütün melekler, hak ve adaletten ayrılmayan ilim adamları da bu gerçeğe, Aziz ev Hakîm Allah'tan başka

¹⁸² Hadduri, a.g.e., 23-24; Ünal, a.g.e., 278.

¹⁸³ Fîrûzâbâdî, Kâmus, 1332; Hadduri, a.g.e., 23-24; Ünal, a.g.e., 278.

¹⁸⁴ İnfitar, 82/7.

¹⁸⁵ Nisa, 4/58; Nahl, 16/90.

¹⁸⁶ Bkz. M.F. Abdülbâki, Mucem, (“kst”) md.si.

¹⁸⁷ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 670; Ünal, a.g.e., 280.

¹⁸⁸ Ünal, a.g.e., 280.

*tanrı olmadığına şahittirler.*¹⁸⁹ Tefsir âlimlerine göre Allah Teâlâ, rızıkların ve ecellerin taksimi, amellerine karşılık insanların ödüllendirilmesi ve cezalandırılması ve de kullarından bir kısmının ötekilere insaflı olmalarını/hakkı gözetmelerini emretmek suretiyle adaleti ikame etmiştir.¹⁹⁰ Allah Teâlâ her şeyi kıst (adalet) üzere yarattığına şahadet etmektedir. Allah mutlak adildir ve kâinatta da mutlak adalet hüküm sürmektedir. İnsanların da hayatında adaletin (kıst) oluşması, kâinatta yer alan her varlığın kendi görevini başka varlıkların görevi ile bir ahenk içerisinde yerine getirmesi, Allah'ın kitabında açıkladığı hükmü doğrulama, ona itaat etme, bağlanma ve teslim olma ile, yani şahadet ile gerçekleşir. Yoksa kâinatın hareketi ile insanın hareketi arasında ne adaletten, ne ahenkten ne de uyumdan (kıst) söz edilebilir ki, bu da zulümdür.¹⁹¹

Şahadetin temeli kesin ilimdir. Ve, bir diğer temeli de mutlak adalet, “kıst”tır. Bu da, şahadetin, ilim ve adaletle olan yakın ilişkisini göstermektedir. Nitekim anlamını verdiğimiz ayette, “*kıstı/adaleti yerine getirerek*”¹⁹² bu gerçeğe işaret edilmiştir. Şühûd ve şahadet yakîn/kesin vukûfiyet gerektirdiğinden böyle kişiler Allah'tan hakkıyla sakınırlar ve Allah'ın kendileri üzerinde sürekli şahit (şehit) bulunduğunu bilirler. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: “...Kulları arasında yalnız anlama ve kavrama yeteneğine sahip olanlar Allah'tan (hakkıyla) korkarlar...”¹⁹³

İnsanın şahitliği de, hayatın bütün alanlarında adaleti ayakta tutmakla gerçekleşir. Adalet olmadan şahadet olmaz. Bu ise kesin bir ilim ve takva ile gerçekleşir. Şahsi menfaat temini, akrabalık-düşmanlık gibi hissî durumlar, taraflardan birinin soylu

¹⁸⁹ Âl-ı İmran, 3/18.

¹⁹⁰ Zamehşerî, a.g.e., 1/417; Nesefî, a.g.e., 1/149.

¹⁹¹ Ünal, a.g.e., 450-451; Işık, Vahdettin, “Örnek ve Öncü Bir Kimlik Tanımı Olarak Şahadet ve Şehid”, Haksöz Dergisi, Sayı:59, Şubat-1996, s. 39-41.

¹⁹² Âl-ı imrân, 3/18.

¹⁹³ Fâtır, 35/29.

veya aşağı tabakadan olması, bedenî ve ruhî bakımdan kusurlu bulunması gibi sebepler bir hakkın ihlalini ve örtbas edilmesini hiçbir zaman mazur gösteremez. Zulmün önlenmesi, hakların ispatı ve özellikle de Allah rızası için her müminin, hakikatin adil şahitleri olmaları gerekmektedir. *“Ey inananlar! Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhlerine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin; ister zengin ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaletinizde heveslere uymayın...”*¹⁹⁴ *“Ey inananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözetin şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; âdil olun; bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır...”*¹⁹⁵

ez-Zûr(Şehâdetü’z-Zûr): ez-Zûr, “Zâre (aslî: “zevere”dir.)” fiilinden alınmış bir kelimedir. “Zeverre” fiilinden alınan “ez-Zûr”, Kur’an-ı Kerim’de iki yerde nekre,¹⁹⁶ iki yerde de marife olmak üzere dört yerde geçmektedir. Marife olarak geldiği bu iki yerde birisinde “kavl” kelimesinin muzafun ileyhi (kavle’z-zûr),¹⁹⁷ diğerinde ise “şehide” fiilinin mefulü olarak gelmiştir.¹⁹⁸ ez-Zûr kelimesinin Türkçe karşılığı “asılsız, saçma ve yalan”dır.¹⁹⁹

Şehadet ile ez-Zûr kelimesi arasında yakın-anlam veya zıt-anlam ilişkisine dayanan bir ilişki söz konusu değildir. Bundan da öte, bu iki kelimenin aynı bağlamda bulunması ve ez-Zûr ifadesinin şehadet kelimesine isnadından doğan bir anlam ilişkisi vardır. Şahitlerin adaletli olmaları gerektiği üzerine vurgu yapan Kur’an, burada da dolaylı olarak “La yeşhedûne’z-zûra” terkihiyle, müminlerin yalan yere şehadet etmeyeceklerini ifade ederek aynı anlam alanına vurgu yapmıştır. Hakların sahiplerine

¹⁹⁴ Nisa, 4/135.

¹⁹⁵ Maide, 5/8.

¹⁹⁶ Furkan, 25/4; Mücâdele, 58/2.

¹⁹⁷ Hacc, 22/30.

¹⁹⁸ Furkan, 25/72.

¹⁹⁹ Mustafa, İbrahim, Ahmed Hasann Ziyât, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali en-Neccâr, “Zâre” md.si, el-Mu’cemu’l-Vasît, İstanbul-1989, s. 406.

iadesi ve adaletin tesisi bakımından adil olunması ve yalan ve asılsızdan yana şهادette bulunulmaması gerekmektedir. Yalan konuşmak o kadar kötü ve iğrenç bir şeydir ki, Kur'an'da putlara tapınmaktan kaçınmak ile yalan konuşmaktan (kavle'z-zûr) sakınmak yan yana zikredilmiştir. Hz. Muhammed (sav), birgün sabah namazını kıldıktan sonra yüzünü insanlara çevirip şöyle buyurmuştur: "Yalancı şahitlik ile Allah'a eş tutmak denk tutuldu, Yalancı şahitlik ile Allah'a eş tutmak denk tutuldu, Yalancı şahitlik ile Allah'a eş tutmak denk tutuldu." Sonra da şu ayeti okumuştur: ²⁰⁰

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لِّمَعِنْدَ رَبِّهِ وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ
فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

"(Yasak oldukları) size bildirilenlerin dışında, (kurban etmek ve etinden yemek üzere) bütün hayvanlar size helal kılınmıştır. Öyleyse artık, (Allah'ın yasaklamış bulunduğu her şeyden, ve en çok da) inanç ve uygulama olarak puta taparlığın her türlü bayağılığından uzak durun; asılsız her türlü sözden kaçının...." ²⁰¹

Put tapıcılık yani Allah'a eş tutmak ile yalan konuşmak yan yana zikredilmiştir, çünkü Allah'a eş tutmak (şirk), yalan kabilindendir. Müşrik, şirk koştakla putların ibadete layık oldukları iddia etmekte ve yalan konuşmaktadır. Bundan ötürü puta tapıcılık, yalancılığın başı kabul edilmektedir. ²⁰² Ayette geçen yalan söz (kavle'z-zûr) ifadesi, Mevdûdî'ye göre, geneldir ve yalan, yalancı şahitlik, iftira v.b... şeyleri kapsar. Fakat burada özellikle küfür ve şirkin dayanağını teşkil eden sapık inanç, âdet, gelenek ve ibadet şekillerini kastedmektedir. Tabii ki en büyük yalan, Allah'ın varlığına, sıfatlarına ve haklarına ortak koştaktır. ²⁰³

²⁰⁰ Tirmizî, Şehâdât, 3; Zamehşerî, a.g.e., 3/12.

²⁰¹ Hacc, 22/30.

²⁰² Zamehşerî, a.g.e., 3/12; Nesefî, a.g.e., 3/101; Elmalî, a.g.e., 5/3402.

²⁰³ Mevdûdî, Tefhîm, 3/363.

Ancak müslümanlar hiçbir zaman yalan konuşmazlar, yalancılık ve yalan konuşmak onların bir vasfı değildir.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا

“Onlar ki, yalan ve asılsız olandan yana şehadet etmezler (lâ yeşhedûne 'z-zûra); boş ve anlamsız şeylerle (uğraşan kimselere) rastladıkları zaman yanlarından vakarla geçip giderler”²⁰⁴ Müminler sadece yalan ve asılsız olandan yana şehadet etmemekle kalmazlar. Bunun yanında asılsız iddialara, yalana ve iftiraya dayanan herhangi bir işe bilerek ya da bilmeyerek karışmazlar.²⁰⁵ Onlar boş söz işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve “Bizim işlediğimiz bize, sizin işlediğiniz sizindir. Size selam olsun , cahillerle ilgilenmeyiz,”²⁰⁶ derler. Kötülüğe ve çirkin olana ortak olmamak/karışmamak için yalancıların ve günahkarların ortamından uzak dururlar.²⁰⁷ Çünkü, İslam’ın tasvip etmediği bu tip ortamlarda bulunmak ve müşahade etmek, bir bakıma orada olanlara ortak olmaktır.²⁰⁸ Yine Mevdûdî bu ayetin iki anlama geldiğini ifade etmektedir: 1-Müminler bir mahkeme v.s...de aslında gerçek dışı olan ve en azından şüpheli olduğu zaman, yalanı doğru çıkarmak için yalancı şahitlikte bulunmazlar, 2-Yalan sahtekârlık ve kötülüğe seyirci kalma niyeti taşımazlar. Bu anlamda her günah, her ayıp, her hile ve her aldatma bir yalan ve sahtekârlıktır. Allah’ın gerçek kulları bunun yalan olduğunu bilir ve yalanın güzel görünümlü her türlüşünden kaçınırlar.²⁰⁹

Konuyla ilgili Resûlullah (sav)’den şöyle bir hadis rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber bir defasında, oturup yaslanmışken ashabına üç kere: “Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?” Buyurmuşlar, onlar da, “buyurun ya Rasulallah!” deyince

²⁰⁴ Furkan, 25/72.

²⁰⁵ Esed, a.g.e., 2/738.

²⁰⁶ Kasas, 28/55.

²⁰⁷ Elmalı, a.g.e., 5/3614.

²⁰⁸ Zamehşerî, a.g.e., 3/101; Neseî, a.g.e., 3/176.

²⁰⁹ Mevdûdî, Tefhîm, 3/606-607.

saymaya başlamışlar: “Allah’a eş koşmak, anaya babaya karşı gelmek.” Bundan sonra da Peymaberimiz yaslandıkları yerden doğrularak: “Dikkat ediniz, biri de yalan şahitliğidir.” diye heyecan ve dehşetle o kadar tekrar etmiştir ki ashap, bu manzara karşısında keşke sükût etse, diye temennide bulunmuşlar.²¹⁰

1.2.2.Şehâdet İfadesinin Kur’an’daki Anlamları

Bu başlık altında şehadet ifadesi ve türevlerinin, siyak- sibaka (bağlam) bağlı olarak Kur’an semantiğinde aldığı yeni anlamlarına işaret edilecektir. Çünkü kelimeler kullanıldıkları ortama bağlı olarak birden fazla anlam ifade etmektedirler.²¹¹ Mesela, “Giriş”te de ifade edildiği gibi *el-Hüda* ifadesi, geçtiği siyak- sibaka bağlı olarak, Kur’an’da tam on yedi anlama gelmektedir.²¹² Şehadet ifadesi de Kur’an semantiğinde, kullanıldığı ortama bağlı olarak birden çok anlama gelmektedir. Söz konusu terimin Kur’an’daki anlamlarını birer-ikişer örnek âyet tercümesiyle şöyle sıralamak mümkündür:

1.2.2.1.Bir Yerde Hazır Bulunmak, Bir Meclise Gelmek

Şehadet ifadesi, Kur’an-ı Kerim’de (Bakara, 2/133 ve 185; Nisa, 4/72; Nur, 24/2; Furkan, 25/72; Kasas, 28/44; Müddessir, 74/13) gibi ayetlerde kök/temel anlamı olan “(bir yerde) hazır bulunmak, (bir meclise) gelmek” anlamındadır.²¹³

²¹⁰ Buharî, Şehâdât, 10; Tirmizî, Şehâdât, 3.

²¹¹ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 27; Albayrak, Kur’an Bütünlüğü Üzerine, 136.

²¹² Suyûtî, a.g.e., 1/446-447.

²¹³ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 55; Dâmeğâni, a.g.e., 1/471; Zameşşeri, Ebi’l- Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzîl ve Uyûni’l- Akâvil fi Vucûhi’t-Te’vîl, y.y.-1977, s. 1/336, 1/313, 3/181, 4/182; Beydâvî, a.g.e., 1/44, 53,1/126 ve 2/266; Neseî, Ebu’l-Berekât Abdullah ibn Ahmet ibn Mahmut, Medârikü’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl, Mısır-Trs., s. 1/76, 1/95, 3/238, 4/308; İbn Kesîr, el-İmamu’l-Celil el-Hafız İmadüddin Ebi’l-fida İsmail, Mutasar-u Tefsîr-i İbn Kesîr, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali es-Sâbûni, Beyrut-1981, s. 1/412, 2/582, 2/64, 3/569; Vizârat, el-Mevsuat, 26/214; Albayrak, Halis, Kur’an’da İnsan Gayb İlişkisi, İstanbul-1996, s. 126.

“Yoksa siz, Yakup’a ölüm(hali) geldiği zaman orada (şühedâ) mı idiniz? O zaman (Yakup) oğullarına: “Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?” demişti...”²¹⁴ “Sen ise ey Rasûlüm, Mûsa’ya emrimizi vahyettiğimiz sırada sen o vâdinin Batı tarafında bulunmuyordun. O devirde olup bitenlere şahit olanlardan(eş-Şâhidin) da değildin.”

215

1.2.2.2.Âdemoğlunun Amelini Yazan Koruyucu Melek

Kur’an’da (Zümer, 39/69; Mümin, 40/51; Kaf, 50/21)’deki ayetlerde yer alan şehadet kavramının anlamının, “insanın iyi- kötü fiillerine tanıklık eden hafaza melekleri” olduğu belirtilmektedir.²¹⁶ “Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlanır, kitap açılır, peygamberler ve şahitler getirilir ve onlara haksızlık yapılmadan, aralarında adaletle hüküm verilir”²¹⁷ “Doğrusu Biz, peygamberlerimize ve inananlara dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz”²¹⁸

Ancak (Zümer, 39/69 ile Mümin, 40/51)’de yer alan şehadet ifadelerinin bazı müfessirlerce farklı şekilde anlamlandırıldığı da görülmektedir. Mesala, (Mümin,40/51)’de geçen şehâdet ifadesi, İbn Cerir et-Taberi tarafından şöyle tefsir edilmiştir: “Meleklerin, peygamberlerin ve müminlerin; peygamberlerini yalanlayan ümmetlere karşı ilâhi risaleti tebliğ ettiklerine dair şehadet edecekleri kıyamet günü.”

²¹⁹ Yine aynı müfessir, (Zümer, 39/69)’da yer alan “şühedâ” ifadesi için ise “Rablerinin, peygamberlere karşı şahitliklerine başvurduğu Hz. Muhammed (s.a.v.)’e iman eden müminler” açıklamasını yapmıştır.²²⁰ Kadı Beydavi’ye göre ise (Mümin,

²¹⁴ Bakara, 2/133.

²¹⁵ Kasas, 28/44.

²¹⁶ Mukatıl b. Süleyman, a.g.e., 55; Zamehşerî, a.g.e., 4/7, 3/431-432, 3/410; Dâmeğâni, a.g.e., 1/469; İbn Kesîr, a.g.e., 3/230, 3/374; Sabûnî, Muhammed Ali, Safvetü’t-Tefâsîr, İstanbul-Trs., s. 3/88.

²¹⁷ Zümer, 39/69.

²¹⁸ Mü’min, 40/51.

²¹⁹ Taberî, a.g.e., 13/95. Ayrıca bkz. İbn Manzûr, a.g.e.,3/241.

²²⁰ Taberî, a.g.e., 13/42.

40/51)'de geçen “ve yevme yekûmu'l-eşhâd” cümlesindeki “el-Eşhâd” kalıbıyla “rasuller”, “melekler” veya “müminler” kastedilmiştir.²²¹

“Sûra üfürülür kalk borusu çalar. İşte bu da tehdit edilen azabın günüdür. O gün herkes beraberinde bir muhafız, bir de şahit(şehîd) olarak Yüce divana gelir.” ²²² Müfessirler bu ayette geçen “sâik” ve “şehîd” ifadelerinin, iki melek olduğunu belirtmektedirler. Bu meleklerden birisi insanı mahşere götürmekte, diğeri ise mahşerde onun ameline şahitlik etmektedir.²²³

1.2.2.3.Allah Yolunda Öldürülen Müslüman

Şehîd kavramının etimolojisi yapılırken ifade edildiği gibi, “Allah yolunda öldürülme” şehadet teriminin herhangi bir kullanımıyla değil de, “katl=öldürme” fiilinin meçhul/ edilgen kalıbıyla anlatılmaktadır.²²⁴ Bu kullanım, şu ayetlerde açık bir şekilde görülmektedir:

²²¹ Beydâvi, a.g.e., 2/181. Ayrıca bkz. Sabûnî, a.g.e.,3/106; Kazancıgil, Hasan Hüseyin, Kur'an Kelimeleri Sözlüğü, Ankara-Trs., s. 189.

²²² Kaf, 50/20-21.

²²³ Zamehşerî, a.g.e., 4/7; Beydâvî, a.g.e., 2/220; Neseî, a.g.e., 4/178; İbn Kesîr, a.g.e., 3/374; Alûsî, el-Allâme Ebi'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, Rûhu'l-Meânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Tashih: Muhammed Hüseyin el-Arap, Beyrut-1994, s. 14/276; Sabûnî, a.g.e., 3/244-245. Muhammed Esed, sâik ifadesini “İnsanın asli dürtüleri (özellikle onu kendi tutkularına sınırsız şekilde bağlayan ve böylece günaha sürükleyen dürtüler)” şeklinde, şehîd ifadesini de “vicdan” ile tefsir etmiştir. (Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, Çeviren: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul-1999, s. 3/1063).

²²⁴ Turgay, “Şehîd”, Şamil İslam Ansiklopedisi, 7/286. Şehitlik büyük bir derecedir. Şehitler hem Allah'ın övgüsünü hem de Hz. Muhammed (sav)'in sevgisini kazanan bahtiyar insanlardır. Fıkıh bilginleri Hz. Peygamber (sav)'in şehitlerle ilgili söz, tavır ve uygulamalarını değerlendirerek şehitleri üç kısma ayırmışlardır: 1- Hem dünya hem de Ahiret hükümleri bakımından şehit sayılanlar (Allah Yolunda savaşırken öldürülen kişilerdir), 2- Sadece dünya hükümleri bakımından şehit sayılanlar (Kalbinde nifak bulunmakla beraber dış görünüşü itibarıyla Müslüman olduğuna hükmedilen ve Müslümanların saflarında bulunduğu sırada düşman tarafından öldürülen kişiler böyledir), 3- Sadece Ahiret hükümleri bakımından şehit sayılanlar (Allah yolunda savaşırken yaralanmakla beraber, bir tarafa çekilip bir namaz vakti veya daha fazla bir süre -akli melekesi yerinde olduğu halde- yiyip içen veya tedavi gören ve daha sonra vefat eden kişi (“mürtes”) bu gruba

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

“Allah yolunda öldürülenler (=yuktelu fî sebîlillah) hakkında “ölü” demeyin. Bilakis, onlar diridirler, fakat siz bunun farkında değilsiniz” ²²⁵

وَلَعِنَ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٍ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ وَلَعِنَ مُتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ

“Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz (=kutiltüm fî sebîlillah ev muttum), bilin ki Allah tarafından bir mağfiret ve bütün insanların topladıkları mallardan daha hatırlıdır. Sizler ölmeniz de, öldürülmeniz (=muttum ev kutiltüm) de, sonunda Allah huzurunda toplanacaksınız.” ²²⁶

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

“Allah yolunda öldürülenleri (=kutilû fî sebîlillah)- sakın “ölü” zannetme! Bilakis onlar hayatta olup, Rablerinin katında yaşarlar, rızıklandırılır” ²²⁷

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ

“Allah, karşılık olarak cenneti verip müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır. Onlar Allah yolunda mücadele ederler, öldürürler ve öldürülürler (=yuktelûne)...” ²²⁸

Bu ayetlerde konu edilen “Allah yolunda öldürülme” olayı, dikkat edilirse şehadet kavramının herhangi bir kalıbıyla ifade edilmemektedir. Ancak yine de bazı tefsir alimleri, (Âl-ı İmran, 3/140; Nisa, 4/69 ile Hadid, 57/19)’da geçen “şehâdet”

girer. Bkz. Yavuz, Yunus Vehbi, “Şehit”, İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İlmî Müşavir ve Redaktör: İbrahim Kâfi Dönmez, İstanbul, 1997, s. 4/190; Turgay, “Şehîd”, Şamil İslam Ansiklopedisi, 7/287-288; Ateş, Süleyman, Yeni İslam İlmihali, İstanbul-Trs., s. 247-249.

²²⁵ Bakara, 2/154.

²²⁶ Âl-ı İmran, 3/157-158.

²²⁷ Âl-ı İmran, 3/169.

²²⁸ Tevbe, 9/111. Ayrıca bkz. Âl-ı İmran, 3/195; Nisa, 4/74; Hacc, 22/58; Muhammed, 47/4.

ifadelerinin “Allah yolunda öldürülen Müslüman” anlamını muhtevi olduğunu belirtmektedirler.²²⁹

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ
الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

“Şayet siz yara aldı iseniz, karşınızdaki düşman topluluğu da benzeri bir yara aldı. İşte biz, Allah’ın gerçek müminleri meydana çıkarması, sizden şehitler edinmesi (=şühedâe), müminleri tertemiz yapıp kâfirleri imhâ etmesi için zafer günlerini insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz. Allah zâlimleri sevmez.”²³⁰

Alûsî bu ayette yer alan “şühedâe” kelimesini iki şekilde tefsir etmektedir: 1-Allah yolunda öldürülen müslüman, 2-Kıyamet günü diğer ümmetlere şahitlik yapacak olan, sıkıntı ve şiddet karşısında sabır gösteren ve hakk üzere sebat eden adil şahitler.²³¹

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا

“Kim Allah’a ve Rasûlüne itaat ederse işte onlar, Allahın nimetlerine mazhar ettiği nebiler, siddîklar, şehitler (=eş-Şühedâ), salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!”²³²

Bu ayetteki “şühedâe” kelimesini, Beydâvî şu şekilde tefsir etmiştir: “İ’lây-ı kelimetullah uğruna Hakk’ı izhar etmek için bütün güçlerini ortaya koyanlar...”²³³

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْحَرِيمِ

“Allah’a ve Rasûlüne iman edenler, evet işte onlardır Rabbinin nezdinde siddîklar ve Hakka şahitlik edenler(eş-Şühedâ). Kendilerine vardır mükemmel ecirler ve nurlar..”

234

²²⁹ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 55; Taberî, a.g.e., 4/224 ve 13/301; Dâmeğânî, a.g.e., 1/470; Zamehşerî, a.g.e., 4/65; Neseî, a.g.e., 1/235 ve 4/227; Sabûnî, Safvet, 1/287; Vizârat, el-Mevsuat, 26/215.

²³⁰ Âl-ı İmrân, 3/140.

²³¹ Alûsî, a.g.e., 3/108.

²³² Nisa, 4/69.

Beydâvî'ye göre ayetteki “şühedâe” ifadesinden iki şey kastedilmiş olabilir: 1-Allah İçin şahitliği ikame etmek, kendileri veya diğer ümmetler için şahitlikte bulunmak, 2-Bu ifadeyle peygamberler kastedilmiş olabileceği gibi, “Allah yolunda öldürülenler” de kastedilmiş olabilir. Burada, zayıf bir görüş alameti olarak “kîle” kullanılmıştır.²³⁵

“Allah yolunda öldürülen Müslüman”ın neden başka bir kavramla değil de, *şehadet* (*şehîd*) ile adlandırıldığı meselesi, “Şehîd” kelimesinin etimolojisi yapılırken tartışıldığı için burada tekrar ele alınmayacaktır. Kaldı ki, söz konusu ayetlerde yer alan “şühedâ” kelimesinin, farklı tefsirlerini vermeye çalıştık. Bu da, “Şehitliğin=Allah yolunda öldürülmenin”, şehadet kavramının Kur'an'daki öncelikli anlamlarının arasında yer almadığını göstermektedir. Fahrüddin er-Râzî'ye göre şehîd, “Allah'ın dininin doğruluğuna bazen hüccet ve beyan, bazen de kılıç ve mızrak ile şehadet eden kimsedir ve şehitler adaletle kaim olup hükmeden kimselerdir.”²³⁶ Mücahid (ra) ise, “Allah'a ve Resûlüne iman eden herkes siddîktir ve şehîddir.” demektedir.²³⁷ Şehadet ilimle, yaşayışla ve adaletle Hakk'a şahitlik olduğundan, bunun göstergesi olarak Allah Yolu'nda cihatla canını vermeğe de şehadet-şehitlik denmiştir ve bu şekilde canlarını feda edenlere “şehit” adı verilmiştir. Çünkü o, Allah için isteyerek ölümü seçmiştir. Doğru olduğuna inandığı şey için hayatını feda etmesi, imanındaki ihlasın bir göstergesidir. Fakat, şehit olmak mutlaka savaşta ölmeyi gerektiren bir durum değildir. Savaşta Allah yolunda ölmek şehadetin bir yan özelliğidir.²³⁸ Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, şehit olmanın anlamının “Allah yolunda can vermek”le sınırlandırılmaması gerekir. Çünkü, şehitlik (şehadet) sadece Allah yolunda can vermekle olmaz. Şehadetin özü yakın bilgi (ilim), adalet,

²³³ Beydâvî, a.g.e., 1/124.

²³⁴ Hadid, 57/19.

²³⁵ Beydâvî, a.g.e., 2/237.

²³⁶ Râzî, Fahrüddin, et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrut-Trs., s. 10/174

²³⁷ Sabûnî, Safvet, 3/327.

takva ve yaşayışla Hakk’a şahit olmaktır. Kur’an’daki kullanımıyla “şehîd”, yakîn bir bilgiye sahip olan bir insan olarak adâletin örnekliğini temsil eden bir kimliğin taşıyıcısıdır. Şehâdet kavramı, adaletin/kıst’ın kaim kılınması için örnek ve önder olma, müşahade edilen bir duruma vâkıf olan insanın yaptığı doğru tanıklıktır. Buna göre, Hakikat’in şahitliğini yapan, başta Peygamberler olmak üzere, her mümin, aynı zamanda bir şehit olmaktadır.²³⁹

1.2.2.4.Ortaklar/Allah Dışında Şahitliğine Başvurulanlar

Şehadet kavramı Kur’an-ı Kerim’de bir yerde (Bakara, 2/23) “Allah’ın dışında tapınılan kıyamet günü’nde kendisine tapanların lehine ve Hakk üzere olduklarına dair şahitlik edeceklerini, onların yardımına koşacaklarını, iddia ettikleri ilahlar” anlamındadır.²⁴⁰

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

*“Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur’an’ın Allah’ın sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi onun sûrelerinden birine benzer bir sûre getirin ve Allah’tan başka güvendiklerinizin hepsini (=şühedâ) çağırın, iddianızda haklı iseniz.”*²⁴¹

1.2.2.5.Peygamber

Kur’an’da, peygamberlerin görevleri ve konumlarının işlendiği ayetlerde şehadet ifadesinin “anahtar terim” fonksiyonunu icra ettiği görülmektedir. Peygamberlerin görev ve konumlarının doğru anlaşılması açısından, bu kavramın peygamberler ve

²³⁸ Râzî, a.g.e., 10/174; Mevdûdî, a.g.e.,1/378; Ünal, a.g.e., 453; Ece, a.g.e.,613-614.

²³⁹ Râzî, a.g.e., 10/174; Mevdûdî, a.g.e.,6/131; Ünal, a.g.e., 453; Öztürk, a.g.e., 559. Ayrıca bkz. Işık, a.g.m., 39-41.

²⁴⁰ Dâmeğâni, a.g.e., 1/471; Beydâvî, a.g.e.,1/17; Nesefî, a.g.e.,1/31; İbn Kesîr, a.g.e.,1/41; Alûsî, a.g.e.,1/313-314; Kazancıgil, a.g.e., 11.

Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)'in bir sıfatı/fiili olduğunda ne anlam ifade ettiğinin doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Bu konu, “ Peygamberlerin Şهادeti” başlığı altında işleneceğinden, burada sadece “şehâdet” ifadesi, yer aldığı bağlamda ihtiva ettiği anlam açısından ele alınacaktır. Şهادet kelimesi, el-vucûh ve'n-nazâir ve tefsir kitaplarına bakılırsa, Kur'an-ı Kerim'de şu ayetlerde “tebliğde/davette bulunan nebi” anlamını ihtiva etmektedir: Bakara, 2/143;²⁴² Nisa, 4/41;²⁴³ Maide, 5/117;²⁴⁴ Nahl, 16/84 ve 89²⁴⁵ ve Hacc, 22/78.²⁴⁶ Şimdilik bu ayetlerden ikisinin mealıyla yetiniyoruz:

“Ve işte böylece Biz sizi örnek bir ümmet kaldık ki insanlar nezdinde Hakk'ın şahitleri (=şühedâ) olasınız Peygamber de sizin hakkınızda şahit (=şehîden) olsun.” ²⁴⁷

“Allah yolunda gereği gibi cihad edin. Sizi insanlar içinde bu emanete ehil bulup seçen O'dur. Din konusunda, size hiçbir zorluk da yüklemedi. Haydin öyleyse babanız İbrahim'in milletine ve yoluna! Bunda önce de, bu Kur'an'da da size müslüman adı veren O'dur. Ta ki Rasûl size şahit (=şehîden) olsun siz de diğer insanlar nezdinde Hakk'ın şahitleri (=şühedâ) olasınız...” ²⁴⁸

²⁴¹ Bakara, 2/23.

²⁴² Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Dâmeğâni, a.g.e., 1/469; Zamehşerî, a.g.e., 1/317-318; İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-A'yun an Nevâzir fî İlmi'l-Vucûh ve'n-Nazâir y.y.-1984, s. 378; Beydâvî, a.g.e., 1/46; Neseî, a.g.e., 1/79; İbn Kesir, a.g.e., 1/136; Alûsî, a.g.e., 2/7.

²⁴³ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Dâmeğâni, a.g.e., 1/469; Zamehşerî, a.g.e., 1/537; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 1/119; Neseî, a.g.e., 1/226; İbn Kesîr, a.g.e., 1/392; 4/51.

²⁴⁴ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Dâmeğâni, a.g.e., 1/469; Zamehşerî, a.g.e., 1/657; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 1/166; Neseî, a.g.e., 1/310; Alûsî, a.g.e., 5/100.

²⁴⁵ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Dâmeğâni, a.g.e., 1/469; Zamehşerî, a.g.e., 2/423-424; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 1/309; Neseî, a.g.e., 2/296; İbn Kesîr, a.g.e., 2/342-343; Alûsî, a.g.e., 8/305 ve 8/315.

²⁴⁶ Zamehşerî, a.g.e., 3/24; Beydâvî, a.g.e., 2/54; Neseî, a.g.e., 3/113; İbn Kesîr, a.g.e., 2/557; Alûsî, a.g.e., 10/311.

²⁴⁷ Bakara, 2/143.

²⁴⁸ Hacc, 22/78.

1.2.2.6. Ümmet-i Muhammed

Şehâdet Muhammed (sav)’in ümmetinin bir eylemi ve sıfatı olarak Kur’an’da yer almıştır. Müminler Hz. Mihammed (sav)’in kendilerine şahitlik etmesi ve örnek olması gibi, peygamberlerinin birer mirasçısı olarak hakikatin şahitliğini yapar ve örnek olurlar. Muhammed(s.a.v.) ümmeti’nin şahitliği, şehâdetin, müminlerin sıfatı/fiili olarak geldiğinde, yani müminler açısından nasıl bir anlam ihtiva ettiği “Müminleri Şehadeti” başlığı altında incelenecektir. Burada sadece, şehadet ifadesinin hangi ortamlarda/ayetlerde “dünyada ve kıyamet günü diğer ümmetlere şehadet eden ümmet-i Muhammed” anlamında olduğuna işaret etmekle yetinilmiştir.

Şehâdet ifadesi, Kur’an-ı Kerim’de şu ayetlerde “dünyada ve kıyamet günü diğer ümmetlere şehadet eden ümmet-i Muhammed/müminler” anlamındadır: Bakara, 2/143;²⁴⁹ Al-ı İmran, 3/53;²⁵⁰ Maide, 5/83;²⁵¹ Hacc, 22/78.²⁵²

“Peygambere indirilen Kur’an’ı dinledikleri vakit, onda âşinaları olan hakikate kavuşmaları sebebiyle gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görür ve şöyle dediklerini işitirsin: “İman ettik ya Rabbenâ! Bizi de Hakk’a şahitlik edenlerle beraber yaz! Bütün isteğimiz ve umudumuz, Rabbimizin bizi salihler arasına dahil etmesi iken, ne diye Allah’a ve bize gelen bu hakikate iman etmeyelim ki?””²⁵³

²⁴⁹ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Taberî, a.g.e., 2/12; D’meğâni, a.g.e., 1/470; Zamehşerî, a.g.e., 1/317; İbnü’l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 1/46; Neseî, a.g.e., 1/79-80; Alûsî, a.g.e., 2/7.

²⁵⁰ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Taberî, a.g.e., 3/392; Dâmeğâni, a.g.e., 1/470; Zamehşerî, a.g.e., 1/432; İbnü’l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 1/87; Neseî, a.g.e., 17159; Alûsî, a.g.e., 3/282.

²⁵¹ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Dâmeğâni, a.g.e., 1/470; Zamehşerî, a.g.e., 1/639; İbnü’l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 1/159; Neseî, a.g.e., 1/298; Alûsî, a.g.e., 5/7; Sabûnî, Safvet, 1/361-362.

²⁵² Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., 54; Taberî, a.g.e., 10/272; Dâmeğâni, a.g.e., 1/470; Zamehşerî, a.g.e., 3/24; İbnü’l-Cevzî, a.g.e., 378; Beydâvî, a.g.e., 2/54; Neseî, a.g.e., 37113; İbn Kesir, a.g.e., 2/557; Alûsî, a.g.e., 10/311.

1.2.2.7.Müşahede/Gözlem

Sâffât, 37/150 ile Zuhurf, 43/19 'da geçen şehadet ifadeleri, müşahede etmek/gözlemde bulunmak anlamındadır.²⁵⁴

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَّا أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ

*“Rahmanın kulları olan melaikiyi de dişi saydılar. Ne o onların yaratıldıkları sırada hazır mı (=e-şehidû) bulundular? Onların bu iddiaları (=şehâdetühüm) yazılacak ve bundan ötürü sorguya çekilecekler.”*²⁵⁵

Beydâvî'ye göre ayetin anlamı şöyledir: “Allah melekleri yaratırken, orada hazır bulunup meleklerin dişi olduklarını mı gözlemlediler/müşahede ettiler?”²⁵⁶

Muhammed Esed'e göre ise, sözkonusu ayette yer alan “setüktebü şhâadetühüm” cümlesindeki şehadet kelimesi “iddia” anlamındadır.²⁵⁷

أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَّا وَهُمْ شَاهِدُونَ

*“Yoksa melekleri dişi yarattık da o (meleklerle ilahlık isnad ede)nler bunu gördüler mi?”*²⁵⁸

1.2.2.8.Kasem/Yemin

Nur, 24/6 ve Münafık, 63/1'de yer alan şehadet ifadesinin kullanımları “yemin etmek” anlamındadır.²⁵⁹ Münafık, 63/1'de samimi olmadıkları halde, münafıklar

²⁵³ Maide, 5/83-84.

²⁵⁴ Bkz. Taberî, a.g.e., 13/75; Zamehşerî, a.g.e., 3/483; Neseî, a.g.e., 4/115; Alûsî, a.g.e., 13/220; Vizârât, el-Mevsuat, 26/214.

²⁵⁵ Zuhurf, 43/19.

²⁵⁶ Beydâvî, a.g.e., 2/195. Ayrıca bkz. Alûsî, a.g.e., 14/110.

²⁵⁷ Esed, Kur'an Mesajı, 3/998.

²⁵⁸ Sâffât, 37/150.

²⁵⁹ Beydâvî, a.g.e., 2/248; İbn Manzûr, a.g.e., 3/240; Zebîdî, a.g.e., 8/261; Alûsî, a.g.e., 15/161; Vizârâtü'l-Evkâf, el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye, 26/214; Albayrak, Kur'an'da İnsan- Gayb İlişkisi, 129.

Allah’a yemin ederek Hz. Muhammed (sav)’ın Allah’ın elçisi olduğunu söylemektedirler.²⁶⁰

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

“Kendi eşlerini zina etmekle suçlayıp da buna dair kendileri dışında şahit (=şühedâ) bulamayan kocalar ise, kendilerinin doğru söylediklerine dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin eder, şahitlik eder (=erba-u şehâdetin), beşinci kere ise, yalancı olması halinde, Allah’ın lanetinin kendi üzerine gelmesini ister.”²⁶¹

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ

“Ey Muhammed! İkiyüzlüler sana gelince: “Senin şüphesiz Allah’ın peygamberi olduğuna şehadet ederiz” derler.”²⁶²

1.2.2.9.Kat’i Haber

Yusuf, 12/81’da yer alan şehadet ifadesi, kat’i haber anlamındadır.²⁶³

ارْجِعُوا إِلَى آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمَنَا وَمَا كُنَّا

لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ “Siz dönün, babanıza deyin ki: Sevgili babamız, bizler farkına varmadan oğlun inan ki hırsızlık etmiş. (Su kabının onun yükünde çıktığını gözlerimizle gördük) Biz ancak bildiğimize şahitlik ediyoruz (=ve mâ-şehidnâ). Söz verdiğimiz zaman, bu durumun ortaya çıkacağını nereden bilebilirdik? Gayb bize emanet edilmiş değil ki!”

²⁶⁰ Süleyman Ateş, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul-1997, s. 9/454.

²⁶¹ Nur, 24/6-7.

²⁶² Münafikûn, 63/1.

1.2.2.10.İkrar Etmek

Tevbe, 9/17²⁶⁴ ve Araf, 7/172²⁶⁵ de yer alan şهادet ifadesi, ikrar etmek/itiraf etmek anlamındadır.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ “*Müşrikler, kendilerinin kâfirliğine bizzat kendileri şahit iken*
(=şâhidîne alâ enfusihim), Allah’ın mescitlerini mâmur etmeleri kabil değildir...”²⁶⁶

1.2.2.11.Kur’ân-ı Kerim

Hud, 11/17’de yer alan şهادet ifadesi, “Kur’an-ı Kerim” anlamındadır.²⁶⁷

أَقَمْنِ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ
يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
وَلَكِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ “*Rabbi tarafından gönderilen kesin delile (Kur’an’a)*
dayanan, peşinden de o delili destekleyen icaz ve diğer mucizelerden şahitleri
(=şâhidün) bulunan, daha önce de rehber ve rahmet olarak gönderilmiş Musa’nın
Kitabı ile tasdik edilen kimse, yalnız dünya hayatını arzu eden gibi olur mu?”

İbn Cerir et-Taberî ve İbn Kesîr göre, sözkonusu ayette geçen “ve yetlûhu şâhidun minhu” cümlesinde yer alan “şâhid” kavramıyla kastedilen “Hz. Muhammed (s.a.v.)” veya “Cebrail (a.s.)” dır.²⁶⁸

²⁶³ Vizârat, el-Mevsuat, 26/214.

²⁶⁴ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 466; Zamehşerî, a.g.e., 2/179; Neseî, a.g.e., 2/120; Sabûnî, Safvet, 1/525; Vizârat, el-Mevsuat, 36/214.

²⁶⁵ Alûsî, a.g.e., 6/150.

²⁶⁶ Tevbe, 9/17.

²⁶⁷ Zamehşerî, a.g.e., 2/262; Neseî, a.g.e., 2/183; Esed, a.g.e., 1/426; Kazancıgil, a.g.e., 81; Çelik; Muhammed, Kur’an Kur’an’ı Tanımlıyor, İstanbul-1998, s. 74-75.

1.2.2.12.Hüküm Vermek

Yusuf, 12/26’da geçen şehadet kelimesi da hüküm vermek anlamındadır.²⁶⁹

قَالَ هِيَ رَأَوْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ “Yusuf ise: “O beni arzu ederek bana yaklaştı” dedi. Hanımın akrabalarından biri de şöyle şahitlik etti (= şehide şahidün min ehlihâ): “Eğer gömleği önden yırtılmışsa, hanım doğru söylemiş, delikanlı ise yalancılardandır. Yok, eğer gömleği arkadan yırtılmışsa o yalan söylemiştir, delikanlı doğru söylemektedir.”

1.2.2.13.Hesap Günü

Müfessirler, (Meryem, 19/37)’de yer alan “meşhed” kelimesinin, “kıyamet gününde ceza ve hesabın dehşetine şahit olmak, şahitlik yapmanın yeri veya zamanı ya da melekler, peygamberler; dilleri, elleri ve ayaklarının kâfirlerin inkâr ve kötü amellerine şahitlik etmesi” anlamlardan birisini ifade edebileceğini belirtmektedirler.²⁷⁰

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ

“Sonra onun hakkında birtakım gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler. Artık gerçeğin meydana çıkacağı o mühim günün duruşmasında (=meşhed) vay o kâfirlerin başına geleceklere!”

²⁶⁸ Taberî, a.g.e., 7/21-22; İbn Kesîr, a.g.e., 2/214-215; Sabûnî, Safvet, 2/10; Esed, a.g.e., 1/426.

²⁶⁹ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 466; Fîrûzâbadi, Besâir, 3/352; Albayrak, Kur’an’da İnsan Gayb İlişkisi, 129.

²⁷⁰ Zamehşerî, a.g.e., 2/509; Beydâvî, a.g.e., 2/18; Neseffî, a.g.e., 3/35; Alûsî, a.g.e., 9/135; Sabûnî, Safvet, 2/216; Esed, a.g.e., 2/613.

1.2.2.14.Mahşer

Hud, 11/103'de geçen meşhûd kelimesi “Meleklerin hazır bulunacağı, Peygamberlerin toplanacağı ve insanlar, cinler, kuşlar, vs... bütün yaratıkların eserleriyle/işledikleriyle birlikte haşredileceği büyük gün” anlamını ihtiva etmektedir.²⁷¹

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

“Bu anlatılan olaylarda, ahiret azabından korkanlar için elbette ibret ve ders vardır. O gün, bütün insanların bir araya toplandığı mahşer günü olacaktır. O gün bütün gök ve yer ehlinin tanık olacağı gündür (=yevmün meşhûdun).”

1.2.2.15.İşaret Edip Yol Göstermek, İstişare Meclisinde Görüş Açıklamak

Neml, 27/32'de yer alan şhadet ifadesi ise “Danışma meclisinde hazır bulunup görüş belirtme” anlamını ihtiva etmektedir.²⁷²

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا أَفْتُونِ فِيْ أَمْرِىْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُوْنَ

“Değerli danışmanlarım, bu mesele hakkında görüşlerinizi istiyorum. Pek iyi bildiğiniz gibi, sizi çağırmadan, size danışmadan (=hattâ teşhedûni) hiç bir meseleyi hükme bağlamam.”

1.2.2.16.Şhadet Alemleri-Gayb Alemleri

Kur'an'da iki alemden bahsedilmektedir: Birincisi, “şehâdet alemleri” yani, duyularla hissedilen ve gözlemlenebilen olgular alemidir. İkincisi ise duyularla hissedilmeyen, varlığına ancak vahyin kılavuzluğu ile vakıf olabildiğimiz “gayb alemleri”dir.²⁷³

²⁷¹ Taberî, a.g.e., 7/149; Zamehşerî, a.g.e., 2/292; İbn Kesîr, a.g.e., 2/232; Esed, a.g.e., 1/446.

²⁷² Taberî, a.g.e., 11/187; Neseî, a.g.e., 3/210; İbn Kesîr, a.g.e., 2/671; Kazancıgil, a.g.e., 152.

“Yönetimle (mülkle) ilgili işleri sizinle istişare etmeden, sizin huzurunuzda tartışmadan kesin bir karara varmam” (Alûsî, a.g.e., 11/294).

²⁷³ Taberî, a.g.e., 5/315.

Kur'an-ı Kerim'de tam on yerde geçen "Âlimu'l- Ğaybi ve's-Şehâdeti" ²⁷⁴ (görünen ve görünmeyen âlemlerin bilicisi) formundaki şehadet kelimesi, müfessirlerin ekseriyeti tarafından "duyularla idrak olunan ve gözle görülen aleni şeyler", gayb kelimesi ise "duyuların idrak edemediği ve gözlerin göremediği gizli şeyler" şeklinde tefsir edilmiştir. ²⁷⁵ Dikkat edilirse şehadet ifadesi bu on yerde gayb kelimesinin mukabili olarak gelmiştir. ²⁷⁶

Kur'an-ı Kerim'de "şehadet" kelimesi, "gayb" kelimesinin tam karşısı olarak kullanılmaktadır. İnsan olayların ancak görünen, bilinen yüzünü bilebilir. Görünmeyen yüzünü, iç yüzünü bilemez. "Gayb" kelimesiyle "şehadet" kelimesi arasında, özellikle insan bilgisi söz konusu olduğunda, tam bir anlam zıtlığının bulunduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ama Allah'ın bilgisi söz konusu olduğunda ise böyle bir zıtlığı görmek mümkün değildir. Çünkü Allah "Âlimu'l- Ğaybi ve's-Şehâdeti" dir ve gayb da şehadet de O'nundur. Bu iki kelime arasındaki anlam zıtlığı, *"...Biz ancak bildiğimize şahitlik ediyoruz. Söz verdiğimiz zaman, bu durumun ortaya çıkacağını nereden bilebilirdik? Gayb bize emanet edilmiş değil ki!"* ²⁷⁷(Yusuf, 12/81)'de açık bir şekilde ifade edilmiştir. ²⁷⁸

Gaybın anlamı, "görünmeyen"den ibaret olmayıp, arizî sınırlamalar nedeniyle insanın ulaşma imkânının olmadığı, ancak Allah'ın verdiği imkân ve vesilelerle mazhar olabildiği her şeyi içine almaktadır. ²⁷⁹ Muhammed Esed'e göre ise gayb, "insanın

²⁷⁴ En'am, 6/73; Tevbe, 9/94 ve 105; Ra'd, 13/9; Mü'minun, 23/92; Secde, 32/6; Zümer, 39/46; Haşr, 59/22; Cuma, 62/8; Teğabun, 64/18.

²⁷⁵ Taberî, a.g.e., 5/315; Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 466; Beydâvî, a.g.e., 1/233; Firûzâbâdî, Besâir, 3/351; Çelebi, İlyas, İslam İncasında Gayb Problemi, İstanbul-1996, s. 62.

²⁷⁶ Muntasır Mir, a.g.e., 178; Çelebi, a.g.e., 62.

²⁷⁷ Yusuf, 12/81.

²⁷⁸ Albayrak, Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi, 132-133.

²⁷⁹ Muntasır Mir, a.g.e., 179.

kavrayış alanının ötesinde bulunan, onu aşan hakikatin tüm safhalarını ifade etmek için kullanılan bir terimdir”.²⁸⁰

Şehadet ve gayb âleminin küllî bilgisi sadece Allah’a aittir.²⁸¹ Kur’an, insanların yaşadığı dünyayı ikiye ayırmaktadır: “Görülen âlem” (âlemü’ş-şehâde) ve “Görülmeyen âlem” (âlemü’l-ğayb). Bu iki âlemden yalnız görünen âlem insanın idaresindedir. Allah ise her iki âleme hâkimdir.²⁸² *“Sen şöyle dua et: “Allahım! Ey gökleri ve yeri yaratan! Ey görünen ve görünmeyen ne varsa bilen (=âlime’l-ğaybi ve ’ş-şehâdeti). Hakkında ihtilaf ettikleri her meselede kulların arasında Sen elbette hükmedeceksin. Ben bu güven içinde bekliyorum ve sabrediyorum.”* ²⁸³

1.2.2.17.Şahitlik Etmek

Şehadet kavramı, Kur’an’da bazı ayetlerde “şahitlik etmek” anlamındadır.²⁸⁴ Şehadetin “hazır olma” şeklindeki anlamı, bizi “şahit olma” anlamına götürmektedir. “Hazır olma” ile “şahit olma” arasındaki bağlantı açıktır: Bir şeyin vuku bulduğu sırada hazır olan kişi, o ortamda neler olduğuna şahit olmaktadır.²⁸⁵

Şehadet (şahitlik etmek), İslâm Hukuku’nda “Kaza (yargı)” umum başlığı altında incelenmiştir. Şehadet yargıda kabul edilen “şahitlik, yemin, nükûl (yemin etmeyi kabul etmemek), sabit resmi vesikalar, ikrar ve yemin ile şehadet” gibi, hakkın ispat

²⁸⁰ Esed, a.g.e., ¼.

²⁸¹ Bkz. Bakara, 2/33; Maide, 5/109.

²⁸² İzutsu, Kur’an’da Allah ve İnsan, 102. “Görülür” ve “görülmez” anlamında gayb ve şehadet, İslam öncesi devirde de biliniyordu. Bilgi ve konuyla ilgili örnek şiirler için bkz. İzutsu, Kur’an’da Allah ve İnsan, 104-105.

²⁸³ Zümer, 39/46.

²⁸⁴ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e.,55; Demeğâni, a.g.e., 1/470; İbn Cevziyye, a.g.e., 379.

²⁸⁵ Muntasır Mir, a.g.e., 178.

yollarından biridir.²⁸⁶ Şahitliğin bir ispat vasıtası oluşunun dayanağı, Kur'an-ı Kerim ve Sünnettir. Birçok ayette, şahitlik yoluyla davanın ispat edilebileceği, şahitlik ederken adaletten ayrılınmaması ve şahitlikten kaçınılmaması belirtilmiştir.²⁸⁷ Şahidin şehadeti ile mallar el değiştirir, insanlar hapse atılırlar, dövülürler hatta öldürülürler. Dolayısıyla şahidin yalan söylememesi, doğruluktan ayrılınmaması gerekir.²⁸⁸ Hz. Peygamber'e bir dava arz edildiği zaman, önce taraflardan şahit getirmelerini isterdi.²⁸⁹ Kur'an-ı Kerim'de yalan yere şahitlik kesinlikle yasaklanmıştır. "...O halde Allah'ın Yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden (kavle 'z-zûr) kaçının." ²⁹⁰ "Onlar yalan yere şahitlik etmezler (lâ yeşhedûne 'z-zûra). Boş söz ve işlere rastladıklarında vakarla oradan geçip giderler." ²⁹¹ Yalancı şahitlik şüphesiz son derece çirkin ve uhrevî sorumluluğu olan büyük bir günâhtır. Hz. Peygamber (sav) de bir hadislerinde yalan yere şahitliği (şehâdete'z-zûr) büyük günâhlardan saymıştır.²⁹²

İslâm Hukuku'nun hükümlerine uygun olarak, iddiasını ispatlama sorumluluğu, bu ispat için yeterli delili göstermek zorunda olan davacı (müddeî)ya aittir.²⁹³ Her dava, hakimler tarafından delillere ve şahitlerin beyanlarına göre karara bağlanmaktadır. Şahitlik İslam hukukunda önemli bir yere sahiptir. Toplumda meydana gelen olaylarla

²⁸⁶ Dihlevî, Şah Veliyyullah, Hücetullahi'l-Bâliğa, Çeviren: Mehmet Erdoğan, İstanbul-1990, s. 2/527-530; Sâbık, Seyyid Fıkhu's-Sünne (Ayet ve Hadislerle İslam İlmihali ve İslam Hukuku), Çeviren: Tayyar Tekin İstanbul-1992, s. 3/221; Zühaylî, Vehbe, İslam Fıkıh Ansiklopedisi, Tercüme: Komisyon, İstanbul-1994, s. 8/266; Atar, Fahrettin, "Muhakeme Usûlü", İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul-1997, s. 3/264.

²⁸⁷ Bakara, 2/282-283; Nisa, 4/15; Maide, 5/8; Nur, 24/4.

²⁸⁸ Kayapınar, Hüseyin, "Şahit", Şamil İslam Ansiklopedisi, İstanbul-2000, s. 7/271.

²⁸⁹ Buhârî, Musâkât, 6.

²⁹⁰ Hacc, 22/30.

²⁹¹ Furkan, 25/72.

²⁹² Buhârî, şehadet, 10.

²⁹³ Seyyid Sâbık, a.g.e., 3/220; Zühaylî, a.g.e., 8/266; Afzalur Rahman, Sîret Ansiklopedisi (Encyclopaedia Of Searah), Çeviren: Komisyon, İstanbul-1996, s. 3/22. Atar, "Muhakeme Usûlü", 3/264, Ayrıca bkz. İbn Mace, Ahkâm, 7; Tirmizi, Ahkâm, 12.

ilgili olarak ortaya çıkan ihtilafların ve açılan davaların çözüme kavuşturulması için çoğu zaman şahitliğe başvurulmaktadır. Hakkın ispatı ve adaletin tesisi açısından doğru şahitlerin doğru beyanlarına ihtiyaç vardır. Aksi halde pek çok hak kaybolur, pek çok olay aydınlığa kavuşturulamaz, toplumun huzur ve nizamı bozulur. İşte İslam'da, bu medenî ve hayatî ihtiyaca binaen şahitliğe çok önem verilmiş, gerek hukuk ve gerekse ceza davalarında başta gelen ispat vasıtalarından sayılmıştır.²⁹⁴

Şehadet şer'an, "Kaza, yani yargı meclisinde şehadet lafzını kullanarak, bir hakkın ispat edilmesi için doğru sözlü şahsın verdiği haberdır."²⁹⁵ Şehadetin rüknü, "Eşhedü (şehadet ederim, tanıklık ederim)" lafzından ibarettir.²⁹⁶ Şahit, şehadeti esnasında şehadet lafzını (Eşhedü=şehadet ederim) kullanması zorunludur. Başka lafızlarla yapılan şahadet kabul edilmez.²⁹⁷ Şehadetin hükmü: Şartlarını taşıdıktan sonra, hakime böyle bir şahadet gereğince hüküm vermek vaciptir. Şehadetin tahammülü ve edasının hükmü ise, şahitlik etmeye çağrıldığı takdirde farz-ı kifayedir. Çünkü herkes şahitlik etmeyi terk edecek olursa, hak kaybolur. Tahammülden sonra şehadetin eda edilmesi durumunda farz-ı ayn olur. Artık şahitlerin şahitliği eda etmeleri lazımdır. Davacı onlardan şahitlik etmelerini istediği takdirde, şahitliği gizlemeleri caiz

²⁹⁴ Afzalur Rahman, a.g.e. 3/24; Atar, "şahit", 4/181

²⁹⁵ Kâsânî, el-İmâm Alâuddin Ebî Bekr b. Mes'ûd, Kitâb-u Bedâii's-Senâii fi Tertîbi's-Şerâii, Beyrut-1982, s. 6/266; Râzî, a.g.e., 4/101; Cürcânî, a.g.e., 129; Tehânevî, Keşşâf, 1/737-738; Zühaylî, a.g.e., 8/301; Vizârat, el-Mevsuat, 26/215-216 ve 26/218.

²⁹⁶ Zühaylî, a.g.e., 8/301; Vizârat, el-Mevsuat, 26/215-216 ve 26/218. Şahitlik edene "şahit", şahit getiren kimseye "meşhûdun leh", aleyhinde şahitlik yapılana "meşhûdu aleyh" ve şahitlik yapılan hususa da "meşhûdun bih" denir. Bir kimsenin insanlardan işittiği bir olay hakkında mahkemede şahitlikte bulunmasına "eş-şehâde bi't-tesâmu"; bir olay hakkında, yalan üzere anlaşmaları tasavvur olunamayacak bir topluluk tarafından yapılan şahitliğe "eş-şehâde bi't-tevâtür"; bir olaya şahit olan kimsenin bu konudaki şahitliğine başkasının şahitlik etmesine "eş-şehâde ale's-şehâde"; bir kimsenin yapmış olduğu şahitlikten dönmesine "rûcû ani's-şehâde" adı verilir. (Atar, "Şahit", 4/180-181; Turgay, "Şehadet", 7/284).

²⁹⁷ İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdü'l-vâhid es-Sivâsî el-İskenderî, Şerh-u Fethu'l-Kadîr, Beyrut-Trs., s. 7/375.

olmaz.²⁹⁸ Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Şahitler davet edildikleri vakit kaçınmasınlar*”²⁹⁹ “...*Ve şahitliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse muhakkak onun kalbi günâhkârdır.*”³⁰⁰ “...*Şahitliği de Allah için dürüst yapın.*”³⁰¹ Şehadetin meşruiyeti Kitap, sünnet, icma ve akılla sabittir.³⁰²

Şahidin olaya tanık olmasına tahammül, ilgili yerde anlatmasına da eda denir. Şahidin şهادeti, adaletin gerçekleşmesine ve hakkın ortaya çıkmasına sebep olduğu için, İslam hukukçuları şahitlerde bulunması gereken bir takım şartlar tespit etmişlerdir. Bu şartlardan bir kısmı doğrudan ayet ve hadîse dayanırken, bir kısmı da şahidin doğru söylememe ihtimalini bertaraf etmeye yönelik olmak üzere içtihadı dayanmaktadır.³⁰³

²⁹⁸ Zühaylî, a.g.e., 8/302.

²⁹⁹ Bakara, 2/282.

³⁰⁰ Bakara, 2/283.

³⁰¹ Talak, 65/2.

³⁰² Vizârat, el-Mevsuat, 26/218.

2.VARLIKLARA NİSBETİ AÇISINDAN ŞEHÂDET

Şehadet değişik yönlerden incelenmeye müsait bir kavramdır. Herşeyden önce Kur'an-Kerim, şehadeti dünya hayatından önceki, dünya hayatındaki ve Ahiret hayatındaki şehadet diye üçe ayırmıştır. Başka türlü ifade etmek gerekirse, şehadetin zaman olarak üç ayağı vardır: Birincisi, insanın dünya yaratılmazdan önceki (Bezm-i elestteki) şehadetidir.

İkincisi dünyada (şehadet âleminde) Allah Teâlâ'nın vahiyle ve maddi anlamdaki delillerle kendi Zatı'na, indirdiklerine ve Hz. Muhammed (sav)'in risâletine şehadetidir. Ayrıca bütün peygamberlerin ve son Peygamber Hz. Muhammed (sav)'in gönderiliş amaçlarına uygun olarak sözlü ve uygulamada ümmetlerine şahit/örnek olması ıve İslam ümmetinin, Hz. Muhammed (sav) gibi, tüm insanlığa şahit/ örnek olmaları da, dünyadaki şehâdetin bir türüdür.

Şehâdetin üçüncü ayağı ise, kıyamet günü bütün peygamberlerin, Allah'ın emirlerini ümmetlerine ulaştırdıkları dair şehadeti; İslam ümmeti'nin, peygamberlerin görevlerini eksiksiz olarak yerine getirdiklerine dair şehadeti ve insan organlarının, kıyamet günü insanın aleyhinde şehadet etmesi şeklinde tezahür edecektir.³⁰⁴

Birincisi, Allah ile insan arasındaki ezeli mukavele sırasında, insanın yaptığı şehadettir.³⁰⁵ Dünya yaratılmadan önce meydana gelen bu olaya “fitri sözleşme” de denilmiştir.³⁰⁶ Allah Teâlâ insanların benliklerini kendi gerçeğine şahit tutmuştur.

³⁰³ Kayapınar, “Şahit”, 7/269.

³⁰⁴ Öztürk, a.g.e., 557; Turgay, “Şehadet” md.si, 7/283.

³⁰⁵ Öztürk, a.g.e., 557; Turgay, a.g.md., 7/283.

³⁰⁶ Muntasır Mir, a.g.e., 174.

“Bezm-i elest” denilen bu sözleşmede (mîsak) bütün insanlar, fitratlarıyla Allah’a ve O’nunla ilgili gerçeklere şehadet etmişlerdir.³⁰⁷

“Bezm-i elest”, Farsça’da meclis, oturum anlamına gelen “bezm” kelimesi ile (Araf, 7/172)’de geçen Arapça “değil miyim?” anlamına gelen “elestü” kelimelerinden oluşan bir tamlamadır.³⁰⁸ İnsanoğlu ile Rabbi arasında meydana gelen sözleşme Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılmaktadır: *“Rabbin Adem evlatlarından, mîsak aldığını da düşünün: Rabbin onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onların kendileri hakkında şahitliklerini isteyerek “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” buyurunca onlar da “Elbette!” diye ikrar etmişlerdi. Kıyamet Günü “Bizim bundan haberimiz yoktu!” yahut, “Ne Yapalım, daha önce babalarımız Allah’a şirk koştular, biz de onlardan sonra gelen bir nesil idik, şimdi o bâtilı başlatanların yaptıkları sebebiyle bizi imha mı edeceksin?” gibi bahaneler ileri sürmeyesiniz diye Allah bu ikrarı aldı.”*³⁰⁹

Bu ayette Cenâb-ı Allah, kendisini Rab kabul ettiklerine dair insanlardan ikrar aldığını bildirmektedir. Bu ahdin (Allah ile İnsan arasındaki sözleşmenin) zaman ve mekânı hakkında farklı anlayışlar mevcuttur. Ayet-i Kerime, bu esas prensibi kesin olarak ortaya koymakla beraber, işin cereyan tarzını kesin olarak bildirmediğinden anlayış farkları ortaya çıkmıştır.³¹⁰ Şöyle ki:

a-Babasının sulbünden ayrıldığı sırada olmuştur.³¹¹

³⁰⁷ Ece, a.g.e., 612.

³⁰⁸ Yavuz, Yusuf Şevki, “Bezm-i elest”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul-1992, s. 6/106; Bulut, Mehmet, “Bezm-i elest”, İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul-1997, s. 1/249,

³⁰⁹ Araf, 7/172-173.

³¹⁰ Yıldırım, Açıklamalı Meal, 172.

³¹¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, y.y.-1979, s. 4/2328; Yavuz, a.g.md., DİA, 6/107; Yıldırım, Açıklamalı Meal, 172.

b-Baba sulbünden çıkıp ana rahmine düşerek yumurtayı döllemesiyle ceninin oluşmasını müteakip ruh üflenme vaktinde (takriben dört aylık iken) olmuştur.³¹²

c-Bülüğa erme çağında Allah'ın nimetlerine ve Rubûbiyetine bizzat şahit olmaları tarzında olmuştur.³¹³ Bu yorumu yapanlar ayette temsili (sembolik) bir anlatım olduğunu düşünürler ve derler ki: Allah varlığının ve birliğinin delillerini kâinata yerleştirmiştir. Kendi varlıklarına yerleştirdiği ve sapıklıkla hidayeti birbirinde ayırıcı güç kıldığı akılları ve basiretleri de buna tanıklık etmiştir. Başka türlü ifade etmek gerekirse, Allah Teâlâ bütün insanları fitratlarının başlagıcında tevhit inancına ve İslam'a kabiliyetli olarak yaratmış, objektif ve subjektif delillerle Allah'ın rablığını anlayabilecek şekilde ve İslam'a yatkın olarak yaratmış olduğunu sembolik bir dille tasvir etmiştir.³¹⁴ İnsanın Rabb'ini ikrar etmesi için bütün şartları hazırlamasıyla âdeta onun şahitliğini almış olmaktadır.³¹⁵ Allah Teâlâ, zihnî ve kalbî fonksiyonunu insanların psikolojik muhtevasına fitrî bir özellik olarak yerleştirmiş, iç ve dış alemde Kendi varlığına ve birliğine kılavuzluk edecek birçok delil yaratmıştır. İnsanları Kendi ulûhiyyetini kavramalarına yetecek bilgi kapasitesiyle donatmıştır. Böylelikle sanki onlara, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş, onlar da "evet!" diyerek bunu tasdik etmişlerdir.³¹⁶ İşte insanın Allah'ın varlığını ve birliğini kavrayabilecek bir nitelikte yaratılmış olması sözlü olmayan, fakat fitrî denebilecek ahit ve mîsak niteliğindedir.³¹⁷ Söz konusu ayet, Allah'a ibadetin insanın yaratılışında derç edildiğini sembolik olarak beyan etmektedir. İnsan Allah'la olan münasebetini

³¹² Elmalî, a.g.e., 4/2331; Yavuz, a.g.md., DİA, 6107; Yıldırım, Açıklamalı Meal, 172.

³¹³ Elmalî, a.g.e., 4/2330-2331.

³¹⁴ Zamehşeri, a.g.e., 2/129130; Beydâvî, a.g.e., 2/204; Neseî, a.g.e., 2/84; Elmalî, a.g.e., 4/2324-2325.

³¹⁵ Sabûnî, Safvetü't-Tefâsîr, 1/481; Yıldırım, Açıklamalı Meal, 172.

³¹⁶ Sabûnî, Safvet, 1/481; Yavuz, a.g.md., DİA, 6107.

³¹⁷ Kutub, a.g.e., 6/311 ve 313; Yavuz, a.g.md., DİA, 6/107.

fitraten hisseder. Bu duygu ve meyil, o insanın yaptığı ahlâkî tercihler ve maruz kaldığı şartlar tarafından ya kuvvetlendirilebilmekte ya da zayıflatılabilmektedir.³¹⁸

d-İnsanlığın babası Hz.Adem'in sulbünden kıyamete kadar gelecek bütün zürriyetini çıkarıp onlara: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dedi. Onlar da, "Elbette!" dediler. Ve O gün takdir kalemi, kıyamete kadar olacak şeyleri yazdı, bitirdi. Bu son izah aslında çeşitli şekillerde hadis olarak da rivayet edilmiştir.³¹⁹ Tefsircilerin ekserisi bunu kabul ettikleri gibi, müslümanlar arsında da en yaygın inanç budur.³²⁰ Bu görüşün sahiplerine göre "Bezm-i elest" le ilgili haberlerin mecaz ve temsil yoluyla açıklanması uygun değildir. Söz konusu olayın gerçekten vuku bulduğuna inanmak gereklidir. Çünkü ayet ve hadislerin zâhirî manalarını terk edip te'vil yolunu benimsemek için haklı bir gerekçe yoktur.³²¹

Allah'ın insanlardan ahid ve mîsak almasını, kendi varlığı ve birliğinin idrakini insanın psikolojik muhtevasına yerleştirmesi ve bunun sonucu olarak onun akıl yürütmeye ihtiyaç duymaksızın bu gerçeğe vakıf olması şeklinde anlayanlar da vardır.³²²

İkincisi, şehadetin ikinci ayağı dünyadadır. Şehadet aleminde başta Allah Teâlâ'nın şehadeti söz konusudur. Allah Teâlâ iç ve dış alemde yarattığı delillerle ve ilâhî buyruklarıyla kendi Zatı'na, indirdiklerine Hz. Muhammed (sav)'in risâletine şehadet etmiştir. Hz. Adem (as)'den Hz. Muhammed (sav)'e kadar Allah tarafından görevlendirilen bütün peygamberler, "Bezm-i elest" de insanoğlu ile Rabbi arasında vuku bulan şehadeti/fitrî sözleşmeyi, sözlü ve uygulamalı bir şekilde insanlara

³¹⁸ Muntasır Mir, a.g.e., 174.

³¹⁹ Muvatta', Kader, 2.

³²⁰ Yıldırım, Açıklamalı Meal, 172.

³²¹ Yavuz, a.g.md., DİA, 6/106.

hatırlatmışlar ve muhatap kitlelere şahitlik etmişler, yani örnek olmuşlardır. Peygamberlerle insanlar arısındaki bu diyaloga ise “Nebevî sözleşme” denilmiştir.³²³ Çünkü insan, dünyaya geldikten sonra, dünya hayatının cazipliğine kapılarak “Bezm-i elest” deki şهادetini/fitrî sözleşmeyi unutabilmektedir.³²⁴ Yüce Kudret’in varlığını sezme ve algılama yatkınlığı, insanda yaratılıştan (fıtraten) var olan bir özelliktir. Ancak daha sonra, kendini beğenmişlik ve nefsine düşkünlük gibi arızî nedenlerle ya da yoldan çıkarıcı çevresel etkilerle üzerinin örtülmesi, bulandırılması ihtimal dahilindedir.³²⁵

“*Fitrî ve nebevî sözleşme* ise birkaç açıdan farklılık arz etmektedir. *Fitrî sözleşme* her insana aracısız verildiğinden dolaysızdır. *Nebevî sözleşme* ise peygamberler eliyle yapıldığı için dolaylıdır. Üstelik, ilki mantıkî ve tarihî olarak ikincisinden önce gelir. Ve son olarak *fitrî sözleşme* genel bir tarzda, *nebevî sözleşme* ise daha hususî ve kapsamlı tarzda yükümlülük tesis eder.”³²⁶

Üçüncüsü, şهادetin üçüncü ayağı kıyamete uzanmaktadır. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde ifade edileceği gibi, kıyamet günü peygamberler ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), İslam ümmeti ve insan organları şهادette bulunacaktır.

Şهادetin zaman boyutuna değindikten sonra, aynı kavramın varlıklara nisbeti açısından ihtiva ettiğı anlamların tespitine geçilebilir. Şehâdet varlıkların bir eylemi veya sıfatı olduğunda ne tür anlamlar ifade etmektedir? Çünkü bu kavram, Kur’an’da Yaratıcının bir eylemi veya sıfatı olarak gelebildiği gibi, çoğu zaman da yaratılanların

³²² Yavuz, a.g.md., DİA, 6/107.

³²³ Muntasır Mir, a.g.e., 174-175.

³²⁴ Öztürk, a.g.e., 557-557; Muntasır Mir, a.g.e., 174-175; Ece, a.g.e., 612.

³²⁵ Esed, a.g.e., 1/309-310.

³²⁶ Muntasır Mir, a.g.e., 175.

(Mesela insanların, meleklerin, insan organlarının...) bir eylemi veya sıfatı olarak gelebilmiştir. Alimler, şehadet kökünün Kur'an'daki bu kullanımlarını ve dağılışını dikkate alarak şehadeti değişik kısımlara ayırmışlardır. Mesela İbn Zeyd, *dört türlü şehadetin* olduğunu söylemiştir:³²⁷

1-Kulların amellerini tespit etmekle görevli meleklerin şehadeti. “Sağında ve solunda, onunla beraber oturan iki alıcı melek, yanında hazır birer gözcü olarak söylediği her sözü zaptederler.”³²⁸ Her can, kendisiyle beraber ve şahit bulunduğu halde gelir.”³²⁹

2-Peygamberlerin şehadeti. “Her ümmete bir şahit getirdiğimiz ve ey Muhammed, seni de bunlara şahit getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak.”³³⁰ “Ben onlara (söylememi) emrettiğin şeyden başkasını söylemedim: “Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin” (dedim). Ve onların aralarında yaşadığım sürece yaptıklarına şahitlik ettim. Ama sen bana ölümü verdikten sonra onların koruyucusu yalnız sen oldun. Zaten sen her şeye şahitsin.”³³¹

3-Özellikle Hz. Muhammed (sav)’in ümmetine şehadeti. “Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlanır, kitap açılır, peygamberlar ve şahitler getirilir ve onlara haksızlık yapılmadan, aralarında adaletle hüküm verilir”³³² “Doğrusu Biz, peygamberlerimize ve inananlara dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik edecekler günde yardım ederiz.”

333

4-Uzuvların şehadeti. “Şu kesin ki, hayasızlıktan habersiz, iffetli mümin hanımlara, zina iftirası atanlar dünyada da Ahirette de lânete uğrarlar. Onlara müthiş bir azap vardır. Gün gelecek, dilleri, elleri ve ayakları yapmış oldukları bütün kötülükleri tek

³²⁷Râzî, a.g.e., 4/101

³²⁸ Kaf, 50/17-18.

³²⁹ Kaf, 50/21.

³³⁰ Nisa, 4/41.

³³¹ Maide, 5/117.

³³² Zümer, 39/69.

³³³ Mümün, 40/51.

tek bildirerek aleyhlerine şahitlik edecektir.”³³⁴ “İşte tehdit edildiğiniz cehennem! İnkârınız sebebiyle girin oraya bugün. Bugün mühür vuracağız ağızlarına, elleri söyler, ayakları şahitlik eder, kendi yaptıklarına.”³³⁵

2.1.YARATICI’NIN (ALLAH TEÂLÂ’NIN) ŞEHÂDETİ

Şehâdet ifadesi, Kur’an’ın bazı ayetlerinde Allah’ın bir fiili ve sıfatı/ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah Teâlâ Âl-ı İmran, 3/18’de Zâtı’na, Nisa, 4/79 ve En’am, 6/19’da Hz. Muhammed (sav)’in Peygamber olarak gönderilişine (risaletine), Nisa, 4/166’da Son Peygamber Hz. Muhammed (sav)’e indirdiklerine, Haşr, 59/11 ve Münafık, 63/1’de de Münafıkların yalancı olduklarına... şahitlik etmektedir. Şimdi “*şehadet*”in Yaratıcı (Allah Teala) açısından manasını tespit etmeye geçebiliriz.

2.1.1.Allah’n Zâtı’na Şehadeti

Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de sadece bir yerde Kendi’sine/Zâtı’na şahitlik etmektedir: “*Allah’tan başka tanrı bulunmadığına şahit bizzat Allah’tır. Bütün melekler, hak ve adaletten ayrılmayan ilim adamları da bu gerçeğe, Aziz ev Hakîm Allah’tan başka tanrı olmadığına şahittirler.*”³³⁶ Bu ayetin nazil olmasına sebep olarak, tefsir kitaplarında şöyle bir rivayet yer almaktadır: Hicretten sonra, Şam’dan gelen iki rahip Hz.Muhammed (sav)’e “Sana şehadeti soracağız, onu bize bildirirsen seni tasdik edip müslüman olacağız” dediler. Resulullah (sav) “Buyrun sorun!” dedi. Onlar: “Bize Allah’ın Kitabı’ndaki en büyük şehadeti haber verir misin?” dediler. Bu olay akabinde “*şehide’llâhu...*” ayeti nâzil oldu.³³⁷

³³⁴ Nur, 24/23-24.

³³⁵ Yasin, 36/63-64.

³³⁶ Âl-ı İmran, 3/18.

³³⁷ Alûsi, a.g.e, 3/168.

Örftte ve dinde “*şahit*”, davacı ve davalıdan başka birisidir. Burada ise kitap indiren Allah Teala’nın şahitliğinde “*davacı*” ile “*şahit*”liğin, hatta “*şahit*” ile “*üzerinde şahitlik edilen*”in birleşmesi söz konusu olabileceğinden, bu şahitliğin manasını iyice düşünmek gerekmektedir.³³⁸ Zamehşerî’ye göre, bu ayette Allah’ın birliğine delâleti, bir şeyi beyan etmek ve açığa çıkarmak için şahitlik edenin şehadetine benzetilmiştir.³³⁹

Gerçek şahit Allah’tır.³⁴⁰ O’ndan başka hiçbir âlim, ne kendisine ne de başka varlıklara tamamen şahit değildir.³⁴¹ Hakkın kendisine şahitliği, yakînin/kesinliğin hakikatini oluşturur. Hiçbir şeyin Allah’ın ilmi dışında bizzat kendisi yoktur. Varlıkların kendilerine şahitlikleri de, Allah’ın Kendi’ne ve O’nun hakkında olanlara şahitliğine dayanmaktadır. Bütün deliller, tecrübeler ve istidlaller Allah’n şahitliğine dönmek ve birer hak alâmet olmak itibariyle ilim ifade ederler. Sübjektif ve objektif hiçbir şey Allah’ın şahitliğine dayanmadan ve bir ilâhi şahitlik olmadan kendisine şahitlik edemez. Allah’ın şahit olmadığı şahitlik bulunamaz ve Allah şahit gösterilmeden hiçbir şahitlik yapılamaz. Allah’tan büyük bir şahid de tasavvur edilemez. Allah’ın şahitliği de, her şeyden önce kesin ilim ile ortaya çıkar.³⁴² Allah’ın Zati’na şهادeti, Allah’ın Kendisinin tüm evrende ma’bûdluk sıfatına, otorite ve haklarına sahip tek Ma’bûd olduğuna şهادet etmesidir. Bu O’nun şahitliğidir. Hiçbir kimsenin şahitliği, evrendeki tüm gerçeklikleri doğrudan bilen Allah’ın şahitliğinden daha güvenilir değildir.³⁴³

³³⁸ Elmalı, a.g.e., 2/1055-1056.

³³⁹ Zamehşerî, a.g.e., 1/417.

³⁴⁰ En’am, 6/19.

³⁴¹ Suat Yıldırım, Açıklamalı Meal, 51.

³⁴² Elmalı, a.g.e., 3/1894.

³⁴³ Mevdûdî, Tefhîmü’l-Kur’an, 1/243.

Elmalı'lı M.Hamdi Yazır, Allah Teala'nın "Zatı'na şهادeti"ni konu edinen söz konusu ayetin, tefsir alimleri tarafından genelde Cenâb-ı Allah hakikati bildirmek, beyan edip açıklamak, yakından şahit olan bilgisi ile hükmetmek, gizli ve açık dünyalarda sayısız deliller yaratıp meydana çıkarmak suretiyle kendi birliğini ve yüceliğini beyan edip açıkça ortaya koyması gibi, bundan başka dini anlamda deliller de indirerek bunları doğrulaması ve desteklemesidir... şeklinde tefsir edildiğini ifade etmektedir.³⁴⁴ Ancak sistemleştirmek gerekirse, müfessirlerin açıklamalarını da dikkate alarak, Allah Teala'nın Zatı'na olan şahitliğini üç madde halinde incelemek ve izah etmek mümkündür:

1-Allah Teâlâ, maddi deliller yaratıp kendi varlığını, birliğini ve yüceliğini ispat edip açıklamıştır. Allah, birliğine ve kemâlâtına hiçbir varlığın güç yetiremeyeceği özel fiillerle, âfakta ve enfüste gösterdiği mükemmel delillerle şهادet ve işaret etmektedir. Buna göre varlıklar dünyası "Allah'ın şahitleri" olarak görülmektedir. Her bir varlık Allah Teâlâ'nın varlığına ve birliğine şهادet etmektedir. Yani kâinattaki ayetleriyle Zatı'nın varlığına ve birliğine şهادet etmiştir.³⁴⁵

2-Allah'ın vahiyle Zatı'na şهادet etmiştir. İhlas Sûresi ve Ayete'l-Kürsi gibi dini anlamdaki konuşan, Allah'ın vahdaniyetine şهادet ve işaret eden münzel delillerle varlığını ve birliğini desteklemiştir.³⁴⁶ Bir başka ifadeyle, hem Kur'an'da hem de Kur'an'dan önce indirdiği kitaplarda (Tevrat ve İncil'de) Zatı'ndan başka tanrı olmadığına şهادet etmiştir.³⁴⁷

³⁴⁴ Elmalı, a.g.e., 2/1055-1056.

³⁴⁵ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 466; Zamehşerî, a.g.e., 1/417; Beydâvî, a.g.e., 1/82; Neseffî, a.g.e., 1/149; Fîrûzâbâdî, Besâir, 3/352; Alûsi, a.g.e., 3/168-169; Yıldırım, Suat, Fâtiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, İstanbul-1989, s. 67; Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, 2/25; Öztürk, a.g.e., 555.

³⁴⁶ Zamehşerî, a.g.e., 1/417; Beydâvî, a.g.e., 1/82; Neseffî, a.g.e., 1/149; Alûsi, a.g.e., 3/168-169.

³⁴⁷ Yıldırım, Fâtiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, 67; Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, 2/25.

3-Allah Teâlâ, insan fitratına, kemal sıfatlarına sahip bir mukaddes Ma'bûd'a ve ruhun ebediyyetine inanma duygu ve ihtiyacını koyarak şehadet etmiştir.³⁴⁸

Elmalî'lı M. Hamdi Yazır müfessirlerin, sözkonusu ayetle ilgili açıklamalarına değindikten sonra, “fakat burada daha derin ve hikmet sahipleri arasında pekçok münakaşalara sebep olmuş olan marifet bakımından da bahse konu olan, yani “ilm-i yakîn” (kesin bilgi) meselesinin esaslı bir çözümü vardır. Bu bize gösteriyor ki, her hususta *yakîn*'in temeli ve başlangıç noktası, Hakk Teala'nın kendisine ve birliğine olan şehadetidir. Her ilm-i yakîn, Hakk'ın kendine uygunluğudur ve bu uygunluğun bildirilip açıklanması ile mümkün olur. İlm-i yakîn ayne'l yakîn'e, ayne'l yakîn de hakke'l yakîn'e dayanmaktadır. Aslında hakk olan herhangi bir şeyin bizzat veya dolaylı olarak kendisini göstermesidir,” şeklinde konuyu felsefî bir temel üzerinde tartışmaya devam etmektedir.³⁴⁹

2.1.2.Allah'ın İndirdiğine (İnzâline) Şehadeti

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'i birçok insan yalanlasa ve O'na muhalefet edip karşı da çıksa Allah Teâlâ, O'nun, kendisine kitap indirilen bir peygamber olduğunu bilmekte ve indirdiklerine şahitlik etmektedir.³⁵⁰ Allah Teâlâ'nın bu şahitliği, O'na Kur'an'ı indirmesi sebebiyle bilinip anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an lafız yönünden fesahatta, şeref yönünden manada öyle bir dereceye ulaşmıştır ki, gerek öncekiler, gerekse sonrakiler onun bir benzerini getirmekten aciz kalmışlardır. Böylece bu, bir mucize olmuştur. Allah Teâlâ, Peygamberine herkesi aciz bırakan

³⁴⁸Yıldırım, Fâtiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, 67.

³⁴⁹ Elmalî, a.g.e., 2/1055-1056.

³⁵⁰ İbn Kesir, a.g.e., 1/466; Sabûnî, a.g.e., 1/321.

Kur'an'ı indirmesi ve Kur'an'ın da O'nun risaletine işaret etmesiyle şahadet etmiştir.³⁵¹

Rivayet edildiğine göre, “Nuh’a ve ondan sonraki nebilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik”³⁵² ayeti nazil olunca, yahudiler Hz. Muhammed (sav)’e, “Sana kim şahitlik ediyor?” dediler. Bu soru akabinde, “Lakin Allah sana indirdiğine şahitlik eder ki (=yeşhedü) onu kendi ilmiyle indirmiştir. Melekler de buna tanıklık ederler. Zaten şahit olarak Allah yeter”³⁵³ ayeti nâzil oldu.³⁵⁴ Aynı ayetin nazil olmasına sebep olarak İbn Abbas’tan nakledilen bir başka hadis de şöyledir. İbn Abbas (ra) diyor ki, Resûlullah’ın yanına Yahudilerden bir grup geldi. Resûlullah (sav) onlara: “Şüphesiz ben-Allah en iyi bilendir- sizlerin de kesin bir şekilde bildiğiniz gibi, Allah’ın Elçisiyim” dedi. Onlar da: “Bunu biz bilmiyoruz” dediler. Bunun üzerine (Nisa, 4/166) nazil oldu.³⁵⁵

Allah Peygamberinin doğruluğuna öyle deliller ve açık hüccetler getirmiştir ki, bunlar diğer şahitlerle şahit getirmeye ihtiyaç hissettirmemiştir. Muhammed ve Kur'an...Bunlarda diğer şahitlere muhtaç etmeyecek kadar hak tecellileri mevcuttur. Hakk’ın kendine, kendi tecellileriyle şahitliğinden daha açık herhangi bir şahitlik bulunmamaktadır.³⁵⁶

³⁵¹ Taberî, a.g.e., 4/42; Râzî, a.g.e., 11/111; Beydâvî, a.g.e., 1/142; Alûsî, a.g.e., 4/29-30.

³⁵² Nisa, 4/163.

³⁵³ Nisa, 4/166.

³⁵⁴ Beydâvî, a.g.e., 1/142; Alûsî, a.g.e., 4/29-30.

³⁵⁵ Taberî, a.g.e., 4/42.

³⁵⁶ Elmalî, a.g.e., 3/1533.

2.1.3.Allah'ın Hz.Muhammed (sav)'in Peygamberliğine Şehadeti

Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de Resulullah (sav)'e *indirdiklerine* şehadette bulunduğu gibi, yine O'nun *peygamber olarak gönderilmesine*, indirdiği Kur'an'ın icazıyla, mucizeleriyle ve açık delillerle de şehadet etmiştir.³⁵⁷ Rasûlullah (sav) tüm insanlara gönderilmiş Allah Teâlâ'nın son elçisidir. O'nu peygamber oluşuna Allah Teâlâ bizzat şehadet etmektedir: *"Ey insan! Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsendendir. Ey Resûlüm! Seni bütün insanlara elçi gönderdik. Allah'ın buna şahit olması yeter de artar."*³⁵⁸

Suat Yıldırım, Resulullah (sav) ile kavmi arasında *Allah Teâlâ'nın şehadetinin* iki türlü olduğunu ifade etmektedir: a-Hz. Peygamber (sav)'in risaletiyle olan şahitliği, b-Rasulullah (sav)'in bildirdiği hususların doğruluğuna şahitliği. Birinci çeşit şehadet şu üç tarzda olabilir:

1-Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda (Kur'an-ı Kerim'de) Hz. Muhahammed (sav)'i haber vermesidir.³⁵⁹ Allah Teâlâ şu ayette Hz. Muhammed (sav)'in elçi olduğunu bildirmiş ve O'nun risaletine şehadet etmiştir: *"Muhammed Allah'ın elçisidir. O'nun beraberinde bulunanlar, inkârcılara karşı sert, birbirlerine merhametlidirler. Onlar rûkûa varırken, secde ederken, Allah'tan lûtf ve hoşnutluk dilerken görürsün."*³⁶⁰

2-Başta Kur'an'ı-mu'ciz olmak üzere, birçok mucizelerle Hz. Muhammed (sav)'i desteklemesidir.³⁶¹ Tarih boyunca Allah Teâla, insanları peygamberlere inandırmak ve onların üstünlüğünü göstermek için değişik mucizelerle peygamberlerini

³⁵⁷ Beydâvî, a.g.e., 1/127; Alûsi, a.g.e., 4/134.

³⁵⁸ Nisa, 4/79.

³⁵⁹ Yıldırım, Fâtiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, 66.

³⁶⁰ Fetih, 48/29.

³⁶¹ Yıldırım, Fâtiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, 66.

desteklemiştir.³⁶² Bu mucizeler, ilgili peygamberin kendi zaman ve şartlarına göre çeşitlilik arzemiştir. Diğer bir deyişle, peygamberler gönderildiğinde hangi mesele revaçta ise, verilen mucize de genelde o cinsten olmuştur.³⁶³ Mesela Hz. İsa (sa) döneminde tıp ilmi hayli ileri bir durumda olduğu için, O'na hastaları iyileştirmek gibi bir yetenek (mucize) verilmiştir.³⁶⁴ Hz. Muhammed (sav) peygamber olarak gönderildiğinde, edebiyatın toplum hayatında çok büyük bir etkisi vardı. Arap edebiyatı altın çağını yaşıyordu. Kur'an'ın ilk hitap çevresi olan Mekke ve çevresinde en popüler işler fesâhat, belâğât, şiir ve hitabet sanatı idi. Peygamberimiz (sav)'e de özellikle bunlarla ilgili mucizelerin verildiği görülmektedir.³⁶⁵ Allah Teâlâ peygamberine vahyettiği Kur'an'la, kendilerini rakipsiz gördükleri sahalarda onlara meydan okumuş ve onları muârazâya davet etmiştir. Böylelikle Allah Teâlâ'nın, Peygamberimiz (sav)'in rakiplerini acze düşürmek suretiyle risaletini tespit ettiği ve yine O'nun risaletine şehadette bulunduğu görülmektedir.³⁶⁶

3-Daha önce gönderdiği kitaplar ile Hz. Muhammed (sav)'in risaletini bildirip müjdelemek suretiyle şehadet etmiştir.³⁶⁷ *“Meryemoğlu İsa: “Ey İsrailoğulları! Doğrusu ben, benden önce gelmiş Tevrat'ı doğrulayan, benden sonra gelecek ve adı Ahmet olacak bir Peygamberi müjdeleyen, Allah'ın size gönderilmiş bir peygamberiyim” demişti. Ama o elçi, kendilerine belgelerle geldiği zaman: “Bu, apaçık bir sihirdir” demişlerdi.”*³⁶⁸ *“Allah peygamberlerden ahid almıştı: “And olsun ki size kitap, hikmet verdim; sizde olanı tasdik eden bir peygamber gelecek, ona mutlaka inanacaksınız ve ona mutlaka yardım edeceksiniz, ikrar edip bu ahdi kabul*

³⁶² Akgül, Muhittin, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber, İzmir-1999, s.92.

³⁶³ Akgül, a.g.e., 97.

³⁶⁴ Âl-ı İmran, 3/49.

³⁶⁵ Akgül, a.g.e., 97-98.

³⁶⁶ Kasas, 28/48-50; İsrâ, 17/88; Hûd, 13-14; Tûr, 52/33-34; Yûnus, 10/37-39; Bakara, 2/23-24.

³⁶⁷ Yıldırım, Fâtîha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, 66.

³⁶⁸ Saff, 61/6.

*ettiniz mi?” demişti. “İkrar ettik” demişlerdi de: “Şahid olun, Ben de sizinle beraber şahidlerdenim” demişti.”*³⁶⁹

Tefsirlerde yer alan haberlere göre, Hz. Muhammed (sav) kendisinin Allah'ın son Peygamberi olduğunu ilan edip tebliğ başlarken, Mekke müşrikleri, O'nun nübüvvetine şahadet edecek, sözü makbul bir şahit istediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ da, şahadet bakımından en büyük varlığın kendisi olduğunu, O'nun nübüvvetine şahadette bulunduğunu beyan buyurmuştur. İbn Abbas (ra)'dan şöyle bir hadis rivayet edilmiştir: Mekke'nin ileri gelenleri, “Ey Muhammed! Allah senden başka peygamber yapacak kimse bulamadı mı? Seni tasdik eden hiç kimse göremiyoruz...Seni Yahudi ve Hristiyanlara sorduk. Onlar, senin peygamber olduğuna dair yanlarında herhangi bir beyan ve açıklamanın bulunmadığını iddia ettiler. O halde bize, senin peygamber olduğuna şahadet edecek bir kimse göster!” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, “De ki: “Şahit olarak hangi şey daha büyüktür?” De ki: “Allah...Benimle sizin aranızda o şahit olarak yeter. Şu Kur'an bana sizi ve kendisine ulaşan herkesi uyarmam için vahyolundu.”³⁷⁰ Ayetini indirerek en büyük şahidin Kendi'si olduğuna dikkat çekti.³⁷¹ Çünkü Allah Teâlâ, fesahat ve belagatla övünen bir topluma, indirdiği Kur'an'la meydan okumuştur. Ayrıca Hz. Muhammed (sav)'in davasında sadık olduğuna, lafız ve mana yönünden kimsenin ulaşamayacağı bir derecede olan Kur'an'la şahadet etmiştir.³⁷²

Hz. Muhammed (sav)'e ait peygamberlik her şeyden önce Allah'ın kendi Zatı'ndaki ilmi ve Muhammed (sav)'in kalbindeki şahitliği ile sabittir. Resulullah (sav)'in Allah'ın Elçisi olduğunu ve bu davada doğru kişi olduğunu hiç kimse bilmez, hiç kimse şahitlik etmezse Allah şahittir. O'nu, Muhammedî kalpteki şahitliği ile ispat

³⁶⁹ Âl-ı İmrân, 3/81.

³⁷⁰ En'am, 6/19.

³⁷¹ Râzî, a.g.e., 12/175-176.

eden Allah, dilerse bütün içlerde ve dışlarda (enfüste ve âfakta) da kendisine şahitlik edecek sayısız ve hesapsız *şahitler* yaratarak ispat eder ve nitekim etmiştir. İyi bilmek gerekir ki, peygamberlik vahyi sadece ilham almak değildir. İlâhi zorlama ile bir *ilâhi şahitliği* almak ve aldığını kesin zorlama ile gözle görünürcesine bilmektir.³⁷³

Allah Teala, bunların dışında vaktiyle peygamberlerden vahiy yoluyla aldığı misaka da şehadet etmiştir. O, gönderdiği her Peygambere, Hz. Muhammet (sav)’nin vasıflarını bildirmiş ona ulaştığı taktirde destek sözü almıştır. Ayrıca onların da kendi ümmetlerine bu gerçeği bildirmelerini istemiştir.³⁷⁴ *“Hem Allah, vaktiyle Peygamberlerden “size Kitap ve hikmet vermemden sonra, sizin yanınızda bulunan Kitabı tasdik edici bir Peygamber geldiğinde, mutlaka ona inanıp yardımcı olacaksınız” diye söz almıştır. Allah: “bunu kabul ettiniz, bu ağır yükümü sırtınıza aldınız mı?” dediğinde onlar: “Kabul ettik” diye kesin söz verince, Allah Teala: “Siz de şahit olun, zaten ben de sizinle beraber şahitlik edeceğim” buyurdu.*³⁷⁵

2.1.4.Allah’ın Münafıkların Yalancılığına Şehadeti

Şehadet özel bir haber verme şeklidir. Şahadette kalp ve lisan (dil) uyum halinde olmalıdır.³⁷⁶ Münafıklar Hz. Muhammed (sav)’in yanına geldiklerinde *“Biz, senin Allah’ın Rasülü olduğuna şahitlik ederiz,”*³⁷⁷ demekle samimi davranmamaktadırlar. Kalplerinde gizledikleriyle söyledikleri uyuşmamaktadır. Her ne kadar doğru söylüyorlarsa da, inançları söyledikleriyle bir değildir. Burada dikkate değer nokta, *“şehadet”*in iki esasa dayalı olmasıdır:

1-Şehadet edilen husus bir hakikat olmalıdır,

³⁷² Râzî, a.g.e., 11/111 ve 12/175-176.

³⁷³ Elmalî, 3/1895.

³⁷⁴ Alûsî, a.g.e., 3/339; Sabûnî, a.g.e.,1/214; Yıldırım, Açıklamalı Meâl, 59.

³⁷⁵ Âl-ı İmran, 3/81.

³⁷⁶ Alûsî, a.g.e.,15/160.

2-Şehadet eden (şahit), şehadet ettiği hususun gerçekliğine inanmalıdır. Şahit, şehadet ettiği hususa inanıyorsa her yönüyle doğru bir kimsedir. Ancak bir kimse yalan veya (yanlış) husus üzerine şehadet ediyor ve fakat ona inanıyorsa, bu kimse hiç değilse inancı bakımından tutarlı sayılır. Tam aksine gerçek bir husus üzerine şehadet ediyor ve fakat ona inanmıyorsa, bu kimse yalancının biridir.³⁷⁸ İşte münafıklar ölüm ve cezalandırılmaktan korktukları için şehadetlerinde/yeminlerinde samimi davranmamaktadırlar. Dolayısıyla onlar, inanmadıkları bir *Hakikat*’a şehadet ettikleri için yalancıdırlar. Allah da onların yeminlerinde ve şehadetlerinde *yalancı olduklarına* şehadet etmektedir.³⁷⁹ Allah Teâlâ’nın, münafıkların yalancılığına şehadetini işleyen ayetlerin mealleri şöyledir: “Bir de şunlar var ki, müminlere zarar vermek için, küfür ve küfran için, müminleri arasına ayrılık sokmak için ve daha önce Allah ve Rasûlüne savaş açmış bir adamı buyur etmek için, tuttular bir mescit yaptılar. Bütün bunlardan sonra onlar: “Bundan iyilikten başka maksat gütmedik” diye yemin edeceklerdir. Allah şahit ki bunlar kesinlikle yalancıdırlar.”³⁸⁰ “Bakmaz mısın şu münafıklık yapanlara? Onlar Ehl-i Kitap’tan kâfir kardeşlerine: “Vallahi, diyorlar, eğer siz buradan çıkarılacak olursanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız, sizin olduğunuz yerde asla kimseye itaat etmeyiz, eğer size savaş açan çıkarsa mutlaka size yardım ederiz.” Ama Allah şahittir ki onlar yalan söylemektedirler.”³⁸¹ “Münafıklar sana geldiklerinde: “Biz, senin Allah’ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederiz” derler. Allah da senin Kendisinin Elçisi olduğunu elbette bilir. Bununla beraber, Allah onların bunu söylerken yalan söylediklerine, samimi olmadıklarına şahitlik eder.”³⁸²

³⁷⁷ Münafikûn, 63/1.

³⁷⁸ Mevdûdî, Tefhim, 6/327.

³⁷⁹ Beydâvî, a.g.e., 1/234; Sabûnî, a.g.e., 3/384.

³⁸⁰ Tevbe, 9/107.

³⁸¹ Haşr, 59/11.

³⁸² Münafikûn, 63/1. Ebu Hanife bu ayeti delil getirerek, “Şehadet ederim ki” ifadesini, “Yemin ederim ki” manasına geldiğini söylemiştir. (Râzî, a.g.e., 30/13).

2.1.5.Allah'ın Bir İsmi Olarak Şehadet

Allah'ın isimlerinde birisi de “şehîd” dir.³⁸³ Allah'ın bir vasfı olarak şehîd, “Kendisinden hiçbir şey saklanamayan ve hiçbir şeyi unutmayan, hiçbir şeyin Allah'ın murakabesinin dışında kalamayacağı” anlamına gelmektedir.³⁸⁴ Şehîd ismi, Allah Teâlâ'nın “alîm” ve “habîr” isimleriyle yakın anlamlıdır. Allah gizli-açık her şeyi bilmesi itibariyle Alîm'dir, gaybı ve gizliyi bildiği için Habîr'dir ve açığı, aşikâr olan hususları ve zahiri durumları bilmesi itibariyle de Şehîd'dir.³⁸⁵ Şehîd ismi, Esmâ-i Hüsnâ hadisinde de yer alır.³⁸⁶ Şahit olmak, ilk önce “huzur/hazır bulunma ve bir olayın vukuu sırasında orada bulunma” düşüncesini uyandırmaktadır. Şahit oluşu, “bilme”nin öbür çeşitlerinden ayıran, özellikle bu hazır olma/huzurda bulunma niteliğidir. Allah ezelden beri her şeyi bilir, küçük büyük her şeye muttalidir. Allah Teala'nın bu ismini, özellikle halka kolaylıkla açıklayabilmek, kulların her an Allah'ın huzurunda, O'nun murakabesi altında bulunduğunu vurgulamak amacıyla “her zamanda ve her yerde hâzır ve nâzır” şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır. Allah'ın her yerde hâzır ve nâzır olması, O'nun her şeye ve her zerreye yakınlığının aynı olması demektir. O, bu eşit yakınlık sebebiyle yapılan her işi görmekte, söylenen her sözü duymaktadır.³⁸⁷ Şu halde insan her hal ve davranışında ve her zaman Allah'ın huzurunda bulunduğunu hatırdan çıkarmamak durumundadır.³⁸⁸

³⁸³ İbn Manzûr, a.g.e., 3/238; Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, 8/254; Kılavuz, Ahmet Saim, “Şehid”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul-1997, s. 4/188

³⁸⁴ Ezherî, a.g.e., 6/75; İbn Manzûr, a.g.e., 3/238; Zebîdî, a.g.e., 8/254.

³⁸⁵ Kılavuz, a.g.md., 4/188; Kademoğlu, Mahmud Rifat, “Şehîd”, Şamil İslam Ansiklopedisi, 7/286.

³⁸⁶ Tirmizî, Da'avât, 82. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de de Esmâ-i Hüsnâ ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “En güzel isimler Allah'ındır. O'na bu isimlerle dua edin. İsimlerinde doğru yoldan ayrılanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir.” (A'raf, 7/180).

³⁸⁷ Yıldırım, Suat, Kur'an'da Ulûhiyet, İstanbul-1997, s. 154; Ulutürk, Veli, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, İzmir-1994, s. 148; Yurdagür, Metin, Ayet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ, İstanbul-1996, s. 174.

³⁸⁸ Kademoğlu, a.g.md., 7/286.

Şehîd kelimesi Kur'an'da 35 yerde geçmektedir. Bu ayetlerden yirmisinde Allah'ı tavsif etmektedir. Her zaman müfred (tekil) olarak gelmiştir, hiçbir yerde elif lamalı olarak “eş-Şehîd” şeklinde gelmemiştir. Bunun yanında birçok ayette temyiz *kefâ billâhi şehîden* (şahit olarak Allah yeter) veya haber durumunda *İnnellâhe alâ külli şey'in şehîd* (Allah her bir şey üzerinde şahittir) gelmiştir. “Şehid” kelimesi bir ayette de failin azameti ve fiildeki aktivitenin gücünü gösteren bir üslupla çoğul olarak “şâhidîn” şeklinde³⁸⁹ gelmiştir.³⁹⁰

2.2.YARATILANLARIN ŞEHÂDETİ

Bu başlık altında, şehadet ifadesinin yaratılanların bir fiili veya sıfatı olduğunda içerdiği anlamlar tespit edilecektir. Allah'ın şehadetini, O'nun en mükemmel yarattığı olan insanın şehadeti izler. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın isim-sıfatlarından biri olan (şehid) tanık kelimesini insanın sıfatı olarak da kullanmaktadır.³⁹¹ İslâmi terminolojide dile getirilen varlık anlayışı göz önüne getirildiği zaman nihaî planda onun, Kadîm, Ezeli ve Yaratıcı olan Allah ve hâdis varlık olan âlem (Allah'ın dışında olan her şey) olmak üzere iki kısma ayrıldığı görülür. Hâdis varlıklar da kesîf ve latîf veya görünen ve görünmeyen şeklinde tasnif edilir. Kesîf varlıklar (görünen varlıklar) insanlar da dahil, fizik varlıklarını müşahade ettiğimiz ve beş duyumuzla hissettiğimiz varlıklardır. Latîf varlıklar ise melekler ve cinler gibi maddi yapıları olmayan, varlıklarına Kur'an-ı Kerim'in ve Peygamberimiz (sav)'in verdiği bilgilerle varlıklarına ulaşabildiğimiz yaratıklardır.³⁹²

³⁸⁹ Enbiya, 21/78.

³⁹⁰ Muhammed F. Abdülbâki, a.g.e., (“şhd”) md.si; Yıldırım, Kur'an'da Ulûhiyet, 154-155; Ulutürk, a.g.e., 148; Yurdagür, a.g.e., 174-175.

³⁹¹ Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, 559.

2.2.1.Peygamberlerin Şehadeti

Allah'ın en alim olan kulları peygamberlerdir. Bu bakımdan peygamberler insanlar üzerinde şahittirler; onların her yaptıklarına vakıf, tüm hallerinden haberdar ve onları çok iyi, kendilerinin kendilerini tanımasından da iyi tanıyanlardır. Peygamberler müjdeci ve uyarıcı olmalarının yanısıra şahit olarak da gönderilirler. Dünya hayatında insanlar üzerinde şahit oldukları gibi, ahirette de insanların yaptıklarına şehadette bulunacaklardır. Allah Teala, İbrahim milletine tabi olanlardan şahitler kılmış, peygamberleri ümmetleri üzerinde, Hz. Muhammed (sav)'i tüm Peygamberler üzerinde ve İslam ümmeti'ni de diğer insanlar üzerinde şahit kılmıştır.³⁹³

2.2.1.1.Hz. Muhammed (sav)'in Şehadeti

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'in şehadetini temelde 1-dünyadaki şehadeti ve 2- ahiretteki şehadeti şeklinde incelemek mümkündür. Dünyadaki şehâdeti ise, sözlü şehâdet ve uygulamada şehâdet olarak ikiye ayrılmaktadır.

Hiz. Muhammed (sav)'in Dünyadaki Şehadeti: Peygamberimiz (sav)'nin şahit olmasının anlamı geniştir. Peygamber (sav)'nin konumunun iyice tespit edilip doğru anlaşılması ve yine tüm insanlığa getirdiği mesajı kavramak için şahitliğinin anlamını doğru anlamak gerekmektedir. Çünkü O, tüm insanlığa gönderilmiş son Peygamberdir.³⁹⁴ O'nun son Peygamber olarak geleceği hem Musa (as)³⁹⁵ hem de İsa (as) tarafından haber verildiği gibi,³⁹⁶ O'nun özellikleri diğer kutsal kitaplarda

³⁹²Topaloğlu, Bekir, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi, İslam'da İnanç Esasları, İstanbul-1998, s. 231.

³⁹³ Ali Ünal, Kur'an'da Temel Kavramlar, 451.

³⁹⁴ Furkan, 25/51-52; Cuma, 62/3; Sebe', 34/28.

³⁹⁵ Bakara, 2/89; Araf, 7/157.

³⁹⁶ Saf, 61/6.

anlatılmaktadır.³⁹⁷ O ümmetine çok düşkün, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametli,³⁹⁸ aynı zamanda onlar için en güzel örnektir.³⁹⁹ Allah (c.c.), Kur'an-ı Kerim'de son peygamberini mübeşşir (müjdeci) nezîr (korkutarak uyaran),⁴⁰⁰ mübellîğ (İslam'ı geniş kitlelere ulaştırıp anlatan),⁴⁰¹ da'vetçi ,⁴⁰² beyan (açıklamak),⁴⁰³ sirâç (aydınlatan lamba),⁴⁰⁴ rahmet⁴⁰⁵ gibi sıfatlarla nitelemektedir. Bu sıfatlarla birlikte, Peygamberimiz (sav)'in anlatıldığı ayetlerde şahadet/shahitlik sıfatının da anahtar bir rol üstlendiği görülmektedir. Resûlullah (sav) ümmetine şahitlik etsin diye gönderilmiştir:

*“Ve işte böylece biz sizi örnek bir ümmet kıldık ki insanlar nezdinde Hakk'ın şahitleri olasınız ve Peygamber de sizin hakkınızda şahit olsun...”*⁴⁰⁶ *“Allah yolunda gereği gibi cihad edin. Sizi insanlar içinde bu emanete ehil bulup seçen O'dur. Din konusunda, size hiçbir zorluk da yükledi. Haydin öyleyse babanız İbrahim'in milletine ve yoluna! Bundan önce de, bu Kur'an'da da, size müslüman adını veren O'dur. Ta ki Rasûl size şahit olsun siz de diğer insanlar nezdinde Hakk'ın şahitleri olasınız. Haydi namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve Allah'a sınıksız bağlanın. O sizin biricik Mevlanız, Efendinizdir. Ne güzel Mevlâ ve ne güzel Yardımcıdır O!”*⁴⁰⁷ *“Ey şanlı Peygamber! Biz seni insanlar hakkında şahid(=şâhiden), müjdeci, uyarıcı, Allah'ın izniyle O'nun yoluna davet eden bir Peygamber ve aydınlatan bir lamba olarak gönderdik.”*⁴⁰⁸ *“Muhakkak ki: Biz, seni bir şahid(=şâhiden), bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik”*⁴⁰⁹ *“Bakın (ey Mekkeliler, ey bütün insanlar) Biz vaktiyle*

³⁹⁷ Bakara, 2/146; Âl-ı İmran, 3/82-82; Araf, 7/157; Saf, 61/6.

³⁹⁸ Maide, 5/118; Tevbe, 9/128.

³⁹⁹ Ahzab, 33/21.

⁴⁰⁰ Bakara, 2/119; Sebe', 34/28; Ahzab, 33/45.

⁴⁰¹ Al-ı İmran, 3/20, 128; İsra, 17/30; Maide, 5/94 ve 99; Şûra, 42/48.

⁴⁰² Ahzab, 33/46; Talak, 65/11.

⁴⁰³ Maide, 5/15; İbrahim, 14/4.

⁴⁰⁴ Ahzab, 33/46.

⁴⁰⁵ Tevbe, 9/61, 128; Kasas, 28/46; Enbiya, 21/107.

⁴⁰⁶ Bakara, 2/143.

⁴⁰⁷ Hacc, 22/78.

⁴⁰⁸ Ahzab, 33/45-46.

⁴⁰⁹ Fetih, 48/8.

Firavuna bir elçi gönderdiğimiz gibi, size de hakkınızda şahitlik edecek bir elçi gönderdik.” ⁴¹⁰

Sözlü Şehadet: Allah’ın Rasûlü (sav), Allah’ın dini’nin temel dayanakları olan ilkelerin gerçekliğine şehadet ederek bunların hak, buna aykırı olan her şeyin de bâtil olduğunu açıkça söylemiştir. İnsanlardan gelen olumsuz tepki, baskı ve şiddete aldırmadan, ilk önce kendisinin iman ettiği Kur’an’ın nasıl anlaşılması gerektiğini sözlü şehadetiyle ortaya koymuştur. Hakikat’ın şahitliğini tebliğle ve beyanla ortaya koymuştur. Bir postacı gibi, hakikat’ı sadece söylemekle kalmamış, gerek görüldüğünde beyan edip açıklamıştır. Şirke ve putperestliğe batmış çırpınmakta olan insanları Kur’an’la tezkiye etmiştir. Onlara adil olmayı ve adaletli davranmayı öğreterek ideal bir toplum meydana getirmiştir. Onları çok yakından gözleyerek metod ve hareketlerini tespit etmiş, doğru ve yanlışını ortaya koymuştur.⁴¹¹ Allah Rasûlü, insanları Hakk’a ve bir olan Allah’a (tevhid) ibadete çağırmıştır. Şirk, bâtil inanç ve geleneklerin sonuçlarına karşı da kıyamet günü’ndeki hesap ile uyarmıştır. Kendisine gelen emirleri insanlığa tebliğ ederek bir kısmının bunlara inandığını, bir kısmının inanmadığını ve yalanladığını; kiminin kâfirlik kiminin de münafıklık ettiğine şahitlik etmiştir. Muhatap olduğu insanların hal ve gidişatını murakabe ve amellerini müşahede etmiş, tepkilerine ve tebliğ ettiği şeylerle ilgili tavırlarına şehadet etmiştir. Bundan dolayı Resûlullah (sav)’nin, Ahirette ümmetler hakkındaki şehadeti kabul olacaktır. ⁴¹²

Uygulamada Şehadet: Hz. Muhammed (sav), bütün insanlara sunmak üzere görevlendirildiği şeyleri, önce kendi nefsinde uygulayarak göstermiştir. Model

⁴¹⁰ Müzzemmil, 73/15.

⁴¹¹ Neseî, a.g.e, 1/80; Alûsî, a.g.e., 2/7; Kutub, Seyyid, Fî Zilâli’l-Kur’an, Tercüme: M. Emin Saraç-Bekir Karlığa- İ. Hakkı Şengüler, İstanbul-Trs., s. 10/286; Mevdûdi, Tefhîmu’l-Kur’an, 4/430-431.

şahsiyeti ve örnek yaşantısıyla öncü olmuştur. Kendisine vahyedilen Kur'an'ın bir modeli, başka bir deyişle Kur'an'ın pratiğe yansımış bir şekli olduğundan O'nu gören bir kimse, tüm dünya, davet ettiği iman ile nasıl bir insan veya toplum modeli oluşturmak istediğini hemen anlayabilmektedir.⁴¹³

Allah'ın Elçisi, yeryüzünde Hakk'ın şahididir. Rabbine olan muazzam iman ve güveni, adalet, takva, mükemmel ahlâk örneği olması, yaşayan bir Kur'an olması ile Allah Rızası'nın tecessüm etmiş şeklidir. O'nu gören, hakkı görmüş gibi olur.⁴¹⁴ Hz. Muhammed (sav) Allah'ın kulu ve Resûlüdür. Ne dik başlı ve sert ne de ağırdır. Kötülüğe kötülükle karşılık vermemekte ve çokça affetmekte ve bağışlamaktadır. O, bütün bir örnek hayatıyla çarpık bir toplumla mücadele ederek, kör gözlerin açılması, sağır kulakların işitmesi ve hastalıklı kalplerin tedavisi için elinden geleni yapmıştır. İnsanlar *lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullah* deyip hakikatin şahitliğini yapıncaya kadar en iyi şekilde, gerekli mücadeleyi vermiştir.⁴¹⁵ Özetle, Hz. Muhammed (sav) diliyle, tavırlarıyla, hayata bakışıyla başka bir ifadeyle, hayat tarzıyla ümmetine örnek olmuştur.⁴¹⁶

H. Muhammed (sav)'nin Ahiretteki Şehadeti: Ahirette Allah'ın mahkemesi kurulduğunda, Peygamber (sav) hiçbir eksiltme ve değiştirme yapmaksızın kendisine emanet edilen tebliği, insanlara ulaştırdığına ve gerek söz, gerekse davranış olarak insanlara Hakk'ı açıklamakta hiçbir zayıflık göstermediğine şahadet edecektir. Bu

⁴¹² Taberî, a.g.e., 8/211 ve 14/170; Zamehşerî, a.g.e., 3/266; Neseî, a.g.e., 1/226 ve 3/307; Alûsî, a.g.e., 12/64-65; Seyyid Kutub, a.g.e., 13/445; Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'an, 3/49.

⁴¹³ Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'an, 4/430-431.

⁴¹⁴ Yıldırım, Açıklamalı Meal, 340.

⁴¹⁵ İbn Kesîr, a.g.e., 3/102-103.

⁴¹⁶ Esed, Kur'an Mesajı, 1/40.

şehadete dayanılarak müminlerin hangi mükâfatı, kâfirlerin ise hangi cezayı hak ettikleri belirlenecektir.⁴¹⁷

İbn Mes'ud (ra)'dan şöyle bir hadis rivayet edilmiştir. Resûlullah (sav) İbn Mes'ud'a, "Bana Kur'an oku" dedi. O da, "Ya Resûlallah, Kur'an sana nazil olmuş iken, ben mi onu sana okuyacağım?" dedi. Resûlullah (sav), "Evet, ama onu kendimden başkalarından dinlemeyi seviyorum" dedi. İbn Mes'ud da O'na Nisa Suresini okudu. *"Ey Resûlüm! Her ümmetten haklarında tanıklık edecek bir şahid (Peygamber) celbettiğimizde ve seni de bütün onlara (ümmetine) şahid (=bi-şehîdin) olarak getirdiğimizde, bakalım onların hali nice olacak?"*⁴¹⁸ ayetine ulaşınca "Şimdilik yeter!" dedi. İbn Mes'ud diyor ki, "Bir de baktım ki, Resûlulla (sav)'in gözleri yaşıyor."⁴¹⁹ Peygamberimizin (sav) ve diğer peygamberlerin ahiretteki şehâdetlerini konu edinen diğer ayetler mealen şöyledir: *"Gün gelecek, o gün her ümmetten birer şahit (=şehîden) getireceğiz. Artık ne kâfirlere konuşmaları için izin verilecek, ne de özür dileme imkânları bırakılacak."*⁴²⁰ *"Gün gelir, her ümmetten kendilerine birer şahit (=şehîden) getiririz. Seni de ümmetin üzerine bir şahit(=şehîden) olarak getirip dinleriz..."*⁴²¹ *"O gün her ümmetten birer şahit (=şehîden) çıkarırız. Resulleri yalancı sayanlara da: "Haydi bakalım varsa delilinizi ortaya koyun!" deriz."*⁴²² *"Mahşer yeri Rabb'inin nuru ile ıslıl ıslıl aydınlanır. Amel defterleri hesap kitap ortaya konur, derken...peygamberler ve şahitler (eş-şühedâi) getirilir. Haklarında tam adaletle hükmedilir ve onlara asla haksızlık edilmez."*⁴²³ *"Gün gelecek, her sınıftan insanları, tabi oldukları önderlerine (=bi-imâmihim) nisbet ederek çağıracağız..."*⁴²⁴

⁴¹⁷ Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'ân, 4/430-431.

⁴¹⁸ Nisa, 4/41.

⁴¹⁹ Buharî, Fezâilü'l-Kur'an, 32,35.

⁴²⁰ Nahl, 16/84.

⁴²¹ Nahl, 16/89.

⁴²² Kasas, 28/75.

⁴²³ Zümer, 39/69.

⁴²⁴ İsra, 17/71.

Dinle ilgili Hz. Peygamber (sav) ve diğer peygamberlerin dünyada hem sözlü olarak hem de uygulamada şehadet etme ve örnek olma konusunda hiçbir gevşeklik ve ihmal göstermediği sabittir. İşte bu nedenle bütün peygamberler, insanlara hakkı, hakikate şehadetin nasıl olacağını ve Allah'ın kendilerini nasıl bir hesaba çekeceğini, ümmetlerine açıkça tebliğ ettikleri hususunda şahitlik edebileceklerdir. Peygamberlerin Ahiret'teki şehadetleri dünyadaki şehadetlerine, hem sözlü olarak hem de uygulamada örnek oluşlarına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, peygamberler bu dünyada hakikate şahitlik yapmada bir gevşeklik ve ihmal göstermiş olsaydılar, Ahiret'te şahitlik yapma imkânları olmayabilirdi.⁴²⁵

Her ümmetin peygamberi Allah'ın huzurunda şehadet edecek ve: “Ya Rabbi, senin mesajını halkıma ulaştırdım, onlara doğru hayat şeklini ve bana öğrettiğin doğru düşünme ve uygulama şeklini öğrettim” diyecektir. Dünyada ümmetlerine gereğince şehadette bulunduklarını, yani onlara hem söz ve sohbetle hem de doğru hayat tarzlarıyla örnek olduklarını üçüncü kişiler olarak şehadette bulunacaklar.⁴²⁶

Rivayete göre, ümmetler, kıyamet günü peygamberlerin kendilerine olan tebliğlerini inkâr ederler. Allah Teala, peygamberlerinden İslam'ı ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair delil ister. Bunun üzerine “ümmet-i Muhammed” getirilir ve onlar peygamberlerin sözlü ve uygulamada şehadetlerini yerine getirdiklerine, Allah'tan aldıklarını kavimlerine ulaştırdıklarına şahitlik ederler. Diğer ümmetler, Muhammed (sav)'in ümmetine, “ peygamberlerin tebliğ ettiğini siz nereden biliyorsunuz?” derler. Onlar da şu cevabı verirler: “Bunları bize, Allah Teâlâ güvenilir bir Nebi'nin diliyle

⁴²⁵ Mevdûdi, Tefhîmu'l-Kur'ân, 4/430-431.

⁴²⁶ Mevdûdi, a.g.e., 1/360.

indirdiği Kitabı'nda bildirdi.” Derken Hz. Muhammed (sav) getirilir. O da ümmetini temize çıkarır (tezkiye eder) ve onların adil olduklarına şehadet eder.⁴²⁷

İsa (a.s.), kıyamet günü yahudilerin kendisini yalanladıklarına, hristiyanların ise kendisinin Allah'ın bir kulu ve “Allah'tan bir kelime”⁴²⁸ olmasına rağmen, “Allah'ın oğludur” dediklerine şehadette bulunacaktır.⁴²⁹ “*Ehl-i Kitap'tan hiç kimse yoktur ki ölmeden ona inanacak olmasın. Kıyamet Günü gelince de o, onların aleyhinde şahitlik edecektir(=şehiden).*”⁴³⁰

Yahudiler Nübüvvetini inkâr ederek O'na inanmazken Hristiyanlar da onu tanrılaştırarak lââyık-ı veçhile inanmamışlardır.⁴³¹

2.2.1.2. Diğer Peygamberlerin Şehâdeti

Kur'an-ı Kerim'de , diğer peygamberlerin dünyadaki şehâdetleri, Resûlullah (sav)'in dünyaki şehadeti kadar yer almamıştır. Ama bu, bizlerin farklı yargılara varmasını sağlamaz. Bununla, Kur'an'da onların kıssalarının veya mücadelelerinin anlatıldığı yerlerde “şehadet” kavramının herhangi bir kullanımı bulunmasa da, gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin bu dünyada, *hakikatin şahitleri* olduklarını vurgulamak istiyoruz. Adem (as)'den Hz. Muhammed (sav)'e kadar hakikatin şahitliğini yapan hidayet elçileri muhataplarını hep aynı şeye çağırmışlardır. İslam inancına göre bütün Peygamberler Allah'tan aldıkları ve özde aynı olan ilâhi mesajı insanlara tebliğ etmişlerdir. Başka türlü söylemek gerekirse, her peygamberin getirdiği ilâhi mesajın asıl hedefi, ilâhi hakikatin birliği (tevhid)'dir. “*Biz her millete bir Peygamber*

⁴²⁷ Zamehşerî, a.g.e., 1/317; Beydâvi, a.g.e., 1/119; Neseî, a.g.e., 1/79-80; Alûsî, a.g.e., 2/7.

⁴²⁸ Âl-ı İmran, 3/45; Nisa, 4/171.

⁴²⁹ Zamehşerî, a.g.e., 1/581; Alûsî, a.g.e., 4/20.

⁴³⁰ Nisa, 4/159.

⁴³¹ Yıldırım, Açıklamalı Meali, 102.

*gönderdik. O da “Allah’a ibadet edin, Tağuttan uzak durun!” dedi.”*⁴³² *“Nitekim sen den önce hiçbir Peygamber göndermedik ki ona: “Benden başka ilah yok, öyleyse yalnız bana ibadet edin!” diye vahyetmiş olmayalım.”*⁴³³ *“Senden önce gönderdiğimiz Resullere sor bakalım: Biz, hiç Rahmandan başka tapılacak tanrılar kabul etmiş miyiz? Asla! Bütün Resuller tevhidi titizlikle uygulamışlardır.”*⁴³⁴

Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim İsa (as)’ın şehadetine yer vermiştir. Kur’an-ı Kerim’e göre, İsa (a.s.) Allah’tan bir kelime⁴³⁵ ve ruhtur.⁴³⁶ Ruhü’l-Kudüs ile teyid olunmuştur.⁴³⁷ Allah ona kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncili öğretmiştir.⁴³⁸ Adı İsa, sıfatı Meryem oğlu, lakabı Mesih’tir.⁴³⁹ Allah ona kitap vermiş, onu peygamber yapmış, mübarek kılmıştır.⁴⁴⁰ İsrailoğullarına gönderilen bir peygamberdir.⁴⁴¹ Bir insandır, bir kuldur.⁴⁴² Ayrıca Hz. İsa: *“Ey İsrailoğulları, ben size Allah’ın Resûlüyüm. Benden önceki Tevrat’ı tasdik etmek, benden sonra gelip ismi “Ahmed” olacak bir Resûlü müjdelemek üzere gönderildim”* diyerek âlemlere rahmet olarak gönderilen son Peygamberi müjdelemiştir.⁴⁴³ İsa (as) aynı zamanda, bu dünyada bir gözcü ve bir şahit olarak ümmetinin arasında bulunmuştur. *“Sen ne emrettinse be onlara, bundan başka bir şey söylemedim. Dedğim hep şu idi: “Rabbim ve Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin.” Ya Rabbi! Ben aralarında bulunduğum müddetçe onları kolladım (=şehîden). Fakat vakta ki Sen beni aralarından tutup aldın, onları görüp denetleyen yalnız sen*

⁴³² Nahl, 16/36.

⁴³³ Enbiya, 21/25.

⁴³⁴ Zuhurf, 43/45. Ayrıca bkz. Şûrâ, 42/13.

⁴³⁵ Âl-ı İmrân, 3/45; Nisa, 4/171.

⁴³⁶ Nisa, 4/171.

⁴³⁷ Bakara, 2/87, 253; Maide, 5/110.

⁴³⁸ Maide, 5/110; Âl-ı İmrân, 3/48.

⁴³⁹ Âl-ı İmrân, 3/45.

⁴⁴⁰ Maide, 5/75; Meryem, 19/30-31.

⁴⁴¹ Âl-ı İmrân, 3/49; Nisa, 4/171; Zuhurf, 43/59.

⁴⁴² Nisa, 4/172; Maide, 5/75; Meryem, 19/30; Zuhurf, 43/59.

⁴⁴³ Saff, 61/6.

kaldın. Sen gerçekten her zaman, her şeye hakkıyla Şahidsin.” ⁴⁴⁴ Ümmetine hem söz ve sohbetiyle hem de pratik yaşamıyla şahitlik etmiştir, ve onlar için model şahsiyet olmuştur. İnsanların kendisini ve annesini ilah görmelerine ve böyle bir şeyi *akide* haline getirmelerine engel olmuştur. Bütün çabalarına rağmen, yaşadığı süre içinde tevhide davet ettiği insanların bir kısmının imanlarına bir kısmının da inkârlarına şahadet etmiştir. ⁴⁴⁵

2.2.2.Müminlerin Şehadeti

İnsanlar tasdik ve inkâr bakımından temelde *mümin*, *kâfir* ve *münafık* olarak üç gruba ayrılmaktadır. Allah’a Hz. Peygamber’e ve Onun haber verdiği şeylere yürekten inanıp, kabul ve tasdik eden kimseye *mümin*; İslam Dini’nin temel prensiplerine inanmayan, Hz. Peygamber’in Yüce Allah’tan getirdiği kesin olan ve tevâtür yoluyla bize kadar ulaşmış bulunan esaslardan (zarûrât-ı dîniyye) bir veya birkaçını yahut da tamamını inkâr eden kimseye *kâfir*; ⁴⁴⁶ Allah’ın birliğini, Hz. Muhammed’in Peygamberliğini ve O’nun Allah’tan getirdiklerini kabul ettiklerini söyleyerek, Müslümanlar gibi yaşadıkları halde, kalpten inanmayan kimselere de *münafık* ⁴⁴⁷denmektedir. ⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ Maide, 5/117.

⁴⁴⁵ Zamehşerî, a.g.e., 1/657; Beydâvî, a.g.e., 1/166; Alûsî, a.g.e., 5/100; Yıldırım, Açıklamalı Meal, 102.

⁴⁴⁶ Bakara, 2/161-162.

⁴⁴⁷ Bakara, 2/8; Münafikûn, 63/3.

⁴⁴⁸ İSAM (İslâm Araştırmaları Merkezi), İlmihal(İman ve İbadetler), İstanbul-Trs., s. 1/77; Hamdi Dödüren, Delilleriyle İslam İlmihali, 70-72. Mesela, Bakara Sûresi’nin ilk ayetlerinde insanlar tasdik ve iman bakımından üç gruba ayrılmaktadır. 1 ile 5 arasında müminler, 6 ve 7’de kâfirler, 8 ile 20 arasında ise münafıklar tanıtılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de *kâfirin* kâmil zıddı olan müminin⁴⁴⁹ temel özellikleri şunlardır: Müminler gayba inanırlar, namazlarını dikkatle ifa ederler, kendilerine ihsan edilen şeylerden infak ederler. Hem Hz. Muhammed (sav)'e indirilene, hem de daha önce indirilenlerin hepsine inanırlar. Ahirete de kesinkes inanırlar.⁴⁵⁰ Allah'tan başka tanrı edinip ona yalvarmazlar.⁴⁵¹ Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, ayetleri okunduğu zaman da imanları artar ve yalnız Rablerine güvenirler.⁴⁵² Onlar birbirlerinin kardeşi⁴⁵³ ve dostudur, iyiyi emreder, kötüyü alıkorlar, namazı kılarlar zekâtı verirler. Allah ve Peygamberine itaat ederler.⁴⁵⁴ Yüce Allah müminlerin dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.⁴⁵⁵ Kur'an'da Rahman'ın kulları olarak nitelenen müminler, mütevizdirler. Bilgisizler kendilerine takıldıkları zaman onlara güzel ve yumuşak sözlü davranırlar. Gecelerini Rableri için kıyama durarak ve secdeye vararak geçirirler. Allah'ın Haram kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Hatalarının farkına varır varmaz tövbe ederler. Güzel ve makbul iş yaparlar. Yalan şahitlik etmezler.⁴⁵⁶

Müminler aynı zamanda iman edip örnek aldıkları Peygamberleri gibi, hakikatin şahitliğini yaparlar. Hz. Muhammed (sav) ümmetine şehadet etmiştir. Aralarında bulunduğu süre içinde onları gözetmiş, metod ve hareketlerini tespit etmiştir. Örnek yaşantısıyla doğrunun ve yanlışın ne olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁵⁷ İslam Ümmeti de Hz. Muhammed (sav) 'in kendilerine şehadet etmesi gibi, tüm insanlığa şehadet ederler. Hz. Muhammed (sav)'in görevi ve sorumluluğu nasıl evrensel ise, O'nun

⁴⁴⁹ İzutsu, Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, 249. İman'ın inkâr'ın zıddı olan bir anlam alanına sahip olduğuna işaret eden ayetler: Muhammed, 47/12; Rum, 30/15-16; Nisa, 4/76; Âl-ı İmrân, 3/100-101, 177.

⁴⁵⁰ Bakara, 2/2-3.

⁴⁵¹ Furkan, 25/68.

⁴⁵² Enfâl, 8/2.

⁴⁵³ Hucûrât, 49/10. Ayrıca bkz. Âl-ı İmrân, 3/104, 110.

⁴⁵⁴ Tevbe, 9/71.

⁴⁵⁵ Bakara, 2/257.

⁴⁵⁶ Furkan, 25/63-64, 68, 71-72.

⁴⁵⁷ Kutub, a.g.e., 10/286.

Ümmeti'nin görev ve sorumluluğu da evrenseldir. Bu, bütün âlemlere rahmet olan bir peygamberin⁴⁵⁸ emanetini yüklenmiş olmanın zorunlu sonucudur.⁴⁵⁹ Müminlerin tıpkı peygamberleri gibi, insanların önünde hakkın, doğruluğun ve adaletin yaşayan şahitleri olmaları ve, hakkın, doğruluğun ve adaletin anlamını hem sözlü hem de uygulamalı bir şekilde tüm dünyaya göstermeleri gerekmektedir. İnsanlığın dayanağı yalnız ve yalnız müslümanlardır. Peygamberimiz (sav)'in koyduğu şariat prensipleriyle, hayat ve kâinat felsefesi ve eğitimiyle insanlığın üzerinde vesayet görevi yaparlar.⁴⁶⁰ Bu görev sebebiyle hesaba çekilecek İslam toplumuna çok büyük sorumluluk düşmektedir. Nasıl Hz. Peygamber (sav) Allah'ın hidayetini tebliğ etmek ve bunun şahitliğini yapmakla görevli idiyse, aynı şekilde müminler de hidayetini tebliğ etmekle görevlidirler. Eğer hakkın şahitleri olarak görevlerinde en ufak bir gevşeklik göstermişlerse, kendi kötü amelleriyle birlikte, kendi önderlikleri zamanında yayılan kötülüklerden de sorumlu tutulacaklardır.⁴⁶¹

Dünyadaki şehâdet, adaletli ve iyi insanların şehâdetiyle, insanlar arsında adalet ve hakkı ikame etmesiyle, insanlar için ölçü ve değerler koymasıyla gerçekliğe kavuşmakta ve sahih olmaktadır. Müminler insanlara şahittir. İnsanlığa hüküm ve icra etme konumundadır. Bunun ölçü ve değerlerini ise peygamberlerinden almışlardır.⁴⁶² Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), Buhari'de yer alan bir hadislerinde de müminlerin yeryüzündeki şehadetlerinden bahsetmiştir. Birgün Resûlullah'ın huzurundan bir cenaze geçmiş, orada bulunan ashap, ölüyü övmüş, Hz. Peygamber de, “Ona cennet vacip oldu” buyurmuşlar. Bir müddet sonra diğer bir cenaze geçmiş, onu yermişler, Peygamberimiz (sav) de, “Ona cehennem vacip oldu” buyurmuşlar.

⁴⁵⁸ Enbiya, 21/107.

⁴⁵⁹ Öztürk, a.g.e., 560.

⁴⁶⁰ Kutub, a.g.e., 10/286; Mevdûdî, a.g.e., 1/123.

⁴⁶¹ Mevdûdî, a.g.e., 1/123.

⁴⁶² Zamehşerî, a.g.e, 1/318; Nesefî, a.g.e., 1/80; Âlûsî, a.g.e., 2/7; Kutub, a.g.e., 1/273.

Ashâb-ı kiram bunun sebebini sorunca şu cevabı almışlar: “Müminler, Allah’ın yeryüzündeki şahitleridir.”⁴⁶³

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (sav)’in ümmetini “vasat” kelimesiyle nitelemiştir. Vasat, iki tarafın ortası demektir.⁴⁶⁴ Yine bu kelime dengeli, hayırlı, olumlu, aşırıya gitmeyen, ifrat ve tefrite kaçmayan...gibi anlamlara da gelmektedir.⁴⁶⁵ Onlar orta yolu tuttukları için bu nitelemeyi hak etmişlerdir. Çünkü ne hristiyanlar gibi peygamberlerini ilahlaştırarak ve haddi aşp manastıra çekilerek ifrata varmışlar ne de yahudiler gibi tembellik ve ihmalkârlık edip, Allah’ın Kitabı’nı değiştirmişler, peygamberlerini öldürmüşler ve Rablerini inkâr ederek yalanlamışlardır. Bilâkis orta yolu tutarak itidali tercih etmişlerdir. Allah Teala da onları vasat kelimesiyle nitelemiştir. Çünkü Allah katında işlerin en sevimlisi orta yollu olanıdır.⁴⁶⁶ Bu nitelik, müslümanların dünyada bir misyonlarının olduğuna, insanlara yol göstericilik yapma, onları doğru yola iletme görevini üstlenmiş bulunduklarını gösteren güçlü bir karinedir.⁴⁶⁷

Ayrıca müminlerin şehadeti ile ilgili Kur’an-ı Kerim’de şu ifadeler yer almaktadır: *“Allah yolunda gereği gibi cihad edin. Sizi insanlar içinde bu emanete ehil bulup seçen O’dur. Din konusunda, size hiçbir zorluk da yüklemedi. Haydin öyleyse babanız İbrahim’in milletine ve yoluna! Bundan önce de, bu Kur’an’da da, size müslüman adını veren O’dur. Ta ki Rasûl size şahit olsun siz de diğer insanlar nezdinde Hakk’ın şahitleri olasınız. Haydi namazı hakkıyla ifa edin, zekâtı verin ve Allah’a sınıksız bağlanın. O sizin biricik Mevlanız, Efendinizdir. Ne güzel Mevla ve ne güzel*

⁴⁶³ Buharî, Şehâdet, 6.

⁴⁶⁴ Taberî, a.g.e., 2/11-12.

⁴⁶⁵ Derveze, İzzet, et-Tefsîrü’l-Hadîs (Nüzul Sırasına Göre Kurân Tefsiri), Tercüme: Kurul, İstanbul-1997, s. 4/465.

⁴⁶⁶ Taberî, a.g.e., 2/11-12.

⁴⁶⁷ Derveze, a.g.e., 4/465.

Yardımcıdır O!" ⁴⁶⁸ Allah Teala, hem önceki kitaplarda, hem de bu Kitap'ta Muhammed (sav) Ümmetini seçmiş, onları diğer ümmetlere üstün tutmuş ve kendilerine "Müslümanlar" adını vermiştir. Bundan dolayı peygamberleri Hz. Muhammed (sav), ümmetine şahadet etmiştir, ve onlara en güzel şekilde örnek olmuştur. İslam ümmetinin de diğer insan topluluklarına şahadet etmesi ve model olmaları gerekmektedir.⁴⁶⁹ Çünkü, Allah Teâlâ'nın seçtiği ve dinine ilettiği müslümanlar Allah'ın nuru, ilkeleri, motivasyonu, direktifleri ve yasamaları aracılığı ile, yol göstericiler ve mürşitler olarak insanlığa örnek olmaya hazırlanmışlardır.⁴⁷⁰ Peygamberimiz (sav)'in şahadetinde olduğu gibi, Ümmetinin de şahadeti iki türlüdür:

1-Müslümanlar Hz. Muhammed'in önderliğinde, dünyada bütün insanlara sözlü ve uygulamalı olarak şahit olurlar. Örnek yaşantı ve dünya görüşleriyle tüm insanlığa örnek olurlar.⁴⁷¹ Ümmet-i Muhammed'in icma ettiği görüşler, insanlara hakkı açıkladığından bir delil ve hüccet olma niteliğine de sahiptir. Müslümanlar dünyada hakkı ispat edip ortaya koymak suretiyle şahadette bulunurlar.⁴⁷²

2-Daha önce "Hz. Muhammed'in Ahiretteki Şahadeti" başlığı altında ifade edildiği gibi, Muhammed (sav) ümmeti, kıyamet günü bütün peygamberlerin, emrolundukları şeyleri kavimlerine ilettiklerine şahadet edecektir.⁴⁷³ Allah Teala'nın onları orta yolu takip eden, adaletli, seçkin, bütün ümmetler katında adaletine şahadet edilmiş ümmet kılması, ancak kıyamet günü insanlara şahitler olmaları içindir. Zira bütün ümmetler O günde, bu ümmetin efendiliği ve dışındaki bütün ümmetlere üstünlüğünü itiraf

⁴⁶⁸ Hacc, 22/78.

⁴⁶⁹ Sabûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/300.

⁴⁷⁰ Derveze, a.g.e., 4/465.

⁴⁷¹ Zamehşerî, a.g.e., 1/318; Nesefî, a.g.e., 1/80; Âlûsî, a.g.e., 2/7; Kutub, a.g.e., 1/273.

⁴⁷² Râzî, a.g.e., 4/102.

⁴⁷³ Taberî, a.g.e., 10/272; Ezherî, a.g.e., 6/74; Râzî, a.g.e., 4/101; İbn Manzûr, a.g.e., 3/242; Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, 8/254.

edeceklerdir. Bu sebeptendir ki kıyamet günü Muhammed ümmetinin, peygamberlerin risaleti halklarına eriştiğine dair şهادetleri kabul olunacaktır.⁴⁷⁴ Müslümanların ahiretteki şهادetiyle ilgili olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet Günü Nuh (as) çağrılır ve kendisine “Risaleti iletin mi?” denilir. O, “Evet” der. Sonra Nuh’un kavmine, “Size tebliğ etti mi?” denilir. Onlar da, “Bize hiçbir uyarıcı gelmedi.” Cevabını verirler. Ardından Nuh’a, “Senin onlara tebliğ ettiğini kim biliyor?” denilir. O da, “Muhammed (sav) ve Ümmeti” der.” Peygamberimiz bu sözünün ardından, *“Ve işte böylece biz sizi örnek bir ümmet kıldık ki insanlar nezdinde Hakk’ın şahitleri olasınız ve Peygamber de sizin hakkınızda şahit olsun...”*⁴⁷⁵ ayetine dikkat çekmiştir.⁴⁷⁶

Müminler, bir sonuca bağlanması ve hakların ispatı için, hakim karşısında şahitlik yapmaları istendiğinde şهادetlerini gizlemezler. Kuvvetliyi zayıfa tercih etmeksizin, toplumdaki mevki ve makam sahibi insanları kollamaksızın ve akrabaya da meyletmeden müslümanların haklarının ihyası için adaleti ikame ederler ve şهادetin gereğini yaparlar. *“Onlar üzerlerine aldıkları emanetlere ve verdikleri sözlere riayet ederler. Onlar şahitliklerini dürüstçe ifa ederler.”*⁴⁷⁷ Hem insan haklarını gözetirler hem de Allah’ın haklarıyla ilgili olarak O’nun emirlerine boyun eğler.⁴⁷⁸ Çünkü şهادet emanetler cümlesindendir. Hakların ispatı ve iyileştirilmesi bakımında önemlidir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Taberî, a.g.e., 10/272; İbn Kesîr, a.g.e., 2/557.

⁴⁷⁵ Bakara, 2/143.

⁴⁷⁶ Buharî, Enbiya, 3; Taberî, a.g.e., 2/13.

⁴⁷⁷ Meariç, 70/32-33.

⁴⁷⁸ Taberî, a.g.e., 14/103; Nesefî, a.g.e., 4/292; İbn Kesîr, a.g.e., 3/550; Alûsi, a.g.e., 16/109.

⁴⁷⁹ Zamehşerî, a.g.e., 4/156.

Müminler bunların dışında, belki de herşeyden önce, *“Hakk’ın Kendi’sinden başka ilah olmadığına dair şehadetine”* ⁴⁸⁰ şehadet ederler. Bu, şu anlamdadır: Allah’ı bilirler ve yakîni bir ilimle vahdaniyyeti sadece Allah’a has kılarlar. Allah’ın birliğini ikrar ederler ve kesin olarak Allah’tan başka hiçbir tanrının olmadığına şehadet ederler. İşte bu tip insanlar, Allah katında, O’nun izniyle şefaet etme hakkını elde ederler.⁴⁸¹ *“Müşriklerin O’ndan başka yalvardıkları sahte tanrıların şefaet yetkileri yoktur. Ancak bilerek hak ve gerçeğe şahitlik edenler(=illâ men şehide bi’l-Hakki) bunu yapabileceklerdir.”* ⁴⁸²

Müminlerin Ramazan Ayı’na şehadet edince oruç tutmaları gerekmektedir. *“...O Ramazan Ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve en parlak delilleri ihtiva eden Kur’an o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan Ayı’nı hilâlini görürse(=şehide), o gün oruç tutsun...”* ⁴⁸³ *“Ramazan Ayı’na şehadet etmek,”* Elmalî’ya göre üç anlama gelebilir: 1-Sizden her kim Ramazan’da mukim ise onu tutsun, 2-Sizden her kim Ramazan’ı yakînen bilirse onu tutsun, 3-Sizden her kim Ramazan’ın hilalini görürse onu tutsun.⁴⁸⁴ Zamehşerî’ye göre Ramazan ayına hem mukim olanlar hem de yolcu olanlar şehadet etmektedir. Ancak mukim olarak şehadet edenler/hazır bulunanlar oruç tutarlar, yolcu olarak şehadette bulunanlar oruç tutmazlar.⁴⁸⁵

2.2.3.Ehl-i Kitap’ın Şehadeti

Kutsal risalet görevini yerine getirmek üzere gönderilen bütün peygamberler, insanlığa aynı mesajı getirmekle birlikte, risalet zincirini koparacak ve kendinden

⁴⁸⁰ Âl-ı İmrân, 3/18. Ayrıca bkz. “Yaratıcı’nın Şehadeti”

⁴⁸¹ Taberî, a.g.e., 13/135; Zamehşerî, a.g.e., 3/497; Nesefî, a.g.e., 4/126; İbn Kesîr, a.g.e., 3/293.

⁴⁸² Zuhurf, 43/86.

⁴⁸³ Bakara, 2/185.

⁴⁸⁴ Elmalî, a.g.e., 1/647. Ayrıca bkz. Taberî, a.g.e., 2/203; Beydâvî, a.g.e., 1/53; Nesefî, a.g.e., 1/94.

öncekilerin ve sonrakilerin davetini yalanlayacak herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Kur'an'da belirtildiği gibi, onlar birbirlerinin mesajını yalanlamak için değil, doğrulamak ve tasdik etmek üzere gönderilmişlerdir.⁴⁸⁶ Ayrıca Kur'an, Allah Teâlâ'nın bütün peygamberlerden şöyle bir söz aldığını belirtmektedir: *"Allah peygamberlerden ahid almıştı: "And olsun ki size kitap, hikmet verdim; sizde olanı tasdik eden bir peygamber gelecek, ona mutlaka inanacaksınız ve ona mutlaka yardım edeceksiniz, ikrar edip bu ahdi kabul ettiniz mi?" demişti. "İkrar ettik" demişlerdi de: "Şahid olun, Ben de sizinle beraber şahidlerdenim" demişti."*⁴⁸⁷ Bu bağlamda özellikle İbrahimî Dinler geleneği içerisinde yer alan peygamberlerden Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (sav)'in birbirlerinden bahsettikleri görülmektedir. Önce gelenler sonrakilerin risaletini müjdelemişlerdir. İşte bu anlayışın bir gereği olarak, gerek tarihî olaylar, gerek Kur'an'ın bizzat işareti ve gerekse Tevrat ve İncillerde geçen ifadeler dikkate alındığında Hz. Muhammed (sav)'e verilen risaletin daha önceden bildirildiğini anlamak mümkündür.

2.2.3.1.Tarihî Olaylar

Kaynaklarda yer alan bilgilere bakılırsa, Arap yarımadasında ve özellikle Medine'de yaşayan yahudiler, miladi vı. asrın başlarında kendilerini her türlü sıkıntı ve zorluktan kurtaracak bir Peygamberin gelmesini bekliyorlardı. Böyle bir beklenti içersindeki Medineli Yahudiler, Araplarla aralarında kavga çıktığında, "Göreceksiniz, kısa bir zaman sonra bizden bir Peygamber çıkacak ve onunla birlikte sizi Ad ve İrem toplulukları gibi yerle bir edeceğiz" diyerek tehdit ederlerdi.⁴⁸⁸ Başta bu malumat ve

⁴⁸⁵ Zamehşerî, a.g.e., 1/336. Ayrıca bkz. Neseffî, a.g.e.,1/94.

⁴⁸⁶ Saff, 61/6; Âl-ı imran, 3/50; Maide, 5/46; Neml, 27/76; Yûnus, 10/37; Yûsuf, 12/111.

⁴⁸⁷ Âl-ı İmrân, 3/81.

⁴⁸⁸ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, Çeviren: Salih Tuğ, İstanbul-1993, s. 1/151-152; Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi, İstanbul-1987, s. 100; Güner, Osman, Resûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münâsebetleri, Ankara-1997, s. 140; Akgül, Muhittin, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber, İzmir-1999. s. 62-63.

yer darlığı yüzünden buraya alamadığımız diğer olaylar, son peygamber Hz. Muhammed (sav)’in risaletine işaret etmektedir.⁴⁸⁹

2.2.3.2.Kur’an’ın İşareti

Kutsal vahiy geleneği içerisinde yer alan Allah’ın kitaplarını tasdik etmek,⁴⁹⁰ sonradan ortaya çıkan tahrifatı önlemek⁴⁹¹ ve her türlü yozlaşmadan arındırıp saf ve berrak mesajlar sunmak üzere gönderilen Kur’an, Hz. Muhammed (sav)’in peygamber olarak gönderileceğine dair bilgilerin Tevrat ve İncil gibi kutsal kitaplarda yer aldığına açıkça işaret etmiştir: “ *Onlar ki, o Elçi’ye, yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o ümmî Peygambere uyarlar...*”⁴⁹² “*Meryem oğlu İsa da: “Ey İsrail oğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adındaki bir peygamberi de müjdeleyici olarak (gönderildim)” demişti...*”⁴⁹³

Hiz. Muhammed (sav)’in peygamber olarak gönderileceğine dair bilgilerin Tevrat ve İncil’de yer aldığına açıkça işaret eden Kur’an-ı Kerim, yahudi ve hristiyanların şehadetine ve bu şehadetlerini gizlemelerine de yer vermiştir. Şehadet Kur’an’da müslümanların bir eylemi veya bir sıfatı olarak yer aldığı gibi, bazı ayetlerde de yahudi ve hristiyanlara isnad edilmiş ve onların bir eylemi olmuştur. Ancak onlar, “*Kendilerine kesin ve açık deliller gelmiş ve Resûlün Hak Peygamber olduğuna şehadet etmiş iken imanlarından sonra küfre sapan bir topluluğu hiç Allah hidayete erdirir*

⁴⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Güner, a.g.e., 140-145.

⁴⁹⁰ Saff, 61/6; Âl- İmran, 3/50; Maide, 5/46; Neml, 27/76; Yunus, 10/37; Yusuf, 12/111.

⁴⁹¹ Bakara, 2/75; Nisa, 4/46; Maide, 5/13 ve 41.

⁴⁹² A’raf, 7/157.

⁴⁹³ Saff, 61/6.

mi? Yok, yok Allah, zâlimler güruhunu cennete giden yola koymaz.”⁴⁹⁴ İfade edildiği gibi şehadetin gereğini yapmamışlardır. Gözlemledikleri gerçekleri gizlemişlerdir.

Kitap ehli Kur'an'da zaman zaman vurgulandığı gibi, kendilerine Allah'ın apaçık ayetleri gelmiş, bu konuda yakîne ulaşmışlar, yani tevhide her bakımda şahit olmuşlardır. Kitaplarında Resûlullah (sav)'nin geleceği yazılı olduğundan bunu bilip, hatta Hz. Peygamber'i bekledikleri halde, o geldiği zaman iman etmemiş ve gerçeği gizlemişlerdir. Halbuki onlar her bakımdan gerçeğe (kitaplarında yer alan Hz. Muhammed (sav)'e bilgilere) şehadet etmişlerdi. Tıpkı bir olayı iyice görüp vakıf olduktan sonra bunu inkâr edenin şehadeti gizlemesi gibi, onlar da kitaplarında yer gerçekleri gizlemişlerdir.⁴⁹⁵ İddialarının aksine İbrahim (as), ne Yahudi ne de Hıristiyan idi. “*Ey Ehl-i Kitap! Tevrat da, İncil de kendisinden çok sana gönderildikleri halde, ne diye İbrahim hakkında iddialaşıyorsunuz? Buna da mı akıl erdiremiyorsunuz? Haydi diyelim ki az çok bildiğiniz konularda tartışıyorsunuz. Peki ne diye hakkında bilginiz olmayan hususlarda tartışıyorsunuz? Halbuki işin doğrusunu Allah bilir, siz bilemezsiniz. İşte bu konudaki gerçek şudur: İbrahim ne Yahudi, ne Hıristiyan değildi, lakin o Hakk'a yönelmiş tertemiz halis bir müslüman idi, ve asla müşriklerden olmamıştı.*”⁴⁹⁶ İfade edildiği gibi, Allah Teala O'nun hanif olduğuna ve Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve müşriklerden beri olduğuna şehadet etmektedir.⁴⁹⁷ Hasan el- Basri şöyle demektedir: “ Onlar kendi yanlarındaki ilahi kitabı okuyor ve O'nda hak dinin İslam, Hz. Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğunu görüyorlardı. İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakup'un ve torunlarının yahudi ve hıristiyanlardan uzak olduklarını okuyorlardı. Allah da buna şahitlik etmiş ve Allah adına kendi nefislerinde bunu ikrar etmişlerdi. Sonra da yanlarındaki bu ilâhi

⁴⁹⁴ Âl-ı İmrân, 3/86.

⁴⁹⁵ Ünal, a.g.e., 447.

⁴⁹⁶ Âl-ı İmrân, 3/65-67.

⁴⁹⁷ Zamehşerî, a.g.e., 1/317; Neseî, a.g.e., 1/78; Alûsî, a.g.e., 1/629.

şehadeti gizlemişlerdi.”⁴⁹⁸ “Yoksa siz İbrahim, İsmail, İshak ve Yakup’un ve onun evlatlarının Yahudi veya Hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bileceksiniz yoksa Allah mı? Allah’ın, Kitabı vasıtasıyla kendisine ulaştırdığı hakikati (=şehâdeten) saklayandan daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.”⁴⁹⁹

Yahudi ve Hristiyanlar Hz. Muhammed (sav)’in özelliklerini kendi kitaplarında gördüler, onayladılar ve O’nun Hak Peygamber ve İslam’ın da Hakk Din olduğunu, onun dışında başka bir dinin kabul edilmeyeceği gerçeğinin yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı olduğuna şahadet ettiler.⁵⁰⁰ Fakat Kur’an’dan ve diğer mucizelerden O’nun nübüvvetinin gerçek olduğun gösteren nice şahitlerin gelmiş olmasına rağmen, son Peygamber kendilerinden değil de Araplardan olunca, onları kıskandılar, haset ederek daha önce iman edip kabullendikleri gerçeği, bu sefer inkâr ettiler.⁵⁰¹ Daha önce ifade edildiği gibi, son peygamberin yahudilerden olacağını iddia ediyor ve bunu bir koz olarak sürekli bir şekilde kullanıyorlardı. Ancak son peygamber kendilerinden olmayınca, onu peygamberliğini tanımadılar ve inkâr ettiler. Üstelik onlar, Hz. Muhammed (sav)’in son ve gerçek bir peygamber olduğunu biliyor ve O’nu kendi çocuklarından daha iyi tanıyorlardı.⁵⁰² Bu durum Kur’an-ı kerim’de şöyle ifade edilmiştir. “ Kendilerine kesin ve açık deliller gelmiş ve Resûlün Hak Peygamber olduğuna şahadet etmiş iken imanlarından sonra küfre sapan bir topluluğu hiç Allah hidayete erdirir mi? Yok, yok Allah, zâlimler guruhunu cennete giden yola koymaz.”

503

⁴⁹⁸ İbn Kesîr, a.g.e., 1/134.

⁴⁹⁹ Bakara, 2/140.

⁵⁰⁰ Taberî, a.g.e., 3/34.

⁵⁰¹ Zamehşerî, a.g.e., 1/442; Âlûsî, a.g.e., 3/347.

⁵⁰² Bakara, 2/146.

⁵⁰³ Âl-ı İmrân, 3/86.

Allah'ın ayetlerinin doğruluğunu ve onları ikrar etmenin gerekliliğini kendi kitapları olan Tevrat ve İncil'den öğrenmişlerdi.⁵⁰⁴ Hz. Muhammed'in son ve hak Peygamber olduğunu, kendi kitaplarındaki şekliyle kabul etmişler ve O'nun risaletine şahadet etmişlerdi.⁵⁰⁵ Ancak son Peygamber Hz. Muhammed (sav)'in çağrısına muhatap olunca değişiverdiler, daha önce benimsedikleri gerçekleri bu sefer inkâr ettiler. Üstelik İman etmemekle kalmıyor, birbirlerine bir de şunu öğütüyorlardı: “Muhammed'in dinine günün başında girin, fakat inanmayın. Günün sonunda da O'nun dininden çıkın” ve şöyle deyin, “Biz kitaplarımıza göz attık, alimlerimizle birlikte müşahade ettik, bu vasıflarda olmayan bir Muhammed bulduk. Dolayısıyla O'nun yalancı ve Dini'nin batıl olması bizim zann-ı galibimizdir.”⁵⁰⁶ Onlar, böyle bir taktikle imanı kemale ermemiş olan kimseleri, dinleri hakkında şüpheyi düşürmeyi hedeflemişlerdi. Onlar böyle yaparsa, cahil insanlar, onların, müslümanların dininde bir ayıp ve kusur gördükleri için İslam'dan döndükleri kanaatine varacaktı.⁵⁰⁷ “*Ey Ehl-i Kitap! Sizde yanınızdaki kitaplarda doğruluğuna tanık olup dururken (=ve entüm teşhedûn), Allah'ın Ayetlerini ne diye inkâr ediyorsunuz?*”⁵⁰⁸ “*De ki: Ey Ehl-i Kitap, Niçin Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz? Halbuki Allah yaptığınız her şeyi görmektedir. De ki: Ey Ehl-i Kitap! Siz gerçeği görüp bildiğiniz halde (=ve entüm şühedâi), Niçin Allah Yolunu eğri göstermeye yeltenerek halkı Allah yolundan men ediyorsunuz? Allah yaptıklarınızda habersiz değildir.*”⁵⁰⁹

2.2.3.3.Tevrat ve İncil'deki İşaretler

Kur'an-ı Kerim, yahudilerin ilahi emir ve tebliğleri kendi arzu ve istekleri doğrultusunda tahrif edip bozduklarını ve değiştirdiklerini açıkça vurgulamaktadır:

⁵⁰⁴ Alûsî, 3/317.

⁵⁰⁵ Zamehşerî, a.g.e., 1/436; Neseî, a.g.e., 1/163.

⁵⁰⁶ Zamehşerî, a.g.e., 1/436.

⁵⁰⁷ İbn Kesîr, a.g.e., 1/291; Sabûnî, a.g.e., 1/209.

⁵⁰⁸ Âl-ı İmrân, 3/70.

“...Halbuki onlardan bir zümre vardı ki, Allah’ın kelamını (Tevrat’ı) dinlerlerdi de akıl erdirdikten sonra bunu bile bile tahrif (ve tağyir) ederlerdi.”⁵¹⁰ “Yazıklar olsun, elleriyle Kitabı (Tevrat’ı yanlış) yazıp da, sonra onu az bir paha ile satabilmek için “Bu, Allah katındandır” diyenlere!... Yazıklar olsun elleriyle yazdıklarından dolayı onlara!... Yazıklar olsun, kazandıklarından dolayı onlara!...”⁵¹¹ Kur’an’ın bu ifadelerine göre tevatır, bugünkü haliyle değerlendirildiğinde, onun Hz. Musa’ya vahyedildiği şekliyle korunamadığı, dolayısıyla tarih boyunca çeşitli kanallarla tahrifat ve değişikliğe uğradığı kesin olarak söylenebilir.⁵¹² Ancak bununla birlikte, Kur’an’ın da işaret ettiği gibi, şu anki haliyle bile Tevatır’ta Hz. Muhammed (sav)’in risaletine işaret eden bazı ifadeler yer almaktadır.⁵¹³

İncil’e gelince, hristiyanların kendi kutsal kitaplarını tahrif ettiklerine dair Kur’an’da açık bir beyan olmamakla beraber bazı dolaylı ifadelerden hareketle onların da tahrifte bulundukları neticesine varılmıştır. Kur’an’da Tevatır ve İncil’in Hz. Peygamber (sav)’e vahyedilenle uyduğuna ehl-i kitap şahit gösterilmiştir. Halbuki Kur’an ile mevcut inciller arasında ortak konularda esasa ilişkin farklılıklar mevcuttur. Mesela İsa’nın ulûhiyyeti, teslis inancı...gibi hristiyan inançları İslam açısından kabul edilemez hususlardır. Allah’ın gönderdiği bir kitapta yer alması mümkün olmayan bu tür ifadeler, müslümanlarca tahrifin sonucu olarak değerlendirilmiştir.⁵¹⁴ Hristiyanlar, kendilerine verilen öğütleri veya kitabın önemli bir bölümünü ya unutmuşlardır veya gizlemektedirler. “Biz hristiyanız” diyenlerden de söz almıştık; onlar kendilerine belletilenin bir kısmını unuttular, bu yüzden aralarına kıyamete kadar düşmanlık ve

⁵⁰⁹ Âl-ı İmrân, 3/98-99.

⁵¹⁰ Bakara, 2/75. Ayrıca bkz. 4/46; Maide, 5/13 ve 41.

⁵¹¹ Bakara, 2/79.

⁵¹² Mevdûdî, Tefhîmu’l-Kur’an, 1/88-89; Ateş, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, 1/185 ve 187. Güner, a.g.e., 145; Akgül, a.g.e., 52.

⁵¹³ Tesniye, 18/15-19; Tesniye, 33/2. Geniş açıklama ve yorum için bkz. Güner, a.g.e., 145-150; Akgül, a.g.e., 53-56.

⁵¹⁴ Harman, Ömer faruk, “İncil” , Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), s. 22/275-276.

kin saldı...Ey Kitap ehli, Kitap'tan gizleyip durduğumuzun çoğunu size açıkça anlatan ve çoğundan da geçiveren peygamberimiz gelmiştir. Doğrusu size Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap gelmiştir” ⁵¹⁵

Müslümanlar, İncil’de Hz. Muhammed (sav)’in geleceğinin bildirildiğine dair Kur’an ifadesini⁵¹⁶ destekleyen bilgilerin incillerdeki mevcudiyetini tespit için başta inciller olmak üzere Kitab-ı Mukaddes’le ilgili çalışmalara erken dönemlerden başlamış ve bu alanda çok sayıda eser kaleme almışlardır.⁵¹⁷ İslam alimleri, Hz. Muhammed (sav)’le ilgili müjdeyi mevcut incil metinlerinde arama yoluna gitmişler ve Yuhanna İncili’deki “parakletos” kelimesinin⁵¹⁸ Kur’an’da belirtilen ve “*Meryem oğlu İsa da: “Ey İsrail oğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adındaki bir peygamberi de müjdeleyici olarak (gönderildim)” demişti...*” ⁵¹⁹ şeklinde ifadesini bulan müjdeye delalet ettiğini ileri sürmüşlerdir.⁵²⁰

2.2.4.Meleklerin Şهادeti

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, melekler latîf (görünmeyen) varlıklardır. Duyularla algılanabilecek bir biçim de yapıları yoktur ve gayb âlemine aittirler. Haklarında duyularla değil, Peygamberlerin verdikleri haberlerle bilgi sahibi olunur.⁵²¹ Kur’an-ı Kerim’e göre melekler Allah’ı hamd ile tesbih ederler ve O’na secdede bulunurlar.⁵²²

⁵¹⁵ Maide, 5/14-15.

⁵¹⁶ Saff, 61/6.

⁵¹⁷ Harman, a.g.md., 22/275-276.

⁵¹⁸ Yuhanna, 14/16-26; 15/26; 16/7.

⁵¹⁹ Saff, 61/6.

⁵²⁰ Aydın, Mehmet, “Faraklit” , DİA, s. 12/165-166; Güner, a.g.e., 151-155; Akgül, a.g.e., 56-59. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Davud, Abdu’l-Ahad, Tevrat ve İncil’e Göre Hz. Muhammed, Çeviren: Nusret Çam, İzmir-1988, s.279-287.

⁵²¹ Topaloğlu, İslam’da inanç Esasları, 232.

⁵²² Şûrâ, 42/5; A’raf, 7/206.

Allah'ı gece gündüz övüp takdis ederler⁵²³ ve emrolundukları diğer şeyleri yaparlar.⁵²⁴ Peygamberlere vahiy getirdikleri gibi⁵²⁵, onları salât ve selâm ile yüceltirler.⁵²⁶ Yine Peygamberlere ve müminlere destek olup manevi güç verirler, onları sıkıntılı ve üzüntülü anlarında teselli ederler, kâfirleri ise sıkıntıya sokarlar.⁵²⁷ İnsanların fiillerini kaydederler.⁵²⁸

Meleklerin, Kur'an'da zikredilen bu görevlerinin yanında çoğu kez dikkatlerden kaçan bir başka husus da meleklerin şehadeti meselesidir. Şehadet ifadesi, meleklerin de bir eylemi olarak yer almıştır. Onlar Allah Teala'ya tabi olarak, Allah'ın kudretinin büyüklüğünü bizzat gördükleri için, kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığına şehadet etmektedirler.⁵²⁹ Şehadet kavramı meleklerin fiili olunca "ikrar etmek" anlamını ifade etmektedir. Onlar Allah'ın kudretinin büyüklüğünü bizzat gördükleri için, emrolundukları şeyleri fiilleriyle ortaya koymuşlardır ve ikrar etmişlerdir.⁵³⁰ Allah Teâlâ'nın Zatı'na şehadette bulunduğu ayette, bütün meleklerin de bu gerçeğe, yani Allah'tan başka hiçbir ilahın olmadığına şehadette bulundukları ifade buyrulmuştur: *"Allah'tan başka tanrı bulunmadığına şahit bizzat Allah'tır. Bütün melekler, hak ve adaletten ayrılmayan ilim adamları da bu gerçeğe, Azîz ve Hakîm Allah'tan başka tanrı olmadığına şahittirler."*⁵³¹

⁵²³ Enbiya, 21/19; Bakara, 2/30.

⁵²⁴ Nahl, 16/50; Tahrîm, 66/6.

⁵²⁵ Hacc, 22/75.

⁵²⁶ Ahzab, 33/5-6; Necm, 53/26.

⁵²⁷ Nahl, 16/28,32.

⁵²⁸ Tarık, 86/4.

⁵²⁹ Râzî, a.g.e., 11/112; Nesefî, a.g.e., 1/149.

⁵³⁰ Ragıp el-İsfahânî, a.g.e., 466; Zamehşerî, a.g.e., 1/417; İbn Manzûr, a.g.e., 3/239; Firûzâbâdî, Besâir, 3/352; Alûsî, a.g.e., 3/168. Kur'an-Kerim'de, meleklerin bu görevleri şöyle ifade edilmiştir: "Böylece Yaratıcı'nın buyruğunu yerine getiren!" (Nâziât, 79/5).

⁵³¹ Âl-ı İmrân, 3/18.

Allah nasıl şahitlik ediyorsa onlar da şahitlik ederler. Çünkü şehadetlerinde Allah'a tabidirler. Allah Teala'nın son Peygamberine indirdiklerine şahitlik etmesi gibi, onlar da Hz. Muhammed (sav)'nin nübüvvetine, O'na indirilenin doğruluğuna ve hakikatine şahitlik etmektedirler.⁵³² Kur'an-ı Kerim'de onların bu şehadeti şöyle ifade edilmiştir: *"Lakin Allah sana indirdiğine şahitlik eder ki onu kendi ilmiyle indirmiştir. Melekler de buna tanıklık ederler (=yeşhedûn). Zaten Allah'ın şahit olması bir şeyin gerçekliği için yeter de artar!"*⁵³³

Konuyla ilgili olarak Fahrüddin er-Râzî şöyle demektedir: "Sanki şöyle denilmiştir: "Ya Muhammed, eğer o Yahudiler seni tekzîb ediyorsa, sen onların bu hareketlerine aldırma. Çünkü bu hususta, seni hem âlemlerin ilahı olan Allah, hem de yedi kat göğün melekleri tasdik ediyorlar. Kendisini hem âlemlerin Rabb'nin, hem de arş, kürsî ve yedi kat göğün meleklerinin tasdik ettiği bir kimse, o en adi insanların -ki bunlar yahudilerdir- tekzîbine iltifat etmez."⁵³⁴

Daha önce ifade edildiği gibi, şehadet kavramı melekler açısından ikrar etmek demektir. Ancak meleklerin, Bedir Gazvesi'inde olduğu gibi, Resûlullah (sav)'e ve müminlere destek ve yardım için gelerek fiili bir şehadette bulunduklarını savunanlar da vardır.⁵³⁵

Meleklerin Allah'ın varlığı ve birliğine şehâdetlerinin yanında, Kur'an-ı Kerim'de, onların fecir zamanda okunan Kur'an'a şehadet ettikleri ifade edilmektedir. Ebu Hüreyre'den gelen bir rivayete göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Cemaatle kılınan namazın fazileti, tek başına kılınan namazdan yirmi beş derece fazladır. Gece

⁵³² Zamehşerî, a.g.e., 1/584; Râzî, a.g.e., 11/112; İbn Kesîr, a.g.e., 1/467; Alûsî, a.g.e., 4/31.

⁵³³ Nisa, 4/166.

⁵³⁴ Râzî, a.g.e., 11/112

⁵³⁵ Alûsî, a.g.e., 4/31.

ve gündüz melekleri sabah namazı vaktinde bir araya gelirler.” Sonra Ebu Hüreyre şöyle diyor: “İsterseniz şu ayet-i kerimeyi okuyunuz:” *“Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar belli vakitlerde namaz kıl ve özellikle sabah namazını...Zira sabah namazı meşhuddur. Hem gece hem de gündüz melekleri sabah namazında hazır olurlar, şahid olurlar.”* ⁵³⁶ Tefsir kitaplarında yer alan haberlere bakılırsa, sabah namazı vaktinde gece melekleri çıkarlar, gündüz melekleri de inerler. Gece melekleri ile gündüz melekleri aynı vakitte bir araya gelirler ve Kur’an’ın okunuşuna topluca şehadet ederler.⁵³⁷

Meleklerin şehadeti ile ilgili olarak bazı müfessirler, *“Fakat hayırlı insanların hesap defterleri “illiyyûn”dadır. “İlliyyûn” bilir misin nedir? İlliyyûn, müminlerin yaptıkları işlerin kaydedildiği defterdir. Allah’a yakın olanlar ona şahid olurlar.”* ⁵³⁸ ayetinde geçen “yeşhedû” fiilinin faili olarak gelen “el-mukarrabûn” kelimesini meleklerle tefsir etmişlerdir. Bu cümleden olarak melekler, Kıyamet günü iyi insanların amellerine şahitlik ederler.⁵³⁹

2.2.5.İnsan Organlarının Şehâdeti

Kıyamet günü suçlarını inkâr eden, şahitlik yapanları yalanlayan ve amel defterlerinin sıhhatini kabul etmeyen kimselerin ağızlarını Allah Teala mühürlemekte ve konuşmalarına engel olmaktadır. Ağızları mühürlenince gözleri, kulakları, dilleri ve hatta derileri nasıl kullanıldıkları hakkında şahitlikte bulunacaklardır.⁵⁴⁰ Eşyanın zahir ilmine vakıf olan, fakat Allah Teala’yı inkâr eden ve O’na şirk koşanlar gerçek anlamda şehadet sahibi değildirler. Allah Teala böylelerini göklerin, yerin ve

⁵³⁶ İsra, 17/78. Bkz. Buharî, Mevâkıf, 16; Taberî, a.g.e., 9/176; İbn Kesîr, a.g.e., 2/391.

⁵³⁷ Taberî, a.g.e., 9/174-175; Zamehşerî, a.g.e., 2/462; Neseffî, a.g.e., 2/324; İbn Kesîr, a.g.e., 2/391; Alûsî, a.g.e., 9/198 ve 5/198.

⁵³⁸ Mudaffifin, 83/17-21.

⁵³⁹ Neseffî, a.g.e., 4/341; İbn Kesîr, a.g.e., 3/616; Sabûnî, a.g.e., 3/533; Esed, a.g.e., 3/1246.

kendilerinin yaratılışına şahit tutmamaktadır: *“Ben onları göklerin ve yerin yaratılışına tanık etmediğim gibi, bizzat kendi yaratılışlarına da şahit kalmadım. Ben sapık ve saptıran kimseleri hiçbir zaman yanıma yaklaştırmam, yardımcı edinmem.”*

⁵⁴¹ Kâfir ve müşriklerin şehadetleri yoksa da derilerinin, ayaklarının, ellerinin şehadetleri olacaktır. Çünkü, insanın nefsinin dışındaki tüm varlıklar gibi onlar da Allah’a ibadet etmektedirler. Allah’ın şehadetine şahittirler; şu kadar ki insan, insanın emrine verildiklerinden, kendilerini kötü yollarda kullananlara dünya hayatında karşı çıkamazlar.⁵⁴² Ama onları Allah Teâlâ ahirette konuşturacak, ve onlar kendileri vasıtasıyla yapılanları bir bir anlatacaklardır. Dünyadayken gözlemledikleri şeylere dayanarak şehadette bulunacaklardır. İnsan organlarının ahiretteki şehadeti şu ayetlerde anlatılmıştır: *“Şu kesin ki, hayasızlıktan habersiz, iffetli mümin hanımlara, zina iftirası atanlar dünyada da Ahirette de lânete uğrarlar. Onlara müthiş bir azap vardır. Gün gelecek, dilleri, elleri ve ayakları yapmış oldukları bütün kötülükleri tek tek bildirerek aleyhlerine şahitlik edecektir.”*⁵⁴³ *“İşte tehdit edildiğiniz cehennem! İnkârınız sebebiyle girin oraya bugün. Bugün mühür vuracağız ağızlarına, elleri söyler, ayakları şahitlik eder, kendi yaptıklarına.”*⁵⁴⁴ *“Gün gelir, Allah’ın düşmanları toplanıp cehenneme sevk olunmak üzere, baştan sona tutuklanırlar. Nihayet oraya ulaştıklarında kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları işleri söyleyip kendi aleyhlerinde şahitlik ederler. Derilerine: “Niçin aleyhimizde şahitlik ettiniz?” deyince onlar: “Bizi söyleten, her şeyi konuşturan Allah’tır. Zaten sizi ilkin yaratan ve sonunda da huzuruna götürüleceğiniz Rabbiniz de O’dur.” Siz, kulaklarınızın, gözlerinizin, derilerinizin aleyhinizde şahitlik edecekleri bir günün geleceğine inanmıyor ve ondan sakınmıyordunuz, fakat siz, yaptıklarınızın çoğunu, Allah’ın bilmeyeceğini sanıyordunuz.”*⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ Nesefi, a.g.e., 4/11; Mevdûdi, a.g.e., 4/594-595.

⁵⁴¹ Kehf, 18/51.

⁵⁴² Ünal, Kur’an’da Temel Kavramlar, 450.

⁵⁴³ Nur, 24/23-24.

⁵⁴⁴ Yâsîn, 36/63-65.

Söz konusu ayetlerin tefsiri sadedinde, tefsir kitaplarında şu haberler yer almaktadır: İbn Cerir ve İbn Ebu Hâtim derler ki: Biz Yûnus İbn Abdü'l-A'lâ...Ebu Said'den, O da Peygamberimizden rivayet etmiştir. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet Günü olduğu zaman kâfir amelini tanır, inkâr eder ve mücadele eder. O'na: “İşte şunlar senin komşuların, sana karşı şahitlik ediyorlar” denilir. O: “Yalan söylediler” der. “Ailen ve aşiretin de mi?” denilir. O yine: “Yalan söylediler” der. Yemin ediniz, denilir de yemin ederler. Sonra Allah onları susturur ve elleri ve dilleri aleyhinde şahitlik ederler.”⁵⁴⁶

İbn Ebu Hâtim der ki: Bize Ebu Şeybe İbrahim bin Abdullah'ın... Enes İbn Malik'ten rivayet ettiğine göre; o, şöyle demiş: Biz Peygamberin huzurunda bulunuyorduk ki Resûlullah (sav) ön dişleri belirinceye kadar güldü. Sonra da “Neye gülüyorum biliyor musunuz?” dedi. Biz: “Allah ve Resûlü en iyi bilendir” dedik. Resûlullah (sav) buyurdu ki: “Kulun Kıyamet Günü Rabbi ile tartışmasına gülüyorum. Kul der ki: “Rabbim, sen beni zulümden dolayı cezalandırmıyor musun?” Allah “evet!” buyurur. O: “Kendim için kendimden başka şahit bilmiyorum” der. Allah Teala: “Bugün kendin için muhasip olarak nefsin yeter, şahitler olarak Kirameyn Kâtibeyn yeter” der ve onun ağzını mühürler. Sonra uzuvlarına konuşma emrini verir de onlar yaptıklarını söylerler.”⁵⁴⁷

İnsan organlarının şehadetinin anlamı, Allah'ın kudretiyle her bir organın konuşturulmasıdır. Allah her şeye güç yetirir. Bundan dolayı, Allah'ın insan uzuvlarını konuşturmasında şaşılacak bir durumun olmaması gerekir. Bu, Allah açısından zor bir şey değildir. Organlar, sahiplerinden sadır olan sadece belirli

⁵⁴⁵ Fussilet, 41/19-22.

⁵⁴⁶ Taberî, a.g.e., 10/140; Zamehşerî, a.g.e., 3/328; İbn Kesîr, a.g.e., 2/594-595. Ayrıca benzer rivayetler için bkz. Nesefî, a.g.e., 4/11; Âlûsî, a.g.e., 13/54.

⁵⁴⁷ Müslim, Zühd, 17; Taberî, a.g.e., 12/134; İbn Kesîr, a.g.e., 3/167.

cinayetleri haber vermekle kalmazlar. Aksine sahiplerinin dünyaya ait her türlü çirkin amellerine şahitlik ederler. Bu da, Allah Teala'nın hikmeti gereğince onlara uygun gördüğü bir cezadır.⁵⁴⁸ Allah Teala ellerden, kendisiyle işlenen suçlardan pişman olunmamış (tövbe edilmemiş) olanlarını söylemesini, ister. Eller de, "beni kullanarak şunu şunu...yaptı" der. Diğer organlarda eller gibi kendileriyle işlenen suçları sayıp dökerler.⁵⁴⁹ İnkârcıların ağızlarının mühürlenmesinden maksat, onların konuşmalarına engel olmaktır.⁵⁵⁰ Bu da, geçmişteki fiillerini ve tavırlarını savunamamalarının ve mazur gösterememelerinin mecazî bir ifadesidir.⁵⁵¹

Yâsîn, 36/65'de ağızların mühürleneceği (kapatılacağı) ifade edilirken, Nur, 24/24'de ise dillerin şahitlik yapacağından bahsedilmektedir. İlk anda müşkil gibi gelen bu iki ayetin te'lif edilmesi (uzlaştırılması) gerekmektedir. Ebu'l-A'la el-Mevdûdi bu ayetleri şöyle te'lif etmektedir: "Ağızların kapatılması ile onların kendiliğinden konuşma haklarının ellerinden alınacağı kast olunuyor. Yani, bundan sonra elleri onların iradeleriyle konuşamayacaktır. Dillerin şahitlik etmesi ise, dillerin kendiliğinden: "Bu zalim beni şöyle kullandı, şu küfürleri ettirdi, şu fitnelere aracı etti, şurada ve şu şekilde beni, senin kullarına karşı konuşturdu" biçiminde konuşmasıdır." ⁵⁵²

"İnsan organlarının Kıyamet Günü'ndeki şهادetlerinin yanında, normalde kalbin şهادetinden de bahsedilmektedir. *"Doğrusu bunda, kalbi olana veya hazır bulunup (=ve huve şehîdun) kulak verene ders vardır."* ⁵⁵³ Ayete bakılırsa, Allah Teâlâ, üç şeyi bir araya getiren kimseye, kelamının faydalanılan bir öğüt olduğunu belirtmiştir: 1-

⁵⁴⁸ Zamehşerî, a.g.e., 3/450-451; Alûsî, a.g.e., 10/190-191.

⁵⁴⁹ Alûsî, a.g.e., 13/62.

⁵⁵⁰ Neseî, a.g.e., 4/11.

⁵⁵¹ Esed, a.g.e., 2/905.

⁵⁵² Mevdûdi, a.g.e., 4/594-595.

Kalbin canlı, uyanık ve şuurlu olması. Bu kalp kaybedildiği zaman, Allah'ın kelimından faydalanılmaz. 2-Hitap edene yönelip, tam manasıyla kulak kesilmek lazım. Bunsuz da Allah'ın kelimından bir fayda elde edilemez. 3-Kişinin kalbini ve zihnini, konuşanın yanında hazır bulundurması gerekir. Çünkü bu kalp, şehîddir, yani gaip değil, hazırdır. Eğer o kaybolursa, bir başka yere göç ederse, 'hitap'tan herhangi bir fayda elde edemez.⁵⁵⁴

⁵⁵³ Kaf, 50/37.

⁵⁵⁴ Fîrûzâbâdî, Besâir, 3/354-355. Ayrıca bkz. Nesefî, a.g.e., 4/180-181.

SONUÇ

“Şehâdet” Kur’an’ın nüzûlü sonrasında anlam alanında daralma va kayma olan Kur’an kelimelerinden biridir. Kur’an’da birden fazla anlam ifade etmiş olmasına rağmen, tarihî süreçte “Allah yolunda öldürülen müslüman” anlamıyla sınırlanacak kadar anlam alanında bir daralma olmuştur. Bundan dolayı, “şehâdet”in yer aldığı ayet bağlamlarının, sonra da bir bütün olarak Kur’an’ın doğru anlaşılması için, söz konusu kelimenin semantik bir tahlilinin yapılması zorunludur. Bu çalışma, böyle bir amaçla hazırlanmıştır.

Şehâdetin temel ve kök anlamı “bir yerde hazır bulunmak, bir meclise gelmek”tir. Şehâdet bu temel anlamının dışında, ikrar etmek, şahitlik etmek, yemin etmek...anlamları da ifade etmiştir. Bu anlamlar, şehâdetin temel anlamı olan “bir yerde bulunma ve bir meclise gelme” den tamamen kopuk ve bağımsız değildir. İslamî disiplinler de şehâdeti kendi açılarından tanımlamışlardır. Bu da, şehadetin anlam alanında bir değişimin olduğunu göstermektedir.

Şehâdetin Kur’an bütünlüğünde yüklendiği anlam ve anlamların doğru tesbiti için, onunla uzaktan-yakından ilgili olan kelime ve kavramların tespit ve tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada, şehadetin diğer kelime ve kavramlarla üç şekilde anlam ilişkisi içerisinde olduğu görülmüştür. Birincisi “huzûr(bir yerde bulunmak, bir meclise gelmek)” ve “ilim” ile olan yakın-anlam ilişkisidir. İkincisi “gayb”, “ketm” ve “istitâr” ile olan zıt-anlam irtibatıdır. Üçüncüsü ise şehâdetin “gaflet”, “kıst-adalet” ve “ez-zûr” kelimeleri ile olan zıt-anlam ve yakın-anlam ilişkisine dayanmayan bir irtibattır.

Kur'an'da şehâdet birden fazla anlamda kullanılmıştır. Şehâdet Kur'an'da ilk anlamı olan “bir yerde hazır bulunma, bir meclise gelme”nin yanısıra, bulunduğu siyak-sibaka bağlı olarak melek, Allah yolunda öldürülen müslüman, Allah'ın dışında şahitliğine başvuru olan şeyler, peygamber, müminler, müşahede/gözlem, kat'i haber, Kur'an-ı Kerim, hüküm vermek, hesap günü, mahşer, işaret edip yol göstermek, şehâdet âlemi ve şahitlik etmek gibi tam on yedi anlam ihtiva etmektedir.

Şehadet ilimle, yaşayışla ve adaletle hakikata şahitlik olduğundan, bunun bir göstergesi olarak Allah Yolu'nda cihatla canını vermeğe de şehadet/şehitlik denmiştir. Bu şekilde canlarını feda edenlere de “şehid” adı verilmiştir. Çünkü o, Allah için isteyerek ölümü seçmiştir. Doğru olduğuna inandığı şey için hayatını feda etmesi, imanındaki ihlasın bir göstergesidir. Fakat, şehit olmak mutlaka savaşta ölmeyi gerektiren bir durum değildir. Savaşta Allah yolunda ölmek şehadetin bir yan özelliğidir. Şehâdetin Kur'an'daki “Allah yolunda öldürülen müslüman” anlamı, şehâdetin ilk ve tek anlamı değildir. Kur'an'da yer alan on yedi anlamdan birisidir. İlim ve yaşayışla hakikatin şahitliğini yapan her kişi “şehit”tir.

Şehâdet değişik yönlerden incelenmeye müsait bir kavramdır. Herşeyden önce Kur'an-Kerim, şehadeti dünya hayatından önceki, dünya hayatındaki ve Ahiret hayatındaki şehadet diye üçe ayırmıştır. Şehâdeti varlıklara nisbeti açısından da incelemek mümkündür. Yani “şehadet” Yaratıcı ve yaratılanların birer eylemi ve sıfatı olarak geldiğinde ise, bambaşka bir anlam dünyasıyla karşılaşmaktadır. Allah Teala, maddi ve manevi delillerle Zatı'na, Hz. Muhammed (sav)'e indirdiklerine ve O'nun risaletine bizzat kendisi şehadet etmiştir.

Şehâdetin peygamberler ve müminlerin birer fiil ve sıfatı olunca, özellikle “örnek olma” anlamının ön plana çıktığı görülmüştür. Başta Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), sonra diğer peygamberler ümmetlerine şâhit olarak gönderilmişlerdir. Onlar söz, fiil ve örnek yaşantılarıyla en iyi şekilde muhatap kitlelerine örnek olmuşlar ve İslâm’ın ferdî ve sosyal hayatta nasıl yaşanacağını göstermişlerdir. Müminlerin de birbirlerine ve diğer ümmetlere en güzel şekilde örnek olma ve hakikatin şahitliğini yapma gibi bir görevleri vardır.

Kur’an’da “ehl-i kitap” ile “şehâdet” ilişkisine değinilirken onların “şehadeti gizleme” eylemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ehl-i kitap kendi kitaplarında yer Hz. Muhammed ilgili gerçeklere şehâdette bulunmuşlardır. Fakat işlerine gelmediği için bu gerçekleri inkâr etmişler ve şehâdetlerini/kitaplarında yer alan Hz. Muhammed (sav)’le ilgili gözlem ve tespitlerini gizlemiş ve inkar etmişlerdir. Şehâdet meleklerin bir eylemi olunca da “ikrar etmek” anlamına gelmektedir. Onlar Allah’ın varlığını ve birliğini ikrar etmişler, aynı zamanda Kur’an’ın indirilişine şehâdette bulunmuşlardır. İnsanın organları da ahirette inkârcıların aleyhinde şehâdette bulunacaklardır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AZALUR RAHMAN, Sîret Ansiklopedisi (Encyclopaedia Of Searah), Tercüme: Komisyon, İnkilap Yayınları, İstanbul-1996

AKGÜL, Muhittin, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber, Işık Yayınları, İzmir-1999.

AKYÜZ, Vecdi, Kur'an'da Siyasi Kavramlar, Kitabevi Yayınları, İstanbul-1998.

ALBAYRAK, Halis, Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri), Şule yayınları, İstanbul-1996

_____, Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi, Şule Yayınları, İstanbul, 1996.

ALÛSÎ, Ebi'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ân'i'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Tashih: Muhammed Hüseyin el-Arap, Dâru'l-Fikr, Beyrut-1994.

ATAR, Fahrettin, “Şahit” ve “Muhakeme Usûlü”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İlmî Müşavir ve Redaktör: İbrahim Kâfi Dönmez, İFAV Yayınları, İstanbul-1997.

ATEŞ, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul-1997.

_____, Yeni İslam İlmihali, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul-Trs.

AYDIN, Mehmet, “Faraklit”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul-1992.

BEYDÂVÎ, el-Kâdî Nâsiruddîn, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Mektebet-u ve Matbaatu'l-Meşhedi'l-Haynî, Mısır-trs.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, A.B Dağıtım, İstanbul-Trs.

BULUT, Mehmet, “Bezm-i elest” , İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul-1997.

CERRAHOĞLU, İsmail, Tefsir Usulü, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-1991.

CEVHERÎ, Ebu Mansur İsmail b. Hammad, es-Sihah, Tahkik: Şihabuttin Ebu Amr, Dâru’l-Fikr, Beyrut-1997.

CÜNDİOĞLU, Dücan, Kur’an’ı Anlamanın Anlamı, Tibyan Yayınları, İstanbul-1997.

CÜRCÂNÎ, eş-Şerîf Ali b. Muhammed, Kitâbu’t-Ta’rifât, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut-1983.

ÇELEBÎ, İlyas, İslâm İnancında Gayp Problemi, İFAV Yayınları, İstanbul-1996.

ÇELİK, Muhammed, Kur’an Kur’an’ı Tanımlıyor, Şûle Yayınları, İstanbul-1998.

DÂMEĞÂNÎ, Ebu Abdillâh el- Hüseyin b. Muhammed, el- Vucûh ve’n-Nazâir li-Elfâz-i Kitâbillâhi’l- Azîz, Tahkik: Muhammed Hasan Ebu’l Azm ez-Zefiti, Kahire-1992.

DAVUD, Abdu’l-Ahad, Tevrat ve İncil’e Göre Hz. Muhammed, Çeviren: Nusret Çam, İzmir-1988.

DEMİRCİ, Muhsin, Tefsir Usûlü ve Tarihi, İFAV Yayınları, İstanbul-1998.

DERVEZE, İzzet, et-Tefsîru’l-Hadîs (Nüzul Sırasına Göre Kurân Tefsiri), Tercüme: Kurul, Ekin Yayınları, İstanbul-1997.

ECE, Hüseyin K., İslam’ın Temel Kavramları, Beyan Yayınları, İstanbul-2000.

EKİN, Yunus, Kur’an’a Göre İnançsızlık, Işık Yayınları, İstanbul-2001.

ERDOĞAN, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul-1998.

EREN, A. Cüneyt, (Kur’an-ı Kerim’in Anlaşılmasında Yeni Bir Yaklaşım) Konulu Tefsir Metodu, Nil Yayınları, İstanbul-2000.

ESED, Muhammed, Kur'an Mesajı(Meal-Tefsir), Türkçe'ye Çevirenler: Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul-1999.

es-SADR, Muhammed Bakr, Kur'an Okulu, Mütercim: Mehmet Yolcu, Fecr Yayınları, Ankara-1996.

EZHERÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmet, Tehzîbu'l-Luğa, Tahkik: Muhammed Abdulmun'im Hafaci-Muhammed Fercu'l-Ukde, ed-Dâru'l-Mısriyye li-Teâlif-i ve't-Tercemeti, y.y.-1964.

FÂRÛKÎ, İsmâil Râci, Luis Lâmia, İslâm Kültür Atlası, İnkılap Yayınları, İstanbul-1997.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddin Muhammed bin Yakup, *el-Kâmûsu'l- Muhît*, Tahkik: Mektebet-u Tahkîki't-Turâs Fî Müesseseti'r-Risale, Müesssetü'r-Risale, Beyrut-1993.

_____, *Besâiru Zevî't-Temyîz Fî Letâîfi'l- Kitabi'l-Azîz*, Tahkik: Muhammed Ali Neccar, el- Mektebetü'l- İlmiyye, Beyrut-Trs.

GÜNER, Osman, Resûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münâsebetleri, Fecr Yayınları, Ankara-1997.

HADDURÎ, Macid, İslam'da Adalet Kavramı, Yöneliş Yayınları, İstanbul-1999.

HAMÎDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, Çeviren: Salih Tuğ, İstanbul-1993.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, İslam İnançları sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul-1984.

HARMAN, Ömer faruk, "İncil", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul-1992.

IZUTSU, Toshihiko, Kur'an'da Allah ve İnsan, Çeviren: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul-Trs.

_____, Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, Çeviren: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul-1991.

İBN KESİR, el-İmam el-Celil el- Hafız İmadüddin Ebi'l-Fida İsmail, Muhtasa-u Tefsîr-i İbn Kesîr, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali es-Sabûnî, Dâru'l-Kur'an'î'l-Kerîm, Beyrut-1981.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mûkerrem, Lisânu'l-Arap, Daru's-Sadr, Beyrut-Trs.

İBNÛ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Fereç, Nüzhetü'l-A'yun en-Nevâzir fi İlmi'l- Vucûh ve'n-Nazâir, Müessesetü'r-Risale, y.y.-1984.

İBNÛ'L-HÛMAM, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamid es-Sivâsî el-İskenderî, Şerh-u Fethu'l-Kadîr, Dâru'l-Fikri, Beyrut-Trs.

İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi), İlmihal (İman ve İbadetler), Divantaş, İstanbul-Trs.

KADEMOĞLU, Mahmut Rıfat, “Şehî” , Şamil İslam Ansiklopedisi, Genel Yayın Yönetmeni ve İlmi Redaksiyon: Ahmet Ağrakça, Şamil Yayınevi, İstanbul- 2000.

KÂDÎ, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzûl*, Türkçesi: Salih Akdemir, Fecr Yayınları, Ankara-1996.

KÂSÂNÎ, el-İmâm Alâuddin Ebî Bekr b. Mes'ûd, Kitâb-u Bedâii's-Senâii fî Tertîbi'îş-Şerâii, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut-1982.

KAYAPINAR, Hüseyin, “Şahit”, Şamil İslam Ansiklopedisi, Şamil Yayınevi, İstanbul-2000.

KAZANCIGİL, Hasan Hüseyin, Kur'an Kelimeleri Sözlüğü, Birleşik Dağıtım-Kitabevi, Ankara-Trs.

KILAVUZ, Ahmet Saim, “Şehîd”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İFAV Yayınları, İstanbul-1997.

KİTAB-I MUKADDES, İstanbul-1997.

KÖKSAL, M. Asım, İslâm Tarihi, Şamil Yayınevi, İstanbul-1987.

KURU, Baki, Ramazan ARSLAN, Ejder YILMAZ, Medenî Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara-1998.

KUTUB, Seyyid, Fî Zilâli'l-Kur'ân, Tecüme: M. Emin Saraç-İ. Hakkı Şengüler-Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul-Trs.

MENNÂU'L-KATTÂN, Mebâhis fi Ulûmi'l- Kur'an, Mektebetu'l-Mearif li'n-Neşri ve't-Tevzii, Riyad-1996

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'an, Tercüme: Kurul, İnsan Yayınları, İstanbul-1996.

MEVSİLÎ, el-Allâme Abdullah bin Mahmûd bin Mevdûd, Kitâbu'l-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr, Tahriç: eş-Şeyh Halid Abdurrahman el-İk, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut-1998.

MUKÂTİL B. SÛLEYMAN, el-Vucûh ve'n-Nazâir, Hazırlayan: Ali Özek, İSAV Yayınları, İstanbul-1993.

MUNTASIR MİR, Kur'anî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, Tükçesi: Murat Çiftkaya, İnkılap Yayınları, İstanbul-1996.

MUSTAFA MÛSLİM, Kur'an Çalışmalarında Yöntem (Konulu Tefsire Metodik bir Yaklaşım), Çeviren: Salih Özer, Fecr Yayınları, Ankara-1993.

MUSTAFA, İbrahim, el-Mu'cemu'l-Vasît, Çağrı Yayınları, İstanbul-1989.

NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medârikü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Dâr-u İhyâ-i'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır-Trs.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, Kur'an'ın Temel kavramları, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul-1991.

RAGİB el-İSFAHÂNÎ, Müfredât-ü Elfâzi'l-Kur'an, Tahkik: Safvan Adnan Davudi, Daru's-Şamiyye, Beyrut-1992.

RAHMANÎ, Ahmet, Mesâdiru't-Tefsîri'l-Mevdûi, Mektebet-u Vehbe, Cezayir-1998.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, Safvetü't-Tefâsîr, Dersaadet Basın Yayın Dağıtım, İstanbul-Trs.

_____, et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Dersaadet Basın Yayın Dağıtım, İstanbul-Trs.

SEYYİD SÂBIK, Fıkhu's-Sünne (Âyet ve Hadislerle İslam İlmihali ve İslam Hukuku), Türkçesi: Tayyar Tekin, Pınar Yayınları, İstanbul-1992.

- SOYSALDI, Mehmet**, Kur'an'ı Anlama Metodolojisi, Fecr Yayınları, Ankara-2001.
- SUPHÎ es-SALÎH**, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, Daru'l- ilm lil Melayin, Beyrut-1996.
- _____, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, Çeviri: M. Yaşar Kandemir, İFAV Yayınları, İstanbul-1996.
- SUYÛTÎ, Hafız Celaluddin Abdurrahman**, el- İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an Takdim: Mustafa Dibu'l-Buğa, Dâr-u İbn Kesir, Beyrut-1996.
- TABERÎ, Ebî Ca'fer Muhammed İbn Cerir**, Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an, Tahric: Sıdkî Cemîl el-Uttar, Dâru'l-Fikr, Beyrut-1995.
- TAHÂNEVÎ, eş-Şeyhu'l-Ecel el-Mevlâ Muhammed b. Ali**, Keşşâf-u Istilahâtî'l-Funûn, Tashih: el-Mevlevi Muhammed Vecih), Ofset baskı, İstanbul-1984.
- TOPALOĞLU, Bekir, Yusuf Şevki YAVUZ, İlyas ÇELEBÎ**, İslam'da İnanç Esasları, İFAV Yayınları, İstanbul-1998.
- _____, İslâm'da Kadın, Nesil Yayınları, İstanbul-1997.
- TURGAY, Nurettin**, “Şehadet” ve “Şehîd”, Şamil İslam Ansiklopedisi, Şamil Yayınevi, İstanbul-2000.
- TÛSÎ, Ebû Nasr Serrâc**, el-Luma' (İslâm Tasavvufu), Hazırlayan: H. Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul-1996.
- UIUDAĞ, Süleyman**, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul-1977.
- UIUTÛRK, Veli**, Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor, Nil Yayınları, İzmir-1994.
- ÛNAL, Ali**, Kur'an'da Temel Kavramlar, Beyan Yayınları, İstanbul-1990.
- VİZÂRATÛ'L-EVKÂF ve'ş-ŞUÛNÎ'L-İSLÂMÎYYE**, el- Mevsuatı'l- Fıkhiyye, Kuyeyt-1992.
- YAVUZ, Yunus Vehbi**, “Şehit”, İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İFAV Yayınları, İstanbul-1997.
- YAVUZ, Yusuf Şevki**, “Bezm-i elest” , Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul-1992.

YAZIR, Elmalı'lı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat ve Dağıtım, y.y.-1979.

YILDIRIM, Suat, Peygamberimizin Kur'an'ını Tefsiri, Kayıhan Yayınları, İstanbul-1998.

_____, Fâtiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri, Çevik Matbaacılık, İstanbul-1989.

_____, Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Zaman Gazetesi, İstanbul-1998.

_____, Kur'an'da Ulûhiyet, Kayıhan yayınları, İstanbul-1997.

YURDAGÜR, Metin, Ayet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ, Marifet Yayınları, İstanbul-1996.

ZAMEHŞERÎ, Ebi'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer, el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl, Dâru'l-Fikr, y.y.-1977.

ZEBÎDÎ, Seyyid Muhammed Murtaza el- Hüseyini, Tâcu'l-Arûs min Cevâhri'l-Kâmûs, Tahkik: Abdülaziz Natr , et-Turâsu'l-Arabi, y.y.-1970.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin , et-Tefsîr ve'l- Müfessirun, Şirket-u Dâru'l-Erkam bin el-Erkam, Beyrut-Trs.

ZERKÂNÎ, Muhammed Abdülazim, Menâhîlu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut-1995

ZÜHAYLÎ, Vehbe, İslam Fıkıh Ansiklopedisi, Tercüme: Komisyon, Risale Yayınları, İstanbul-1994.

Makaleler

GÜNGÖR, Mevlüt, "Tefsir'de Konulu Tefsir Metodu", İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 7, Mayıs 1988, s. 49-55.

IŞIK, Vahdettin, "Örnek ve Öncü Bir Kimlik Tanımı Olarak Şehadet ve Şehid", Haksöz Dergisi, Sayı:59, Şubat-1996, s. 39-41.

ÖZGEÇMİŞ

Ali KAYA: 1972 tarihinde Erzurum/Oltu'nun İnci Köyü'nde doğdu. 1994'de Oltu İmam-Hatip Lisesi'den, 1998'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'den mezun oldu. 1999'da Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olarak atandı. Halen İstanbul/Güngören Haznedar A. İpekçi İlköğretim Okulu'nda Din Kültürü öğretmenliği yapmaktadır.

